

az épített környezet térbeli minőségéről

összefüggések és ellentmondások vizsgálata elméletben, és gyakorlati
esettanulmányokon keresztül

medvegy gabriella

2006.

tartalomjegyzék

az épített környezet térbeli minőségéről	-útkeresés, elméleti tézisek
az épített környezet önmagát térbeli minőségbe hozni nem tudja...(?)	2
a múlt nagy tapasztalatairól	5
a darabjaira szétszedett város	10
a látvány válsága- arculatváltás	16
a látvány alakulása, a megélt tér	19
funkció	20
esztétika	20
minőség	22
etika	24
történelem	24
vallás	25
pszichikai dimenzió	26
arányok, lépték	27
formák, kompozíció, perspektíva	27
fény, szín, árnyék, kontraszt	28
optikai jelentőségek	29
technikai tartalom	30
használhatóság, kereskedelmi érték	30
időjárás	31
környezetszennyezés, szemét	31
forgalmi terhelés	32
komló belváros rehabilitáció	-esettanulmányok, gyakorlati tézisek
komló	34
problémafeltárás, analízis és építészeti javaslatok	38
megoldás	53
szentendre „parktábor” hasznosítás	55
nagyatád központi területeit érintő tervezési feladatok	
nagyatád- szökőkút	61
római és ókeresztény sírok védelmének rekonstrukciója- pécsi világörökség	
világörökség	66
apáca utcai helyszínek	69
első tervek, végső tervek	74
felhasznált irodalom	79

Az épített környezet önmagát térbeli minőségbe hozni nem tudja. Ez többnyire minden esetben az aktuális kor és az abban élő társadalom feladata, ahol a környezetet tudatosan alakító alkotó jó esetben megfelel és hozzátesz valamit. Ami az ő kezében maradt lehetőség, hogy formálni, befolyásolni tudja kissé, és ha ismeri a kérdéseket és meg is próbálja válaszolni azokat, lehetősége lesz azokból olyan konzekvenciát leszűrni, melyek ismeretében valódi értéket teremthet. A múlt szerepe is fontos ezen válaszkeresési időszakban, párhuzamban áll mindenkori világunkkal, és tudván, hogy ez a kapcsolat mindig megvolt a korok között valamilyen formában, a párhuzamok szövevényesen vezetnek vissza egy-egy kérdés kiindulásához.

Amivel szintén tisztában kell lennie, hogy az építészet, az épített tér vissza is tud hatni a befolyásoló dimenziókra - tulajdonképpen a formálóján, alakítóján múlik, hogy milyen irányba. Ez már nagy felelősség, hiszen míg a múlt tapasztalatai sokszor a kísérletezésből, a megfigyelésből, a naiv alakításból következtek, ezzel egyfajta kontinuitást is biztosítva, addig ma igazodva a jelen kihívásaihoz felgyorsulva, egyben hatósági engedélyeknek megfelelően kell gyors és jó megoldásokat, döntéseket hozni, melyeknek mégis olyan időtállóaknak kell lenniük, mintha elmélyült módon csiszolódtak volna.

Gropius szerint ahhoz, hogy környezetünket sikerrel tudjuk tervezni, alakítani, nagyobb jelentőséggel bír az, hogy meglássuk az abban rejlő összefüggéseket, mint az esetlegesen tökéletes gyakorlati javaslatok alkalmazásának hatását a részproblémákra. A különböző vizuális kifejezőmódok felismerése és analizálása, vagyis inkább egy bonyolult, az egyén fölötti biológiai, pszichológiai tényezőkből levezethető formatan kialakítása létező elv. Egy része ennek megtanulható; az optikai illúziók, formák, textúrák, a kontraszt, az irány, feszültség és oldódás pszichológiai hatásának ismerete az emberi lépték megértéséhez vezet. Az ihletett alkotó az eszközök ismeretével a lehetőségek gazdagságának felismerésével a közösségnek és az egyénnek egyaránt megfelelő, emberi szabványt keresi. Objektív irányt mutathat ez a szemlélet a művésznak, aki önmegvalósítási igényét fokozatosan félre tudja tenni,

és egy új, a már a kiszámítható befolyásoló tényezők kalkulálásával számolva viszonylag magas fokú tudatossággal tudja művét létrehozni. A nem kiszámítható, véletlenszerű hatások még így is közbeszólhatnak.

A kéreškör megfogalmazása annyira tág, tartalmi összetevői annyira szerteágaznak hogy azután újra összefonódjanak, hogy kibogozásuk nehéz lecke. Sokszor lehetetlen is. Alapösszetevőit azonban meg tudjuk jelölni és ki is tudjuk mondani, diagnosztizálni lehet egy adott estre. Az épített környezet analízálása azonban annyira hozzátartozik formálóinak munkájához, hogy elhagyása etikai kérdéseket is felvet. Meglévőségek esetében ez az analízáló munka lehet pusztán tudományos, értékfeltáró vagy dokumentatív, míg új emberi környezet kialakítói számára felelősségteljes feladat, kreatív alakítás, a hozzátétel átfogó értelemben vett megalapozása. Amellett, hogy az elemzés eredménye sokszor meglepő és váratlan is lehet, előfordulhat, hogy több különböző végeredmény születik, mert az analízáció alatt valahol egy szempont megváltozott -hiszen az analízáció ez esetben értékrend függő is lehet, emberek végzik! Csatornákat kell értékelni és végül kiválasztani, miközben meglepő módon emberi, társadalmi kérdésekre is válaszokat kaphatunk.

Az épület, mint alkotás, és környezete összefüggéseinek vizsgálatát Hegel írásával indítom. Szándékoltan naiv és szemléletes megközelítésben próbálja meg összefoglalni, milyen következményei lehetnek egy mű létrehozásának, mi pedig le tudjuk szűrni belőle, hogy mennyire fontos, hogy az alkotók ezzel tisztában legyenek.

„...Egy épület, egy görög templom semmit sem képez le. Ott áll egyszerűen a szakadékos sziklavölgy közepén. Az épület körülfogja az Isten alakját, és engedi, hogy az, rejtőzködőn bár, de a nyílt oszlopcsarnokon keresztül kiálljon a nyílt körzetbe. A templomban a görög Isten a templom által jelen van. Az Isten jelenléte önmagában a körzet szent körzetként való kiterjesztése és elhatárolása. De a

templom és körzete nem szóródik szét a meghatározatlanságban, mert csak a templom rendezheti és gyűjtheti egységbe maga köré ama pályákat és vonatkozásokat, melyekben születés és halál, átok és áldás, győzelem és megaláztatás, kitartás és hanyatlás az emberi lény számára a sors formáját ölti fel. (...)

Az épület ott állván sziklaalapzatán nyugszik. A mű rajta való nyugvása láthatóvá teszi a szikla robusztus, de semmire sem törő tartóerejének sötét voltát. Az épület ott állván dacol a felette tomboló viharral, és így a vihart is a maga erejében mutatja meg. A közet csilláma és fénye hozza napvilágra a nappal fényét, az égbolt messzeségét, az éjszaka sötétjét, bár látszólag maga a közet is csak a nap jóvoltából ragyog. Abban, ahogyan a szikla magabiztosan az ég felé tör, láthatóvá teszi a levegő láthatatlan terét. A mű rendíthetetlensége elkülönül a tenger hullámaintól, és nyugalma felfedi ennek háborgását. (...)

A templom mint mű ott állón egy világot nyit meg, és egyben visszaállítja azt a földre, mely otthonos alapként csak így módon léphet elő..."

/Martin Heidegger- Sapienza Humana- Osiris Kiadó, Bp. 2006- Heidegger értelmezését figyelembe véve átdolgozták a fordítók – Hegel- A szellem fenomenológiája c. - Akadémia Kiadó- Bp. 1973. /

...jelen dolgozat megpróbál a m• alakulásának kérdéseire választ adni, ahol mindig az ember jelenléte a meghatározó. Hogyan alakul az élhet€, emberi tér a városi léptékben, a város összetevőinek esetében és végül az épített környezet elemi részeinek esetében? Mitől függ, hogy hogyan éli meg környezetét maga a célpont, az ember? Mik befolyásolhatják a térben résztvevőket véleményük, érzetük formálásában? Hogyan lehetünk mi magunk is aktív részesei - elemzői, formálói, megélői az épített térnek?...

Az „épített hely” analízálása elején nem szabad figyelmen kívül hagyni a múlt nagy tapasztalatait. A több évezredes épített formákat még az idő alakította abban az értelmezésben, hogy magas fokú, nagy idő-intervallumot befoglaló tapasztalatokra épültek. Hosszú, ma már megengedhetetlenül hosszú kísérletezési időszak előzte meg végső megjelenési formájukat, nem csak folyamatos visszacsatolások útján generálódó döntésekből, hanem az elődöktől közvetlenül elfogadott és adaptált tanulságok útján is. Ez a kettősség a materializálódott és humán oldalát jeleníti meg a folyamatnak. A visszatekintő elemzés szempontjából természetesen problémát okozhat, hogy a múlttal való kapcsolatfelvétel bizonyos távlatokból már egyre nehezebb, mely jelenti a generációk egymásutániságának folyamatát, és egyben az épített környezet folyamatos változását.

Nem mehetünk el szó nélkül a kissé elcsépeelt és alaposan analízált antik kori szimbólumok, az egyiptomi piramisok mellett. (a földközi tengeri antik kornak ugyan valóban egyik szimbóluma lett, de a piramis – gúla – a világ minden kultúrájának fontos alapformája) Közelebbről vizsgálva a közegüket: az antik egyiptomi építészet építményeiben mindenütt szimbolikus jelentések szövődtek; a szfinxek, a memnónok száma, az oszlopok és a folyosók helyzete az év napjaira, az állatöv tizenkét jegyére, a hét bolygóra, a hold járásának szakaszaira stb. utal. A szobrászat itt még egyrésztől nem vált le az építészetről, másrészt a tulajdonképpeni architektonikus elemeket úgy kezelték, az oszlopok, falak, lépcsők, stb. méreteit, távolságait, számát stb. úgy alakították, hogy ezeknek az arányoknak a tulajdonképpeni célja nem önmagukban, szimmetriájukban, ritmikájukban, szépségükben rejlik, hanem szimbolikus meghatározottságukban. A piramisok építésével válik külön az építészet az önmagában vett jelentésétől, célt szolgáló építészet alakul. Hegel szerint a piramis átmenetet képez az önálló építőművészet és a tulajdonképpeni célt szolgáló építőművészet között. Társadalomtudományi ismeretek bizonyítják, hogy egy abszolút cél lebegett az építők előtt; méltó nyughelyet építeni a fáraónak és emléket állítani neki örök dicsőségére. Több ez, mint pusztán síralakításról beszélni. A kültér és beltér

kapcsolatául számos olyan összefüggés alakult ki, ahol már megjelenik a csillagászat, a természettudományok ismerete. Olyan fontos összemetsződések alakultak ki, melyeket talán már egy többedik dimenzióban lehetne pontosítani - több ez, mint hogy észreveszük, hogy a piramis egy adott pontján, az év egy bizonyos napján átsüt a nap egy jelentőségteljes helyre –hiszen, itt már földöntúli jelentést kell keresnünk. A bejárat helye, a pontos tájolás, a professzionális geometria, a lépcsős, égbe vezető gúla komoly törekvés egy tökéletes tér- idő- tárgyi kapcsolatra. Olyan metszécek, áthatások alakulhattak ki az adott halmazok, dimenziók, síkok találkozásánál, melyek egy újabb értelmet kaptak. Kimondhatjuk, hogy a maga elé kitűzött célját tökéletesen elérő építészetről beszélünk, ha a tartalmának erkölcsi oldala mai értékítélettel kicsit vitatható is. Tökéletes, mert megnyilvánulásaiban egyik dolog szinte magától értetődően bekövetkezik a másikból, és hozománya egyértelműen kapcsolódik az előző által generált újabb lépéshez.

Ezen írás keretében lehetetlenség lenne akár csak megkísérelni felsorolni minden olyan jelentős építészeti vívmányt a múltból, melyre visszatekintve kimondható, hogy valahová vezette a jövőbenieket. Ha létezik az atom, mint „oszthatatlan”, a tovább nem bontható meghatározások, létezhetnek az építészet vonatkozásában is helytálló, és tovább nem lebontható alapfogalmak. Ösmegállapításokat, „axiómákat” generáltak az évszázadok, újbóli megértésük mára majdnem elemi feladattá vált. Ismeretük és helyes alkalmazásuk egyértelmű „pozitív esztétikához” és azzal együtt egy nyugodt, kiegyensúlyozott végeredményhez vezet, eredményük vitathatatlan. Kialakulásuk az építészet kezdeteinek alakulásához vezethető vissza, megfigyelésen alapuló és szintén az idő csiszolta kanonizációig. Ilyenek pl. a kompozíciós szabályok, melyek az előző, egyiptomi példából kiindulva egy idő után, összemosódva a szimbolikával vagy leválva arról, megfogalmazható képletet eredményeznek.

Ősigazságnak mondható - és ismét a természet dicsérete - az aranymetszés. Egy adott formaegység vagy kapcsolat arányát jellemzi. Az ókori nagy építészeti korok modulrendszere már észrevett

összefüggéseket az arányok és a „kellemes” látvány között, Az aranymetszés is egy az ilyennek elfogadott arányrendszerek közül, és azon a megállapításon alapszik, mely szerint két méret viszonyában a kisebbik úgy aránylik a nagyobbikhoz, mint a nagyobbik a kettő összegéhez. $A : B = B : (A + B)$. Az aranymetszés a természetben is megtalálható összefüggést határoz meg, de oksági bizonyítása még hiányzik. Le Corbusier a „modulor” rendszerében az aranymetszés szabályát az emberi mértékhez alkalmazta, így olyan számsort kapott, mely ezután épületei arányrendszereinek alakításakor tudatosan használt tervezési eszközzé vált..

„ A harmónia rendeltetése és célja az, hogy elrendezze az általában szólva különböző természetű részeket egy bizonyos tökéletes arány szerint úgy, hogy egyik a másiknak megfeleljen szépséget teremtvé”

/Leon Battista Alberti- reneszánsz mester/

Felismerésével és alkalmazásával az épített környezet alakulásában súly került az emberi léptékre. Azok az arányok, melyek a természetben alakultak ki, csak tökéletesek lehetnek, adaptálásukkal nem csak könnyebbé vált az építések dolga, hanem a mű is könnyebben kap helyet az épített térben. Az antik világok majdnem megtalálták a tökéletest, - talán nem véletlen az sem, hogy ezekben az időkben jelentek meg az első analízisek is. És fontos lett az ember. Mint környezetalakító, mint arány- lépték- meghatározó, de mint humánus, az épített környezetet megelő is. Olyan bölcsességre jöttek rá, mely már több volt a piramisok emberi léptékben vett „öncélú” mondanivalóinál; az emberközpontúvá váló társadalmi szemlélet többlet-töltetet adott az emberi környezetnek. Ezek tulajdonképpen olyan összefüggések, melyeket koronként eltérő mértékben vettek észre - vagy akartak észrevenni – a különböző időszakok környezetalakítói, és amelyekre talán a 20. században került először újra hangsúly.

A középkori idők nagy tanulsága építészeti szempontok szerint a vallás szerepe. Míg a feudális világ átlagos résztvevőit építészeti, környezetalakítási szempontokból tulajdonképpen csak a szokás és a praktikusság, a lehetőségek alakították, addig a kor uralkodó rétegeinek építészete hiven tükrözi a világ szemléletét. Egyértelműen fontos alkotóelem az egyház időbeni álláspontja a világ világi tartalmáról. Nem szabad elfelejteni, hogy az építészetet, a mérnöki tudományokat a technika nagymértékben befolyásolta, ám a világ szemléletének változásával az építészet és a technika együtt is tudott változni. Érdekes lenne kideríteni, vajon melyik- melyiktől függött. Nem véletlen a román kor lőrészzerű ablakainak, vaskos falainak változása a gótikában- nem utolsó sorban megtanultak áthidalni, kiváltani, boltozni. De ezen felül a világ is változott; az egyház tudatni akarta híveivel, hogy uralja a fényt, építészetükkel elérték, hogy a világiak felfelé tekintsenek, hogy rácsodálkozzanak a gyönyörű rózsablatokokra, a magasba törő szerkezetekre. Egyfajta gazdagságot is sugallt; lelki felemelkedést motivált. Ebben az esetben a fejlődést nem annyira az emberközpontúság, mint egy újabb metszék- az élet és a túlvilág világi kapcsolata indukálta, de más módon, mint a piramisoknál vagy az antik templomoknál. A gótika zárttá válik. A gondolkodókat megihleti, az egyház gazdagságát és mindenek felettségét világgá hirdeti, de a halandóval rögtön érezteti is saját tehetetlenségét. Nem a külső természet nyújtja azt, amit az ember itt igényel, hanem egy olyan világ, amely kizárólag az általa és érte teremtett, áhítata és bensőjével való foglalkozás végett. Más dimenziók találkoznak, az eredmény pedig kissé nehezebben integrálható az élet közegébe, mint pl. a görög világban. De ebben az időben is nyilvánvaló, hogy az építészetet, a mesterséges környezetalakítást újabb impulzusok érik, a régebbiek halványodnak.

Ha a múlt minden tapasztalatát össze akarnánk sűriteni, és belőle egy összevont érvényű nagykonzekvenciát levonni, valószínűleg nagy csalódás érne bennünket. Olyan egymással összefüggő hatásokat kellene elemeznünk, melyek nem minden esetben elemei a másíak. Valószínűleg nem lehet áthidalni az idő dimenzióbeli értékét. Minden korban jutnánk egyfajta eredményre, biztosan lenne mit

adaptálni a mába is, bár valószínűleg meg kellene elégedni a múltból levonható konzekvenciákkal. Látnunk kell azt a csodálnivaló energiát, mely lehetővé tette a gótika magasba törő pilléreit, de a hely értelmezésében nem mindig tud megfelelő választ adni. Az azonban mindenképpen kiderül, hogy az épített környezet térbeni elhelyezkedésének milyenségét és minőségét egyértelműen befolyásolja az idő. A helyükről kiragadni helyeket, építményeket nem lehet, a mondanivalót csak pontos analízissel ismerhetjük meg. Részesei egy épített térnek, ahol biztosan több lesz a kapcsolat, mint egy ajtó.

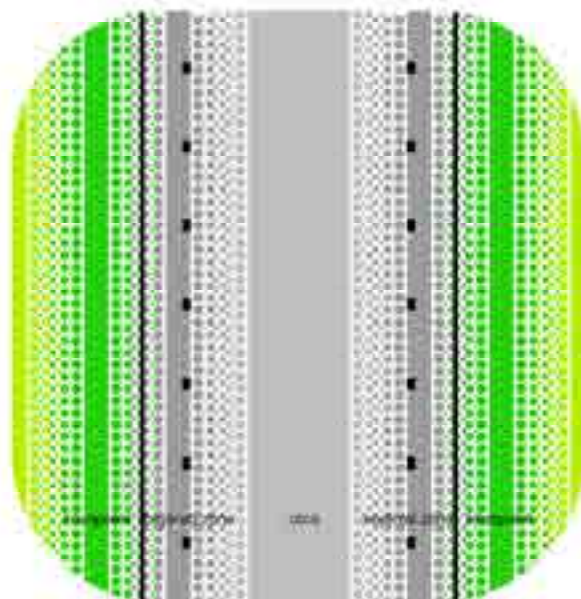
„A mai művészet válságát tehát, akármennyire jóhiszemű próbálkozás történik is, új irányba vagy a régiekhez való visszatéréssel lehetetlen megoldani a vásznon vagy az anyag előtt merő formai kísérletezésekkel: új valóságoknak kell előbb támadniuk, s ezeknek a valóságoknak az új formákat preferálniuk. Röviden és egyszerűen: világnézetnek- mely az intencionált formákat hordozhassa- kell előbb életté lennie”

/Fülep Lajos- Művészet és világnézet. A mai művészet válsága. Budapest; Magvető Kiadó 1976/

Azon, hogy a múlt eredményeit értelmezni kell, nem szabad egyértelmű formai utánpótlást érteni. Amíg az egyes változások és befolyásoló elemek egymásból következtek, ezt meg lehetett tenni, ám néhány stílus megmutatta, hogy ez egy idő után zsákutca. Az építészetben felhalmozódott évezredek tapasztalatot kellene meglátni. Ha boncolni kezdenénk ezeket, el fogunk jutni oda, hogy nem halmazokban kell gondolkodni, hanem az épített tér egymáshoz való szűkebb kapcsolatára. Következtetésekről van szó, nem kész térszervezési elvekről, észre kell venni a kapcsolódási módokat, a következményeket, hatásukat a következő elemre vagy esetleg az egészre.

Az épített környezetben a legfontosabb térbeli szerveződés a település. Az építés szempontjából a **darabjaira szétszedett város** már leszűkülhet épületre és térbeli környezetére. A funkció analízisének nem elegendő, hiszen itt már észrevehetünk olyan speciális tereket, melyek az adott működési szintnél jóval többet jelentők; magasabb szintre kell definiálni őket. Egy érdekes tértagolási minta, amikor az épületek és a külső környezetük találkozásánál létrejövő térbeli kapcsolat, a külső – és belső tér áthatása kerül vizsgálatra. A térben határzónaként megjelenő, metszékként kialakult térkapcsolatról van szó. Minden konkrétan meghatározható épület körül kialakul ez a határzóna, mely a beltérben is ugyanúgy megjelenik egyfajta átmeneti térként; szűrőként viselkedve kapcsolódik a közösségi „funkció nélküli”, és a meghatározott, célirányos tartalommal bíró terek között, átmeneti zónákat alakít. Ha ez nincs is konkrétan kezelve, kialakul a találkozási pont, határvonal, melyek okos kezelésével fel lehet készíteni az érzéket a tényleges tartalomra. Célirányos forgalmat indukál a funkció, előkészítést ennek a térnek a kezelése – amikor egy adott funkciójú épület felé tartunk funkciójából következő céllal, míg eljutunk a bejáratig, fokozatosan kell felkészülnünk arra, hogy mi vár ott bennünket. Fontos, hogy értsük, semmiképpen nem a tartalmak elválasztásáról van szó, hanem éppen a tartalmak közötti összekötésről, az átvezetésről.

Ha a téralakító észreveszi ezeket a tereket, biztosan foglalkoznia is kell ezekkel. Megértéséhez le lehet bontani történelmi, naiv léptékre is; a népi építészetben a parasztházakkal megfogalmazódott ezeknek a tereknek a helye- több esetben is találkoztam ezzel a példával a témában és valóban tökéletes. A porta, a kiskapu, a kispad az utca felől az első szűrő, melyen áthaladva, kifolyva megjelenik az udvar, benne a ház, melynek tornáca -egy végigfutó újabb átmeneti tér -készíti elő a lakófunkció privát határát, de ez még tovább differenciálódik; a tornác és a tisztaszoba között még helyet kap a konyha- előtér funkció is. Mindezek előkészítik a ház lakó –privát funkcióját, jól bevált lépcsőzetiséssel szűri meg a bejutó számára a hovatartozást, a használati nyilvánosságot. Láthatjuk, hogy ezek olyan áthatások, melyek néhol

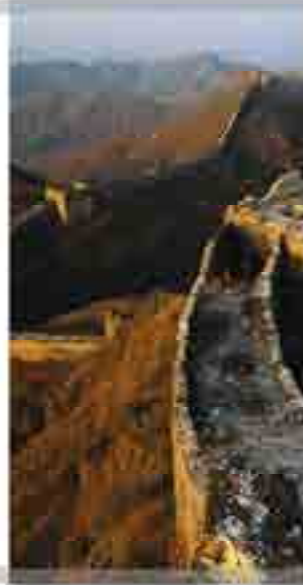

A diagram showing a three-phase system. It consists of a central vertical column labeled 'Alumina' in grey, flanked by two vertical columns labeled 'Feldspar' in yellow. The entire system is enclosed within a rounded rectangular frame.

_oldal

többszörösen kapcsolódnak egymáshoz, a lakófunkcióból van közvetlenebb elérhetőségi lehetősége az utcának; sokszor többszörös metszések alakulnak ki, még jobban differenciálva a tér nyitottsági mértékét. Ugyanez hasonlóképpen megfigyelhető a vendéglő kerthelyiségénél, egyszerűbb értelemben vett árkádsor esetében is, a többszörös metszéseknek generálhatnak továbbértelmezett jelentéseket is, néha észrevétlenül mégis kialakulnak ún. szabadságfoltok, akár használaton kívül is, majd a használók által a későbbiekben megfogalmazott tartalmú terek is. A tér továbbfejlődését jelenti, ügyes szervezéssel önmagát generálhatja. A „privát zóna” és a „nyilvános zóna” között definiálhatóak ezek tükrében „félprivát” és „félnyilvános” zónák is.

Az előző példák esetében inkább vertikális elemek alkotják a határokat, egyszersmind térfalakat képezve. Horizontális értelemben is vannak határok; ez bizonyosan a horizont és az ég, illetve a horizont és a – jelen esetben- a járófelület. A vízszintes felületek is viselkedhetnek határzónaként, kialakíthatnak különböző tartalmú tereket; legegyszerűbb az aluljáró, a felüljáró vagy a térburkolatok esete. A parasztházak példa esetében lehet ez az előkert, a hátsókert, - oldalhatáron álló épületek esetében érdekes az oldalkert hiánya. Zárttsorban az utcafront definiálása nem egyszerű, mert az elsődlegesen utcából és házsorból – privát és nyilvános – álló elemek tovább differenciálódtak; az utca felől a házak földszintjén üzletek, az emeleten vagy kissé beljebb lakófunkciók alakultak. Ebben az esetben a nyilvános, kizárólag az utcán zajló funkciók között átmenetek képződhetnek. Ugyanúgy érdekes zárttsorban, keretes beépítések esetében a belső kert szerepe, mely sokszor összenő a szomszédéval is, és egy belső, különböző funkciójú és meghatározású, elvonult, zárt belső egységet alkot. Bennünket, használóit illetve a környezetalakítókat minősíti, hogy a történelmi városok ezen belső kertjei többnyire lomtárak. Különleges kontextust hoz az az újkori eset, ahol elhagyott, lakatlanná vált belvárosi bérházak belső udvarában kültéri szórakozóhelyek létesülnek, az oly egyértelmű és ezzel együtt mégis kissé új tartalmú kapocs az utcával a boltozatos áthajtó. A „privát” és a „nyilvános” fogalma összekeveredik és új tartalmat kap.

Visszatérve a horizontális tagolódásra, szűrőrétegek lehetnek gyakran a környezeti elemek is, a burkolatváltások, az útpadka vagy a kerékvető. Egyszerű burkolatváltással is érzékeltethetők az irányok, utcélók, az aluljáró bejárata körüli utcabútorok már messzebből is utalhatnak arra, hogy kinek hol a helye egy adott eredmény elérése érdekében. Többnyire mégsem olyan egyértelmű, mint a vertikális esetben, a kettő együttes alkalmazásával azonban tökéletesen alakíthatók a zónák, definiálhatók a szűrők. Ezek érdekessége, hogy a városi határok, szűrőrétegek többnyire utalnak a tartalomra is, az általuk határolt terek tulajdonságaira is; ilyenformán egyszerre lesz határ és térbeli helyszín is. A horizontális „térfa” tehát egyszerre bírnak utalásszerű vertikális határelemekkel is- első pillanatra nehéz megmagyarázni az erőteljesen vonalmenti funkcióval bíró elemeket, mint pl. a vasút, vagy a folyó. Ám a folyóhoz is tartozik rakpart, ártér, a vasúthoz töltés, korlát. Hatásos példa a Berlini Fal. Amíg önálló, beállított elem volt, nem tudta ellátni a nekiszánt tartalmat. Amint differenciálódni kezdett, úgy mint megközelítés, szögesdrót, homokterítés stb., majd maga a Fal, megkapta működésbeli tartalmát habár kissé groteszk az emberi léptékre asszociálni.

A filterek, határok, tagoló elemek komplex együttműködése révén felépül újra a városi tér és ezáltal válik emberivé. Ezen szűrőrétegek szerepe a jó térszervezés igényeként minden esetben, ám a városi mikrokörnyezetek alakulásakor mindenképpen kezelendő és felismerendő, a város térszerveződésében, térstruktúrájának alakulásakor megjelennek, az építés végső céljainak eléréséhez számolni kell hatásukkal.

Észrevettük már a múltbéli eredmények szerepét az építészet alakulásában. Nem szabad úgy alakítani környezetünket, hogy ezen határzónákat, kapcsolódásokat semmibe vesszük. Lehet, hogy a cél távlatosnak és túlmagyarázottnak, nehezen megfoghatóknak tűnik, de tudjuk, hogy pl. a panelból épült házgyári sokemeletes lakótelepek tervezésénél is foglalkoztak a kérdéssel. Érdekes rámutatni, hogy míg

az előző eszmefuttatások tükrében a panelház a maga 10 x 4 lakásával a bejárat környékén nem tud átmeneteket képezni, és a lépcsőház, a lift tulajdonképpen inkább növeli az elszakítottaságot, addig felmerül a kérdés is; egyáltalán elfogadhatjuk-e a fenti megállapításokat általános érvényűnek akár a lakófunkciók esetében is? Minden esetben kell-e foglalkozni az átmenetek, metszódések szerepével, vagy csak egy bizonyos szint után, adott esetben bizonyos milyenségű középületi funkciótól nevesíthető? Valószínűleg nem hozható abszolút összefüggésbe a parasztház és a panelház sem ilyen vonatkoztatásban. Átmenetek ugyan próbáltak képződni a lakótelepek esetében is, de ezek inkább leszakadt parkolók, játszótérek, parkok lettek. Kétségtelen, hogy jó térszervezéssel ezek kezelhetők, de a magas házak mindenképpen pontok maradnak. Másik oldalról meg kell vizsgálnunk társadalmunk mai szerkezetét is; tényleg igénylik-e a nagyvárosi lakófunkciók az ilyen mérvű tértagolást? Sokszor a kollégiumok közösségi tere is halott lesz, a találkozások más dimenzióba helyeződnek át –nem is szólva az internet mai társadalmi tartalmáról.

Ugyanezen kérdéseket boncolgatta Corbusier a modern „lakógép” fogalmának definiálásakor; a Bauhaus egy továbbgondolt kérdésként kezelte a problémát. Létesültek kísérleti lakótelepek, de akkorra nyilvánvalóan kiderült, hogy az a kor még nem az emberközpontú emberi lakótéré - erős akadályokba is ütköztek, kísérletüket később kezdték el komolyabban értékelni. A „lakógép” elnevezés utal arra, hogy nem is feltétlen az emberi kényelem és az élhetőség volt az elsődleges kísérleti szempont, hanem sokkal inkább egyfajta szabványosítás, modul meghatározása; a sorozatgyártás, az előregyártás lehetőségeinek bővületében végül talán túlságosan is háttérbe szorult maga az ember. Kísérletük azonban ma is úttörő és korszakalkotó jelentőségű.

Ha a várost az emberi találkozások „hordozójaként” kezeljük, a városi „mikrokörnyezet” értelmezése is könnyebbé válik, nem szegmenseket meglátva, hanem épültre és környezetére lebontottan vizsgálva. Az előzőekben kiderült, hogy az áthatások, metszések között sokszor már következmények, újabb

metszékek is kialakulhatnak, néhol szükség lehet első pillanatban „feleslegesnek” tűnő terekre is. Olyan terek, helyek, pontok egy konkrét tartalommal bíró térben, vagy ahhoz tartozóan, melyek már többek, mint amit az eredeti működési szint megkíván, de mégis szükségesek a működéshez. Példákat erre leginkább a keleti- távol- keleti építészetből lelhetünk, ahol a térbeli „felesleg” fogalma a kezdetektől fontos volt. A felesleg lett a létezés szabadságának luxusa, a cselekvés szabadságának a képe. Kialakulnak „szabadságfoltok”, szigetek- melyek térben valahogy mégis el tudnak határolódni, de kizárólag addig a mértékig, hogy ne kezdjenek ténylegesen önálló térbe-, akár külön centrumok is. Ezen centrumok lehetnek kalkuláltak, a szigetek elemei, de olyan központok is, melyek célja valóban a központosság. Ily módon a tér ezernyi helye értelmezhető. A centrum nem biztos, hogy centrális- bár lehet az-, nem biztos, hogy a geometria közepén van- de akár ott is lehet- és nem biztos, hogy csak egy van belőle. Ez a tér a szív, az íz, a közép, a karakter. Ez a centrum könnyebben észrevehető középületeknél, egy könyvtár, színház stb. esetében, a templomban egyértelmű- a szentély, de a lakóházaknál is jelen lehet. A funkció, a tartalom kiteljesedik és már egy magasabb szintű tartalmat kap.

„ a hely centruma olyan átváltási pont, ahol a lét nem térszerű dimenziói behatolnak a környezetünket alkotó térbeli világba”

/Dr. Schneller István- Az építészeti tér minőségi dimenziói - Terc; 2005/

Hajnóczy Gyula az elsődleges életszférát fundamentális térnek, a másodlagost, a fiktív, kialakult teret integráns térnek nevezi. Ezek az integráns terek sokszor felvezetésképpen, egy újabb dimenzióban jelennek meg, mely már a létezéshez szükséges, egy magasabb szintet vezet elő; az emberi léptékre nyúl vissza. Ezt lehet az emberi test arányain, a testhez igazodó mikrostukturán, a még szabad szemmel belátható, a gyalogosan elérhető helyeken át érteni, de lehet az a közösségi tartózkodásra alkalmas, a „pozitív esztétikát” tartalmazó tér is. A lényeg, hogy az ember a használója és neki meg kell felelni, általa lesz használva és valamilyen hatást ki fog váltani belőle. Formálóján múlik, hogy ez

kellemes, vagy esetleg feszült. Ha a hely használhatatlan célközönsége, az ember számára, bármiféle okoskodás hiábavalóvá válik. A hely arra mindig egyedi, mind humán-szellemi, mind formai-megjelenésbeli vonatkozásban is. Mozaikukból áll össze a tényleges tér, vagy városi struktúra. Egymást áthatva, egymással kapcsolatba lépve alakulnak a tágabb térré, értelmezik újra az egyes pontokat.

A lépték tényleges tartalma ugyanakkor újabb kérdéseket vethet fel. Sokszor egy-egy nagy méretű épület, tér, már nem is akar bekapcsolódni környezetébe. Sokszor hiányoznak az előzőek alapján klasszikus értelemben vett áthatások, metsződések, hiszen néha tudatos tervezés eredménye is lehet a leválás. A lenyűgöző, megdöbbentő, magasztos hatás elérése újabb értelmeket válthat ki, különösen igaz ez a szakrális terekre - újra visszautalhatunk a múltra. A térbeli felesleg fogalma ebben az esetben új értelmet nyerhet; lehet, hogy a felesleg nem egy óriás lépcsősor, vagy egy-egy feszített, az épületet megduplázó vízfelület, hanem egyszerűen egy felvesztés nélküli nagy tömeg. A szent és a profán fogalma ebben az esetben úgy függhet össze, hogy sokszor a profán terek a múltba vesző szent terek transzformációi. Elég lehet, ha egy valamilyen szempontból kitüntetett térről van szó, amikor az építészeti manipuláció nélkül is tartalommal tud feltöltődni.

A bevezetésbeli hegei írás szerint a hely részben elegendő lehet egyfajta értelmezéshez, ahol az épület mégis erősen visszahat a helyre. A helyből emberi transzformációval helyszín lesz, a tér dimenzióbeli, emberi tartalmat kap.

„A hely... A hidat megelőzően még nincsen jelen. Bár mielőtt a híd állna, a folyó mentén sok pont van, amit valami elfoglalhatna. Egyik közülük helyé válik, mégpedig a híd által. Így hát nem a híd kerül először egy helyre, hogy ott álljon, hanem először a híd által létesül a hely”

/Martin Heidegger –Költőien lakozik az ember. Válogatott írások.

Budapest –Szeged;T –Twins/ Pompei; 1994/

A látvány válsága- arculatváltás. Városszervezési értelemben a lépték - átértékelő szemlélet egy zsákutcája, mondhatni –pozitív vagy negatív építészetbeli értéke nélkül beszélve - mutációja a bevásárlóközpontok, plázák kérdése. Ami tényleg bosszantó, hogy a „plaza, placa” szó jelentése egy sokkal szimpatikusabb tartalommal bíró fogalom, mint ahogyan ezt nálunk használni kezdték. De ide tartoznak a lakóparkok, az irodakomplexumok, a „tematikus parkok” is. Városszerkezetileg ezek többnyire inkább „szigetek”, „fekete lyukak”.

Ma, világunk gazdasági szemléletű harcaiban egy-egy jó üzlet létrehozása érdekében felvásárolandó városi, frekvenciált területek értéke hatalmasat ugorhat. Ha lehetőség van egy-egy nagyobb, összefüggő terület megszerzésére, többnyire bevásárlóközpontok telepednek le. Ezekbe belépve egy másik világban találja magát a fogyasztó, nem cél a városi szövetbe való integrálás, hanem a minél nagyobb és egyértelműen elérhető piac megszerzése. Szándékosan befelé forduló épületek ezek, telepítésénél talán egyedüli szempont a bejáratok minél hangsúlyosabb helyre való szervezése. A „város a városban” jelenik meg, egy új mikrokörnyezet giga méretben. A látvány csalóka, a fogyasztó egy álomkörnyezetben találja magát, mely egyedül vásárlásra motivál. Félprivát tereket alakít, saját városi területet a várostervezés igénye nélkül. Az átmenetek nem alakulnak ki, így ez egy olyan „város”, ahol tömeg hőmpolyög manipulált útvonalakon és nincs lehetőség kiszállni, csak ha az ember ténylegesen elhagyja az épületet. Ugyanakkor szabadidős tevékenységeket is kínál, de a rendszere mindenképpen durva, megelőző pszichológiai analízisek készülhettek ugyan építése előtt, és ha az emberre irányult is, semmiképpen nem azért, mert a humánus léptékét akarná követni. Egy mesterségesen generált környezetben az ember természetellenes, nem jellemző, viszont pszichológiailag kiszámítható és esetleg üzleti érdekek felé fordítható viselkedéseket vehet fel, melyekre később, a környezetet elhagyva lehet, hogy nem is tud objektívan visszagondolni.

Las Vegas fényeire nem tudjuk egyértelműen kimondani, hogy negatív, talán azért, mert elfogadtuk, vagy mert idővel tudatos és célirányos lett városképi szempontból is, de városi tereink alakulásakor komoly befolyásoló tényezőkként léphetnek fel az efféle „kiegészítő” elemek is. Ez már a civilizáció hozománya, a 20. század sajátja; kialakultak olyan közvetett vagy irányított hatások, melyek a térszervezésnek nem részei, vagy nem kezelt részei. Veszélyes lehet idegen eszközökhöz nyúlni, ha azzal olyan célunk van, aminek a hatása nem megfelelően definiált. Vannak jelek, melyek egyértelműen jelentenek valamit, és ha a cél nem éppen a megtévesztés vagy a meghökkentés, sokszor nagyon rossz hatásuk lehet a szervezett térben résztvevőkre. Effekteket indukálnak, előre meghatározhatatlan hozományuk lehet. Ha különleges, kizökkentő hatásokhoz is nyúlunk, mindig meg kell nevezni az ellenpólus helyét, ami helyre tudja állítani azt a belső egyensúlyt, amit egy élhetőnek mondott térnek tudnia kell. Tipikus az ellenőrizetlenül terjeszkedő reklámfelületek jelenléte, azok elharapódzása a nagyvárosokban. A reklámfelületek megkettőzik a vizuális felületet, a végeredmény hazugság lehet. Ami csak növeli negatív erejét, hogy az emberek hozzászoknak, elmennek mellette, egyfajta esztétikai válságot eredményez, hiszen amikor már a negatív dolog negatívsága nem zavaró és elfogadottá válik, sokszor maga a szervezett tér mondanivalója is veszélybe kerül.

Nagyon érdekes pszichológia tanulmány készült arról, hogy egy nagy üdítőital-gyártó cég bevételeinek mekkora részét költi reklámokra. Magyarország GDP-jéhez mérten is jelentős bevételeinek 20%-a fordítódik reklámokra, ami tulajdonképpen a cég döntése, ám meglepő, hogy tisztában vannak vele, hogy reklámjaik nagy része ellenkezést, unalmat, idegességet, erőszakolt érzést vált ki a befogadókban, nagyon sokan elmennek mellette, mert már semmilyen hatást nem közöl számukra, míg a reklámot célzó közeg tulajdonképpen mi csupán 4%-a dönt úgy a reklám hatására, hogy talán mégis érdemes lenne kipróbálni a terméket. Arról nem kell itt beszélnünk, hogy még így is megéri, arról annál inkább, hogy a reklámfelületek, plakátok jelenléte közterületeinken tulajdonképpen majdnem felesleges, inkább romboló jellegű. A vizuális felület megduplázódása egy új, nem koncepcionális felület megjelenését

eredményezi, olyan feleslegesen sok és nem irányított térélményt eredményezve, mely becsapja az embereket. A reklámokkal egyenértékű az új effektek, jelek megjelenése és ellenőrizetlen, átgondolatlan telepítése. Sok utcai elemnek jelentése van, de egyben esztétikai tartalommal bíró közeg is, ha ezek megváltoznak és az embert másféle asszociációra készítetik, egyfajta térélménybeli minőségromlást okozhatnak. A téralakítás szempontjai, az elérhetőség, átjárhatóság, átláthatóság, harmonikus összkép, teret értelmező látvány igénye csorbulhat vagy teljes egészében veszélybe kerülhet.

Környezetünk hatással van az azt használókra. Egyrészt tükrözi a társadalomnak, másrészt alakítja is. Schneller István szerint nem pusztán fizikai vagy művi környezet, hanem megörökített emberi magatartásforma. Amos Rappoport egyenesen ezt mondja: „a környezet elemek és emberek közötti kapcsolatok sorozata, és ezek a kapcsolatok rendezettek, mintáik vannak. A környezet struktúrával bír és nem dolgok véletlen gyülekezete. A fizikai kapcsolatok elsődlegesen térbeliek- alapvetően tárgyak és emberek viszonyulnak egymáshoz, térbeli és tér általi elkülönülésük révén.”

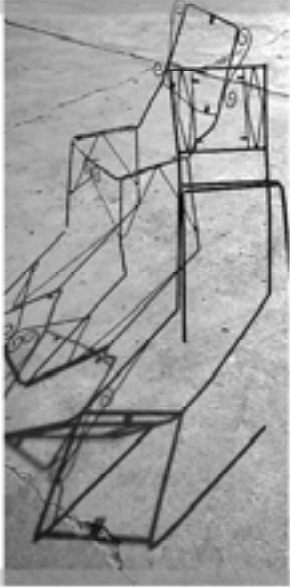
Az építészeti téralakítás specifikuma, hogy mindig szorosan az emberhez kötődik. Akkor lesz aktív a tér, ha a társadalom értelmezi, megéli, aktív folyamatokat eredményez. A látvány alakulása, a megélt tér minősége mindig az emberhez viszonyítva írható le, ha létezik is többféle értelmezési, elemzési lehetőség, a kiinduló alap mi vagyunk. A térvizonylatokat a tárgyi - térbeli - tapasztalt világban az ember maga alakítja ki. E folyamat közben egyformán indukálódnak információk a tapasztalásban aktív ember énjéről, és a tapasztalt térről. Az észlelés alatti reakciók mobil folyamatokból születnek, környezeti, tárgyi, formai, hangulati impulzusokból.

Nem lehet olyan téziseket felállítani, mint pl. a közgazdaságtanban vagy a történelemben. Összesen az emberre ható tényezőket ismerhetjük és esetleg számolhatunk vele. Az eredmény egyénfüggő és nem száz % -ban kiszámítható, ráadásul bármikor előfordulhatnak nem várt momentumok, mint pl. eső, zaj. Hogy ki- hogy éli meg a teret, nem definiálható, megint halmazokat kell meghatározni, melyek között egyénfüggő és helyzetfüggő áthatások alakulnak ki. E halmazok közepén pedig ott áll az ember, aki ha akarja, humánumból kifolyólag esetenként minden okoskodást felboríthat.

Egyfelől érzékelése révén valamilyen hatást vált ki, másfelől sokszor vissza is hat a környezetére. Az indukáló elemek a tér észlelésében és értékelésében végtelen számban vannak jelen, felsorolni mindet lehetetlenség, közöttük olyan összefüggések vannak, melyekkel nagyon bonyolult, vagy lehetetlen számolni. Előfordul, hogy két elem egyszerre való jelenlétekor egy újabb elem képződik.

„olyan ez a tér, mint egy többdimenziós erőter, amelynek bizonyos, kevésbé mérhető erővonalai a jobban mérhetők, a geometriait nagyon jelentős mértékben meggörbíthetik, sőt adott esetben ezek a tér formálásában sokkal erőteljesebben jelentkezhetnek”

/Dr. Schneller István- Az építészeti tér minőségi dimenziói- Terc; 2005/

funkció

A funkcionális tartalom térbeli kisugárzása meghatározza a teret a használója számára. Vannak helyszínek, ahol már előre láthatólag tudjuk, mi fog velünk történni, a funkció előre vetít egy érzést. Tudjuk, hogy a mozi, a színház, a könyvtár, a kávézó, vagy az iskola mit jelent. Természetesen sok- sok szempont szerint lehet még fokozni a térbeli kisugárzás mértékét, néha vártalanul lehet pozitív, vagy negatív is tenni. Néha a funkció sajátos hangulatot vetít előre, mely lehet, hogy bizonyos értékelés mellett szükségszerűen változik, ilyen alapeset a kórház, a börtön. Mindenesetre azért a funkció ismeretével már olyan előképek alakulnak ki az emberben, melyek sokszor befolyásolják a kapott eredmény értékelését.

„ha egy igazi építész az épület összes részének szellemi és gyakorlati funkcióját megfelelő összefüggésbe hozta, akkor a feszes, kiegyensúlyozott formák térbeli egyensúlya magától adódik”

/Gropius, Walter- Apolló a demokráciában- Corvina Kiadó- „Bauhausbücher” 1967/

esztétika

A „jó”, a „rossz”, a „szép”, a „csúnya” napjaink gyakran használt jelzői, ezen kijelentések mögött nagy mértékű szubjektívás van. Tulajdonképpen mindig egy esztétikai ideálhoz viszonyítjuk a vizsgálatnak kitett tárgyakat. Ám ezek a normatívnak mondható viszonyítások- nem ritkán érzelmekkel dúsítva- a múltban is a művészeti stílusok változásaival megszakadtak, netán visszatértek egy régebbi kor elképzeléseihöz, vagy teljesen új alapokra helyeződtek. Éppen ezért, ha esztétikáról, környezetesztétikáról beszélünk, az alapvető törvényszerűségekről beszélünk, melyek nem változtak- míg a másik, a változó oldal a művészettörténetre, a tudománytörténetre tartozik.

A szépség- a pozitív esztétikum meghatározása, megértése az ókortól folyamatosan az esztétika fő kérdésköre, ennek definiálása képezte mindig az alaproblémát. Az idők során a művészeti stílusok és a

közízlés folyamatosan formálódott, változott, a korábban elfogadott szépségeszmények összeomlottak, amit eddig szépnek tartottak, már lehet, hogy csúnya volt, vagy fordítva – gondoljuk csak a máltai Fat Lady-re, a kövér hölgy szobrocskájára, akitől ma sokan elfordulnának, visszataszítónak találnák, míg 4500 éve etalonnak számított. A szépség tartalma változott, míg a kövérség egy időben a jólétet, a boldogságot jelentette, ma kóros betegséget, hanyagságot, elkényelmesedést. A mai értelemben vett „szépségnek” akkor nem volt fizikai haszna és az érték az élıhetőséggel volt mérhető.

Ám ha belátjuk, hogy az említett kifejezéseket nem magyarázhatjuk, mert abszolút szubjektív, talán a közeli kifejezések- „kellemes”, „kellemetlen”, „agresszív”, „ijesztő”, „kényelmes”, „megnyugtató”- a megfelelőbb szavak. A művész- éppen a szubjektivitás miatt- a saját véleménye mellett ezeket a hatásokat tudatosan használhatja - amennyiben nem tartjuk öncélúnak - és komoly eszköz lehet az önkifejezésben. Erősíti ezt a kijelentést az a tény, hogy míg a képzőművészet, a színház vagy az irodalom szabadon játszhat a csúf, groteszk, komikus elemekkel, addig az építőművészetben ez többnyire lehetetlen- az építészet elemeinek alapvetően használhatónak kell lenniük, csak a pozitív esztétikum kifejezésére alkalmasak; az építészetben megjelenő csúnya alapvetően tervezési hibának tekinthető – itt jelenik meg a „pozitív esztétika” kifejezés.

„az esztétika objektivista irányzata szerint a szépség a tárgyak, műalkotások olyan valós tulajdonsága, ami teljesen független a befogadó emberi szubjektumtól, mint pl. a tárgyak, térbeli kiterjedése, színe vagy anyaga... ennek az objektív, abszolút szépségnek ismérveit, törvényszerűségeit kísérelték ezután megfogalmazni, hogy egyetemes mércéül szolgáljanak minden kor és műfaj alkotásainak értékelése számára.”

/Budai Aurél- Környezetesztétika, elmélet és gyakorlat
Építésügyi Tájékoztatói Központ; Bp., 2004/

minőség

A civilizált társadalmak kialakulásával létrejött egyes fontos munkák esetén a munkamegosztás. Amikor pedig felelőse lett valaki egy-egy munkafolyamatnak, netalán az egésznek, és ennek a felelősségi viszonynak nyoma is maradt valahol, amikor már lekövethető volt, hogy ki mit csinált, a mai szóval védjegynek hívott fogalom is megjelent. Híre ment, ha valaki tartósan és jól készítette el az adott terméket. A rómaiak már közel 100 szabványt ismertek. Egyformán építették minden provinciájukban az utakat, a vízvezetéket, azonos városszerkezeti modell alapján telepítettek városokat, a mezőgazdasági terményeknek megfelelő minőséget kellett képviselnie. Ők a már bevált modellt vitték tovább, bár itt a praktikusság mellett más okai is lehettek az egységesítési törekvéseknek. A középkori manufaktúrákból már egyenesen látható a kapcsolat a mai minőségpolitika kialakulásáig. A munkafolyamatok szétváltak a termelőképesség növelése érdekében, kialakult a céhes ipar. A polgáriasodó felvevőréteg pedig garanciát várt a kereskedőtől az áru minőségére vonatkozólag, amit a céhen belüli munkafolyamatok lefektetésével, gyártási technológiák rögzítésével, ellenőrzésével lehetett elérni. Ha nem az elvárásoknak megfelelően készült a termék, a kereskedő más gyártót keresett stabil felvevőpiacának. A céheknek érdekükké vált ügyelni a gyártmány megfelelőségére, a középkori erkölcsökre jellemző jó hírnév fenntartása mellett egyre erősödő anyagi okokból is. Sőt, egyes céheknek saját szabályzatuk volt, szavatolni kellett a lefektetett teljesítenivalót.

A következő jellemző pont a minőségügy alakulásában a fordizmus, amely Henry Ford nevéhez fűződik. A munkafolyamatok egyre jobban szétdarabolódnak, egyre több ellenőrzési pont beiktatásával, de elég nagy hibaszázalékkal, hiszen lehetetlen volt minden elkészült részletet ellenőrizni, nem is beszélve a rohamosan fejlődő gépiparról, ahol egyre nagyobb számú precíziós részletet iktattak be a folyamatokba. Megjelent a művezető fogalma is. Taylor rendszere még életképesebbnek bizonyult, itt

önálló, a gyártástól teljesen független minőségellenőrző szervezet ellenőrizte a terméket. Már nem csak a készterméket, hanem az egyes munkafolyamatokat is ellenőrizték. A rendszer fejlődés volt az előzőekhez képest, de elsősorban mégis a minőségbeli hibákra való rámutatással foglalkozott, illetve a felelősök visszakövethetőségével, nem dolgozott ki hibaelhárítási javaslatokat, megelőző intézkedéseket. A mai modern minőségellenőrző rendszerek már a gyártási, termelési folyamatok munkafázisaival is foglalkoznak, gyorsan észlelhető a hiba és gyors lehet a beavatkozás is, ezáltal nem kerül sor sorozatos selejtggyártásra sem. A felelősök könnyen megtalálhatók, de a cél nem az elbocsátás, hanem a javítás. A társadalmi igények egyre inkább a minőség szavatolását várják, így mind több független minőségellenőrző intézet alakul, feladatuk a tanúsítás. A szabványok nemzetközileg is összehasonlíthatóságának igényére 1947-ben létrejön az ISO. Az új szervezetet demokratikus alapokon hozták létre. Az ISO-nak minden belépő országból egy tagja lehet, valamennyi ISO tag egy szavazattal rendelkezik.

Tudják szabványosítani és így egyben meghatározni minőségét a mechanikai ellenállásának, a tűzbiztonságnak, stabilitásnak, higiénának, tudjuk az optimális mértékét az egészségnek, használati biztonságának, hővédelemnek, energiatakarékosságnak, környezetvédelemnek, zaj és rezgésnek stb. láthatjuk, hogy ezek mind mérhető értékek. Ez az ipar és a tömeggyártás sajátja. Az építészet nem tömeggyártás. Az esztétikai minőség nem mérhető, legfeljebb viszonyítható, szubjektív lesz. A minőség, a milyenség mindig sok tényező együttes eredménye, nem meghatározható alapelve a megélt térnek, de pszichológia hatása van, akár egyénenként más. Nehezebb fogalom, mint az időjárás, mert nagyobb a szóráserérték; a minőség az építészetben amint nem anyagszerűségében mutatkozik meg, rögtön relatívává válik, de lehet egyfajta térértékelés- befolyásoló elem.

„az építészet egy m²-re eső gondolatsűrűség”

(H. Nándor Klára, Ybl – díjas építész)

etika

A műtához tartozik az etika és az esztétika kapcsolata. Egyes kiemelkedő építészeti alkotás esetében bizonyos „etalonok” alakulnak ki - pl. az athéni Parthenon, a francia gótika csúcsa a reimsi székesegyház stb. Ezen „etalonok” a megjelenési minőség csúcsán állnak, szemlélésük, értékelésük, valamiféle katarzishoz vezet. Az idő múlásával feltétel nélkül „jónak” fogadjuk el őket, minden ember számára mást és mást tartalmaznak, esetleg jelképeznek. Más esetben a székesegyház vagy a parlament politikai vagy kulturális, szakrális értelmezést kap, szimbólummá válik; esztétikai értékét nem vitatjuk, nem is feltétlen kérdés, hogy mennyire jól sikerült építészetiíleg. Hasonlóan a köztéri szobrokhoz, ahol valamilyen közösségi gondolat fogalmazódik meg, esetleg történelmi események színteréhez, mely utólag kap értelmezést- társadalmi- kulturális tartalmat. Vitatott a fordítottja az előzőeknek; mennyire befolyásolja az esztétika az etikát? Javítja-e a művészet az erkölcsöt? Tény, hogy egy tisztán tartott utcán az emberek nem dobják el a szemetet, míg egy szemétkupac szeméthalmot szül- hogy csak a legegyszerűbb példát említem.

történelem

A történelem, a történetiség szerepéről már több helyen említést tettem. Tulajdonképpen még az alapösszetevők vizsgálatakor is megláthattuk, hogy a történetiség újabb érzéseket tud generálni az értelmezésben, egyfajta etikai értéket. Nem kritizáljuk a barokk templombelsőket, ha ma elképzelhetetlen is, hogy hasonló készüljön. Ha egy tér ismert történeti értékkel bír, ha ismerjük a múltját, egészen másképpen érezzük a jövőbeni helyét is, tulajdonképpen itt válik nevesíthetővé az idődimenzió léte. A történetiség sokszor egyfajta védettséget is eredményez, nem csak a műemlékvédelemben, hanem gyakran csak a lokálpatriotizmus miatt is. Sokszor a történelem, vagy csak a szűkebb értelemben vett szokás ad értéket a sokszor első pillanatra naívnak tűnő esetekben is, így kaphatott mára síkbeli „szoborkörítést” a pécsi lakatos kerítés.

vallás

A tradíció, a neveltetés, a megszokás szintén különböző értékítéleteket generálhat egy tér megélésében. Különbözőképpen vagyunk nyitottak a különböző megjelenési formák felé, ezek sokszor otthonról hozott, vagy állandó hatások által kialakult korlátok; meghatározzák befogadóképességünket. A „ne lopj” parancs van, akinek vallási kérdés, másoknak erkölcsi, van aki csak egyszerűen nem szokta megtenni, mert börtönbe csukhatják, mások pedig minden gátlás nélkül lopnak. És a tettet végrehajtóra is egészen különbözően nézünk- undorral, szájalommal, nem értéssel, megértéssel vagy sehogy.

Ugyanilyen alapon jönnek létre más területeken is döntések, amikor nem is teljes mértékben mi döntünk, hanem sokszor nem is tudunk róla, vagy esetleg vallási alapon, erkölcsi, vagy neveltetésünkből kifolyólag értékelünk valamit. Van, aki egyszerűen kevésbé, vagy másképpen nyitott, netán közömbös, beletörődő, esetleg nemtörődöm vagy egyszerűen döntésképtelen.

Sokszor hiábavaló a téralakító mesterkedése, mert a térben részt vevőben úgy alakulnak ítéletek, értékelések, hogy lehetetlen lenne azokat befolyásolni, hiszen ezek valamiféle hozott dolgok. A térben résztvevő, és véleményt alkotó közeg reakciójának milyensége sokszor attól is függ, hogy ez a réteg maga milyen környezetből jött. Sokszor az sem mindegy, hogy a befogadás, értékelés pillanatában milyen közegben van, hiszen a tradíció átalakulhat, az értékrendek nagyban változnak, ha huzamosabb ideig egy másik értékrendet képviselő társaság tagjai leszünk.

„A kulturális örökség sokszínűségének időbeli és térbeli dimenziói vannak. Meg kell adni a tiszteletet más kultúráknak és más életmódoknak”

/Narai dokumentum a hitelességről, 1994 – Karták könyve – ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság/

pszichikai dimenzió

„az emberek jelentős hányada mindennapi környezetét esztétikailag egyáltalán nem, vagy csak öntudatlanul éli át, és az esztétikai ítélet a „fogyasztói ítéletével” egységben fogan”

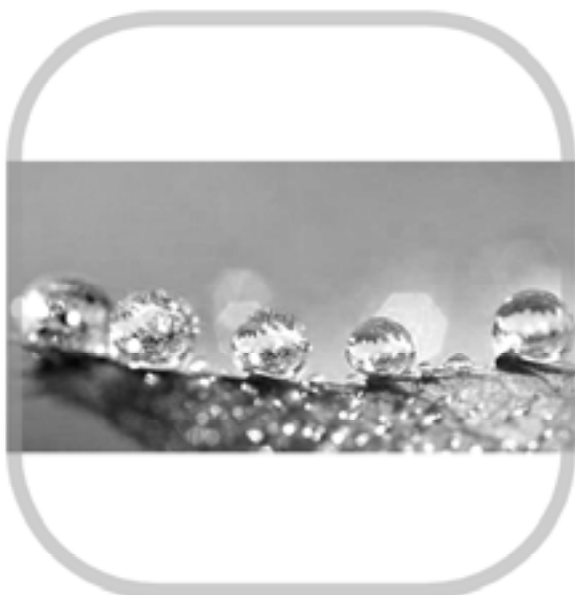
/Bonta János – Az építészet-, technikatudomány, művészet elmélete

Műegyetem Kiadó- 2002./

Egy-egy pszichikai hatás már valaminek a folyományaként jön létre. Ezeket az emberi értékelés pszichológia adottságai – látószög, emlékezet, arányérzék- által determinált kompozíciós rendszerek rendezik és foglalják formába. Az érzékelt forma, formarészlet szerencsés esetben az építész üzenetét hordozza. Tudatosan ezek a hatások fokozhatók, kérdés, hogy minden esetben indokolt-e. Az épített környezetben a hatások elsajátítása nem tudatos- idézve újra Bonta János helytálló megállapítását-, passzív, fokozást, előkészítést nem igényel. Aktívá válik, ha kilépünk megszokott környezetünkől, ha tudatosan figyeljük környezetünket, külföldre utazunk, turistákká válunk. Amikor az építészeti alkotás esztétikai jeleit dekódoljuk, akkor érzelmi hatást is kiválhatunk a befogadóból, egyúttal a mű tartalmának gondolati része is világossá válik. A kiváltott érzelmi hatás már pontosan meghatározható - lehet harmonikusan boldogító, magasztosan felemelő, sokkoló, mindenképpen műélvezetet eredményez. Előfordulhat pozitív, vagy negatív folyomány - nem biztos, hogy ez nem felel meg az elvárásainknak! Függ mindenkor a helytől, kortól, kultúrától, nemzettől- de ezen kultúrközönség kollektív tudata adja meg azt a változó mértékrendszert, mely alapján a mű esztétikai értékelését végzi.

„a műalkotás kifejező eszközeinek – jelrendszerének- hatására gazdagon felburjánzott asszociációkkal és érzelmi tényezőkkel egységben válik a művészi tartalom a befogadóban élményszerűen megragadhatóvá.”

/Pogány Frigyes- A szép emberi környezet- Gondolat; 1976/

arányok, lépték

Térélményeink léptéke az emberi test nagysága, mely állandóan tudatos bennünk. A történelemben számos példáját megtalálhatjuk annak, hogy az arányok kezelése, a lépték kisajátítása kiszámítható emberi reakciókhoz vezet. A római császárok az istenekkel azonos léptékben szerették magukat ábrázolni, Hitler vagy Mussolini fogadóterei monumentálisak voltak- ők pedig az átlagnál alacsonyabbak. A főként tornyosuló építmények lehetnek szándékosan letaglózóak, lehetnek szabadok, mint a Taj Mahal a maga „feleslegesnek” tűnő felvezetésével. Gropius szerint azonban az a térrendszer, mely kreatív, tartalmaz kialakítás révén valódi kapcsolatba tud kerülni a látogató természetes tér- és méretfelfogó képességével, akaratlanul is hívogat, vonzani fog.

formák, kompozíció, perspektíva

Nem mindig a diktatúra jele az arányok, a lépték kezelése. Az építészet egyik időtálló eszköze a kompozíciós szabályok alkalmazása. Tudományosan is bizonyított képletek írhatók fel a ritmus és elemei között intervallumok, ritmuskompozíciók hatására. A sorozat, a szimmetria, a térszimmetria több további következtetéshez vezethet. Ezek tudatában már megjelenhet a centrális szimmetria, a spirális szimmetria - hasonlatos elemek találhatók meg a természeti elemek között is! Dinamizmust fejez ki az asszimmetria is. Az aranymetszés, a sorozatok, a szimmetria ismerete különleges eredményeket hozhat. Tudjuk, mit jelent, a béka- vagy madárperspektíva, de a város fölé nézni egy toronyból, a gótikus székesegyház boltozatait látni fölülről, vagy a torony alatt állva harangzúgást hallgatni mégis új élmény. A formák alakításakor nem mindegy, milyen érzés egy tompaszögben, vagy egy hegyesszögben állni.

„A szimmetria, a ritmus, a méret és az arány pszichológiai alapú szabályainak betartása a kompozícióban a rendezettség érzetét kelti. „

/Budai Aurél- Környezetesztétika, elmélet és gyakorlat - Építésügyi Tájékoztatási Központ; Bp., 2004/

fény, szín, árnyék, kontraszt

Az építészetben belül a színek igen intenzív szerepet játszanak. A különféle színek és színárnyalatok egymás közötti viszonyát egy olyan háromdimenziós szintestbe lehet összeállítani, ahol a függőleges koordinátatengely a feketétől a szürkén át a fehérbe tartó vonal- világosság- sötétség- és erre valamilyen szöveget bezáró, önmagába záródó színsor- színezet- az ibolyától a kék, sárga, narancs és vörös színekkel helyezkedik el. A harmadik színelőjező – a telítettség- a tiszta szín és a szürke közötti árnyalatot adja meg. Ezek komplementereiből áll össze a végtelen számú szín, melyek hatása a koordinátáktól függően más és más. A művészetekben a színek esztétikai hatása fizikai, lelki reflexek. Vannak élénkítő, megnyugtató, felkavaró, nyomasztó színek. A színek révén az építészeti terek barátságos vagy nyomott hangulatúak lehetnek.

„a fényhatásokat az egyes történelmi korok különbözőképpen alkalmazták, mert a fény szuggesztív ereje a változó eszmék, szellemi tartalmak művészi kifejezésének varázslatos eszköze volt. A fénymondhatnánk- lelke a térnek, a formák csakis a fényben kelhetnek életre. A fény vonz, feléje irányul a tekintet”

/A képzőművészet iskolája. A fény és szín - Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Bp. 1977/

A természetes és mesterséges fény is tartalmat kölcsönözhet. Az építészeti alkotás „anyagtalan anyaga”; közegét az alkotó művész alakíthatja. Formát határozhat meg, vezeti a tekintetet, árnyékot vet. A történelmi idők eszközei mások voltak, mint napjainkban, a ma fényárban úszó szentképek eredetileg félhomályos kápolnába készültek, talán új értelmezést is kaptak a korai szakraális terek. Komoly kihívás a műemlékek, kiállítóterek esetében is a fényeffektek használata, ám a statikus mesterséges fénnel ellentétben a természetes fény mindig dinamikus erőt bír, energiát közvetít és mindig változik. Talán olyan „múló élményt” közvetít, melyet sokszor látni akarunk. Kutatók szerint az embernek gyakran

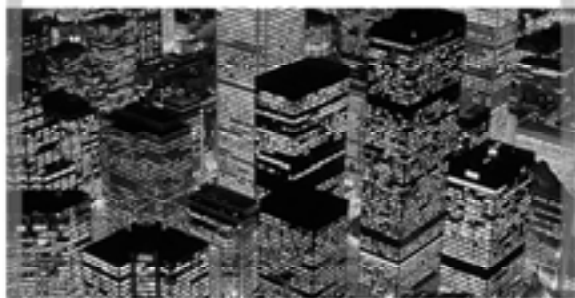
változó benyomásokra van szüksége ahhoz, hogy ébren tartsa befogadóképességét. A körülmények hosszan tartó egybemosódása nem hat kedvezően az érzékekre. Ilyen szempontból a természetes fény alapesetben, a nap járásával már teljesíti a kitélt, arról ne is beszéljünk, hogy a tájolás alapkérdése egy épület, élettér alakításának- egy északi szobában nem sokan tudnak lakni. A fény, a színek jelenlétükkel egyúttal hangulatteret hoznak létre, melyekből még mindig alapösszetevők, árnyékok, kontraszt generálódik. Az emberi jelenlét milyenségét ezek sokszor annyira befolyásolhatják, hogy sikertelenség esetén akár a funkció jogossága is kétségbe vonható.

optikai jelentőségek

A tér és a tömeg, a fény és az árnyék együttes jelentőségére gondolok e gyűjtőcím alatt. Ezek összekapcsolódása is részben pszichikai eredményhez vezet, de ezt úgy kell elfogadnia a téralkotónak, mint a fizika reális törvényeit. Egyszerű példa erre, mely különösebb magyarázatra nem is szorú: - egy nyitott, vagy semmilyen korláttal felszerelt erkélyen sokan szédülnek, míg ha a rácsot valamivel letakarjuk, a szédülés megszűnik- a szem támaszt kapott. A biztonság illúziójaként ez a takaró anyag lehet egy kartonpapír is, ám ez a biztonságérzetet nem zavarja. Az építészetben hasonló dolog történik, amikor az térszerkesztésben az áthatásokról beszélünk. A szem vezetve lesz, lehetőség szerint nem falak kerülnek a térbe, hanem egyik térelem úgy tud majd a másikba kapcsolódni, hogy közben nem válik labilissá, zárttá. Éjszaka az optikai jelentőségek erősebbek lesznek. Szemünk a sötétben majdnem tehetetlen, fényekkel, optikai illúziókkal manipulálható. Szép példa a ma egyre elterjedtebb „fényfestés”, amikor csodálatos dimenziók nyílnak meg egy nappali fényben „unalmas” felületen, homlokzaton.

„azt mondhatnánk, hogy az építménynek tércsápjai vannak, amelyekkel megragadja a külső tér részeit. A belső és külső tér így oszthatatlan művészi egységgé válik, az élettér gazdag képződményévé.”

/Gropius - Apolló a demokráciában- Corvina Kiadó- „Bauhausbücher” 1967/

technikai tartalom

Az épületek technikai tartalma is minősíthet. Ez a tartalom az építőanyagok tulajdonságain múlik. Az épület formái sokszor alávetettek a szerkezetnek, a funkció pedig elvárhat egy-egy építőanyagot. Ismerjük az álhomlokzatot, a műkvádereket, de megállapítható, hogy más a hatása egy román katedrálisnak, ahol az építőanyag csupán nyomásra méretezhető, míg a húzásnak is kitehető acélszerkezetek- más megjelenést és funkcionális lehetőségeket sejtet. A nehézkesség és a könnyedség esztétikailag más eredményhez vezet. Az építészeti formák tárgyi alapját nem kis számban az építéstechnológiákból, a felhasznált anyagokból adódó „preformációk” adják. /Major Máté kifejezése - Az építészet sajátságosága - Akadémiai Kiadó 1967/. Míg az irodalomhoz a nyelv, a zenéhez a hang, úgy tartozik az építészethez az anyag, mint közlési forma. Az építőanyagok fizikai tulajdonságai már előre vetnek egy megdolgozási módot, felhasználási lehetőséget, „preformálják” azt. Az építőanyagok fejlődése a viszonylag hosszú stagnálás után az utóbbi 150 évben ugrásszerűen megnőtt, mely új konzekvenciákat és értelmezést hozott. A természetes anyagok már máshogy lehetnek patinásak, a korszerű mesterséges anyagok új struktúrát eredményezhetnek. A csiszolt, sima, hideg felületek elzárkózást, távolságtartást, de egyben tisztaságot is kifejezhetnek.

használhatóság, kereskedelmi érték

Fontos a használati érték is. A formatervezett, szép designnal alkotott épület veszít az értékéből, ha használhatatlan terei vannak és nem alkalmas a funkciójára. Ne felejtjük el, hogy alkalmazott művészetek esetében érvényes a megállapítás.

Érdekes hasonlóan vizsgálni a kereskedelmi érték jelentését is. Lehet magyarázni a pénzben mérhető értékkel - történelemben a polgári építészet, paloták stb., - ám ez könnyen átcsúszhat a hivalkodó jelzőbe – mégis, valamilyen oldalról a hivalkodás, a „sznobság” is emelheti az esztétikai értéket. A

presztízs is kifejez egyfajta értéket, mely nagyban összefügghet az előzőkkel. Könnyebben elfogadható a mű, ha a társadalom is meghatároz egy értéket. Ez alól az alkalmazott művészetek nem is tudnak kikerülni- szempontjait gyakran háttérbe szorítják pénzügyi tényezők- ezek a környezetsztétika helyzetét is megnehezítik az építészeti vagy az urbanisztikai tervezésében.

id•járás

Pszichológiai hatású jelenségekről beszélünk, ezek az építészen kívüli tényezők. Minden ország építészete elsősorban a helyre jellemző klíma által befolyásolva alakult ki, a kontinentális éghajlatra jellemző építészeti elemek nem alkalmazhatók egyértelmű sikerrel az Antarktison, a mediterrán klíma alatta a kültéri momentumok erősek lehetnek. Az alkalmanként időjárást tehát nehéz kezelni, ismeretével azonban lehet alakítani az építészetet. Az utcára helyezett akvárium nagyszerű eszköz, de nem állhat akárhol, nálunk fűteni kell a vízzel átfuttatott üvegödömet, ha tél van.

Azon túl, hogy borult az idő, vagy esetleg szikrázóan süt a nap, a megélt tér alakulhat kicsit a klíma ismeretével. Ha pedig a pszichológiai hatásokat ismerjük, ha pl. tudjuk, hogy a munka nehezen megy szomorú, borult időben, a helyzeten lehet segíteni. Céltudatos cégvezetők ötletére már léteznek olyan világítótestek, melyeket áblakba építenek be- akár pincében is...-, és fénytartományuk, melegségük olyan, mintha a munkahelyről szikrázó napsütésbe léphetnének ki- ha végre lejár a műszak. Mérések igazolják, hogy működik.

környezetszennyezés, szemét

Olyan, általában már a használatból következő elemek, melyek egyértelműen negatívak. Előrelátó tervezéssel meg lehet valamelyest előzni, de a szlömösödés mindig szlömösödést szül. Tudnunk kell, hogy a „jó hely” - „nem jó hely” érzések nagyban a használók minősége által generálódnak, a társaság, a résztvevő generációk eloszlása, a mindenkori embertársak minősége és összetétele nagyban

befolyásolja a kapott eredményt. Az ő viselkedésük pedig a használatra, a résztevésre való kedvet is meghatározza.

Néha pozitív vége is lehet a szemét, a környezetszennyezés jelenlétének. Ez már nem a klasszikus értelemben vett szemetelés, de érdekes eredmények születnek a barna mezős beruházások, a fenntartható fejlődés elvét követő projektek esetén. Egyre több meddőhányót, bányászott területet rehabilitálnak, ahol a seb értékű környezetkárosítás valamilyen összetevőjének megváltoztatásával új értéket kap a terület. Kísérleteznek az újrahasznosításban rejlő lehetőségével, Shigeru Ban neve is ismerős már. A műanyag palackok belsőépítészeti elemmé, a préselt fémhulladékok bútorrá válnak.

forgalmi terhelés

Ebben az esetben a zajszennyezésen, az épületszerkezetekre káros rezgéseken túl a valós forgalomra is gondolni kell. Minden helyszín bír egy forgalmi terhelési mutatóval, ha egy adott út adott keresztmetszetének mutatója nagyobb a szabvány értékétől, jön a metró, vagy a villamos.

A helyszín a funkcióból újabb terhelést kaphat. Egy középületet sokan közelítenek meg, egy közterületen, köztéren sokan áthaladnak. Újra fontos hangsúly kerül a szűrőrétegek, áthatások szerepének vizsgálatára, hiszen nyilvánvalóan vizsgálni kell, hogy hogyan lehet egy hangos autósforgalmi út mellett, esetleg egy metrófelüljáró bekapcsolódásánál emberi környezetet kialakítani. A funkció előre sejtése egyfajta ingerküszöböt is előre felállít; máshogy viszonyulunk a tömeghez, embertársaink közelségéhez egy autóbusz pályaudvaron, mint egy könyvtárban. Észrevétlenül mégis nagy tömegeket eresztethet át a könyvtár, de valószínűleg az olvasóteremhez nem jut el mindenki, még az autóbusz pályaudvaron is találhatunk kávézót, melynek üvegfala mégis valamilyen fokú intimitást biztosít a résztvevőknek.

Kis kitérő, de érdekes példa Oosterhuis épülete, ez esetben egy autópálya melletti zajvédő fal vált az épülete részévé, kinőve abból majd újra elfogyva. Kifejezetten az autóból, a sebességtől értékelhető látvány alapján alakultak a tervei, a funkció is ehhez kapcsolódik. Ebben az esetben a zajból, a rohanásból, a forgalomból, magából a zajvédő falból kovácsolt erényt.

...ezen a ponton az elméleti tézisek megtámogatására szeretnék sort keríteni. Néhány valós példán keresztül szeretném bemutatni, hogy mit jelentenek az előző gondolatok a gyakorlatban. A nagy léptékű feladattól haladunk a kisebb, részleteiben is fontos méretű és kidolgozottságú feladatok felé, míg végül a várostól eljutunk az Apáca utca világörökségi emlékeihez kapcsolódó kérdésekig. Közben végig az emberi, megélt tér kérdéseiről lesz szó, természetesen a konkretizált kérdések egyre újabbakat és újabbakat szülnek...

komló belváros rehabilitáció

_ megvalósíthatósági tanulmány

a Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Társasággal
építészeti vizsgálat

2005 nyár

_ komló belváros vonalas infrastruktúra fejlesztés- tanulmányterv

Dr. Bachman Zoltán (DLA)

/Kossuth-, Ybl-, Steindl-, Pro Architectura díjas építész/
Hübner Mátyás okl. építésmérnök

/Ybl-, Hild díjas építész/

Veres Gábor okl. építész, egyetemi tanársegéd

Medveggy Gabriella okl. építész

2005 ősz

_ szigorlati téma

a tér és a város a XXI. század elvárásai a városi terek
alakulásában, a köztér újraértelmezése- élő és speciális
téma; - Komló belváros rekonstrukció

2005 tél

Komló város helyzetével sok hónapon keresztül foglalkoztam. A probléma megértésén, összetevőinek feltárásán túl a megoldáshoz már tervekkel, konkrét javaslatokkal kellett eljutni a többlepcsős feladatok kapcsán, észre kellett venni a problémákon kívül a generáló okokat, a folyamatokat, majd javaslatot kellett tenni a megoldásra. Lehetőség volt egy új belváros nagyléptékű megálmodására, az élhető város kérdéseinek felfedezésére; a különleges eset csak érdekesebbé tette a feladatot. A tágabb megközelítésből fokozatosan jutottunk el a kis utcáig, új igényekig.

A települések fejlődésének elengedhetetlen feltétele, hogy azok, akik lakják, akarják a fejlődést. A városvezetők rátermettségén múlik, hogy milyen utat engednek a jövőnek, mely az az irány, ahol a fennmaradást, a gyarapodást látják. De még ennél is fontosabb, hogy kik lakják a várost. Amikor a városlakók együtt tudnak élni lakóhelyükkel, akkor tud élni maga a város is. Rá kell lelniük településük szeretnivaló tulajdonságaira, a saját jövőképükbe kell integrálni azt. Fontos fogalom a ma néha nem is túl pozitív szájjal emlegetett lokálpatriotizmust – az „izmusok” nem divatosak manapság. Ma már idős irodalomtanárom -született kiskunfélegyháziként- erővel szavalta, hogy „...mit nekem, te Kárpátoknak fenyesekkel vadregényes tája...”, és mi mindannyian éreztük, hogy nem akármilyen városban vagyunk - csoda a pécsiek pécsisége is. Ha a város lakossága megtalálja a szeretnivalót lakhelyében, annak a városnak van jelene, jövője is. Az urbanisták, hozzáértő szakemberek sokkal többet látnak, amikor meg akarják fejteni egy-egy település titkát. Az élhető városnak van számos mintája, a városépítészek szakmailag meg is tudják indokolni - de mindenki számára megfogható a múlt, a hovatartozás érzése. Történeti városaink fejlődése generációkról generációkra változnak, hogy végül pillanatnyi arcukat mutassák. Ám furcsa eredményhez vezethet, ha a történetiség mást jelent, mint pl. római korba visszanyúló építkezéseket - Pécs, kun királyokat - Kiskunfélegyháza, a klasszikus értelemben vett történelmi kötődést, büszke múltat.

Komló városa sajátságosan nevezhető történetinek. Hét dombra épült város - mint Róma -, Baranya második legnagyobb települése. Története a 13. századig nyúlik vissza oklevelek tanúsága szerint. A triászi kőszén bőségesen ellátta a komlóiakat, a nagyüzemi kitermelés a 19. században indult el és sok évtizedre meghatározta a város életét. A sajátos atmoszféra sokszor különleges embereket nevelt, ám az tény, hogy a fiatalok el akarnak költözni. Nem azért, mert jobb helyet találtak, hanem mert nem akarnak Komlón maradni. Lehet, hogy ez a mai történelemtanítás és média hibája is, hiszen a rendszerváltással fokozatosan bezáró bánya már nem a nehéz munkából hazatérő és munkájára büszke bányászt juttatja a fiatalok eszébe, ahol az energiát adó szén egyik legnemesebb formáját termelték ki a Mecsekből, ahol az élet csak úgy működött, ha az emberek egymásért is éltek és az ember fokmérője tetteiben volt. Ahol a korszakukban és mai viszonylatban is kiváló szocreál épületekben pezsgett az élet, és a városba látogatott az első úrhajós. Ahol a kultúrát magas fokon űzték, a legjobb tanárok tanítottak és az ország egyik legjobb zeneiskolája, sportlétesítményei működtek. A fiatalok csak a mai Komlót ismerik, ahol nincs munka, a bányaépületek szellemépületekké váltak, kevés az öntudatosakat kielégítő lehetőség.

„A megőrzés csak akkor lehet sikeres, ha az egész város lakossága rész vesz és közreműködik benne, ezért minden eszközzel erre kell ösztönözni, és fel kell kelteni a felelősségtudatát. Soha nem szabad szem elől téveszteni , hogy a történeti városok és városnegyedek megőrzése elsősorban lakóira tartozik”

/A történeti városok védelmének nemzetközi kartája, 1987; Washington – Karták könyve – ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság/

Pedig a múlt mintaszerű. Az 1947 -ben nagyközségi rangra emelkedett település 1951-ben már város. Közben a lakosság negyven év alatt megtízszereződött. A fejlődés olyan látványos és gyors volt, a kor nehézipari fejlesztései annyira törekvők, hogy 1989- re kiépült egy 35 ezer főt befogadni képes város

minden városi léthez elengedhetetlen hozományával. Fejlett volt az infrastruktúra, a közműellátottság, az úthálózat, a közlekedés. A csillogásnak a rendszerváltással egykettőre vége szakadt. Felszámolták a bányát, az utolsó, a zókát 2000-ben állították le. A város hirtelen szembesült azzal, hogy amire eddig berendezkedtek, hirtelen szertefoszlott, váratlanul nagy mértékben találkoztak a munkanélküliséggel, kiderült, hogy a gazdaságszerkezet annyira egyoldalúan lett kiépítve, hogy ezt a sokkot nem tudja kezelni. Nem utolsósorban a természeti környezet rossz állapotba került, ahogy a frissen munkanélküliként regisztrált munkások is. Szembe kellett nézni azzal, hogy a múlt egyértelmű lezárulásával kérdéses a jövő. Lehet, hogy Komló nem a hagyományos értelemben vett történeti város, de történelme van és nem is könnyen érthető. Kicsit merített a múltból, kicsit merített a múlt század politikájából: egy leáldozó ipari csillogásból.

„A világ valamennyi városa – akár spontán fejlődés, akár tudatos tervezés eredménye – történeti város, mert történelmileg meghatározott társadalmak anyagi kifejeződése”

/A történeti városok védelmének nemzetközi kartája, 1987; Washington – Karták könyve – ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság/

Szinte egyedülálló adottságai mellett itt is: mint minden más település esetében: felmerül a kérdés: mitől élhető egy város? Mitől lehet mai és szerethető egy belváros? Mit jelent egy mai köztér és hogyan lehet azt bekapcsolni egy problémákkal küszködő város életébe?

Komló gazdaságföldrajzi vizsgálata szintén nem ad okot elbizakodottságra. A város völgyekbe épült, az átgondolatlan és rohamos ipari fejlesztések a város szívébe telepítették a hőerőművet. A nehézipar leépülésével ugyan a nem létező átszellőztetés már nem életbevágó probléma, mint légszennyező elem ma már nem okoz károsítást. A közlekedésből adódó szennyezés azonban egyre inkább. Ami okos fejlesztésekkel előnyére válhat, hogy az évek során belterületté összenőtt falvak (Mecsekfal,

Mecsekjánosi, Kisbattyán, Zobákpuszt) között Komló közigazgatása alá tartozó jelentős erdők, legelők, szántók ékelődnek be. Kapcsolatrendszerében meghatározó a 20 km –re fekvő Pécs, mely a jó tömegközlekedésnek köszönhetően aktív célpontja az ingázóknak, ugyanakkor oka is az elvándorlásnak. Tágabb értelemben vett úthálózata –ahogy Baranya megye egészének –nem túl jó, a főútvonalak, autópályák segíthetnének megszüntetni az erősen depresszív besorolást. Pécs közelsége vissza is húzza a város fejlődési esélyeit; mint térségi központ a domborzati viszonyok miatt is egyelőre nehezen elképzelhető.

Infrastrukturális szempontból megállapíthatjuk, hogy a város ellátottsága rendkívül jó. A közművesítettség szinte mindenhol 100%-os, a lakások távfűtéssel működnek, de a földgázkiépítés is folyamatban van. A felszíni és csapadékvíz csatornák kiépítettek. Az utak járhatóak, bár a városon áthaladó főút kissé szűkössé vált. Működik a helyi tömegközlekedés, a távolsági közlekedés- bár a periférikus részek a domborzati viszonyok miatt néha háttérbe szorulnak. A vasútvonal alacsony kihasználtságú, mivel nem érinti fővonal, bezárását fontolgatják. Kerékpáros közlekedés nem jellemző, a kiépítettség foka is minimális. A mecseki turizmus nem ért el idáig. Emberi erőforrás tekintetében a népesség csökkenőben van, az országos átlag feletti mértékben. A lakóingatlanok száma 10 ezer fölötti, a lakosság 27 ezer fő körül mozog jelenleg. A migrációs tendenciák is az előregedés folyamatát erősítik. A lakosság iskolázottsága alacsony, az inaktívak, segélyezettek száma folyamatosan nő. A munkanélküliségi ráta a kezdeti robbanásból kezd magához térni, de még így is 13,6 %. Nagyon magas azok aránya, akik egészségügyi okokból váltak munkaképtelenné. A város gazdasága egyértelműen az iparra épül, ma jellemző akár a kistérségen kívülre történő ingázás is. Sok a kis- és középvállalkozás, új ipari létesítmény nem indult. Nagy a megváltozott munkaképességeket foglalkoztató szervezetek jelenléte, a célközönség a bányabezárások utáni leszázalékoltak. Nekik azonban hamarosan át kell térniük a tényleges piaci szférába, mert csak újabb problémák generálódnak a foglalkoztatottság struktúrájában.

problémafeltárás, analízis és építészeti javaslatok

I. vasútállomás és autóbusz pályaudvar kitelepítése a belvárosból helyzetismertetés

Az autóbusz pályaudvar és a vasútállomás a régi Komló ipari múltjából kifolyólag a város szívében, a mai belváros területén helyezkedik el. A vasútállomás épülete könnyen elérhető az egykori bányaépületekből - a vasút a lehető legjobb helyen rakta le a környékbeli településekből érkező bányászokat. Az ipari tevékenység fénykorában maximálisan kihasznált volt az ipari áruszállítás, a rendező közelében áll az osztályozó, logikusan ráépülve a bányászati technológiára. A „Ködöntő” a bánya mellett, jó minőségű közutak vonalán, a vasútállomás közvetlen közelében épült, szintén logikus és olcsó szállítási útvonalat eredményezve. Elég hely volt a fakitermelés által biztosított épületfa és tűzifa vagonokba rakásához is. A vasút nyomvonala pedig - követve a Mecsek vonalát - fut be Komló városának völgyébe, a hőerőmű mellé, a belvárosba. A vasúti nyomvonal és a vasútállomás helyszíne tehát az iparváros technológiai folyamatait szolgálta ki. Később a vasútállomás közvetlen szomszédságában, a vasút és a Kossuth utca közé épült az autóbusz pályaudvar, forgalmi irodája a MÁV épületeiben helyezkedik el.

problémák

Az ipari köszénkitermelésének megszűnésével a vasút kihasználtsága csökkent. Komló szerepe a régióban átalakult, ma már - a bánya bezárásával - a lakosok egy része más településeken - nagy részben Pécssett - talál munkát, a szomszédos kis falvakkal a vasút kihasználtsága minimális. Az ipari kitermelés megszűnése ugyanakkor a vasút ipari kihasználtságát is jóformán a nullára csökkentette, a „Ködöntőt” még használó kőkitermelő vállalat engedélye is 1-2 éven belül lejár. A vágányok végig haladnak az ipari hasznosításra kijelölt építési területen, nem utolsó sorban a belváros legértékesebb völgyében - hatalmas területet igénybe véve. Áthalad még a nagy forgalmú Pécsi úton, ahol a sorompó

a főt felé

a templom felé

vasútállomással szemben

vasútállomás környezete

lezárása jóformán megbénítja a belváros forgalmát. Épületei elavultak, felújításra szorulnak. Indokolt tehát egy új vasútállomás építésének ütemezése, esetleg egy új, a mai helyzetre reagáló helyszínen.

Az autóbusz állomás épületei ezzel együtt szintén korszerűsítést igényelnek. Pécs - Komló személyszállító autóbuszforgalma szinte 100%-os kihasználtsággal üzemel, a területet és a hozzá tartozó épületeket kinötte. A belvárosban közlekedő autóbuszok nehezen férnek már a zsúfolt Kossuth utcán, a hang- és rezgésszennyezés sem elhanyagolható. Közlekedésük a közeli közintézmények miatt óvoda, iskola, művelődési ház stb.- balesetveszélyes lehet. Az autóbusz állomás területe szintén a belváros szívében van, melyet pont mentesíteni, korszerűsíteni kellene. A régi autóbusz állomás lebetonozott felülete mind esztétikailag, mind környezetvédelmi szempontokból is kívánnivalót hagy maga után.

megoldás folyamata

Javasolt egy új közlekedési centrum kialakítása, a kijelölt terület az alakuló ipari park lehet. Komló sajátos fekvéséből kifolyólag az ipari park jelenleg kiépülő területe közvetlenül a belváros mellett fekszik, körülbelül ugyanakkora távolságra a Pécsi úttól, mint a jelenlegi helyszín. A szabályozási terv készítésekor már nagyon előrelátóan gondoltak erre a lehetőségre; a helyszínben a legkedvezőbb, hogy az új szupermarket melletti lehajtó meghosszabbításával és a Pécsi út felől egy összekötéssel egy körforgalmú közlekedési útvonal alakulhatna ki az autóbuszok számára, megkönnyítve a ki- és behajtást. A távolsági autóbuszok számára ideális terület, nem kevésbé frekvenciát, mint a jelenlegi, ugyanakkor mentesítene a belvárost a jelentős forgalomterhelés alól. A helyi közlekedési autóbuszok útvonalát át kellene alakítani, de talán a jelenlegi helyszínen egy helyközi megálló beiktatásával megoldható. A fejlesztéssel együtt szükség lehet korszerű forgalmi megoldások kialakítására, úgy mint kanyarodósáv, jelzőlámpás csomópont. Ezen projekt továbbfejlesztése majd a jövőben a piac áthelyezése az ipari park területére, itt több régi, az Önkormányzat kezelésében lévő bányaeépület is alkalmas lehetne. A piac

Templom tértől délre

Templom tér vége a 'kódöntő'-vel

tűzép telep kisipari zónával

tűzép és környező kisvállalkozások

idetelepítésével logikus gyalogos közlekedési utak alakulnának ki, a piac és a bevásárló funkciók is egymás közelében helyezkednének el, ami vonzerő lehet a környékbeli települések lakói számára is.

A vasútállomás az autóbusz állomás mellett, a Kossuth utca mentén továbbhaladva kerülhetne elhelyezésre, megkímélve a Pécsi utat a sorompótól és így felüljáró sem szükséges, hiszen nem haladna át a vágányokon fontosabb közút illetve gyalogosútvonal. Az így a belvárosban felszabaduló felületeket szennyeződésmentesíteni kell részleges földcserével, talajfertőtlenítéssel, humuszerítéssel, az elavult és értéktelen épületek lebontásával pedig nagyon értékes felületeket lehetne nyerni.

A kialakítandó épületek egymáshoz való közelsége igen előnyös, közlekedéstechnikai és gazdaságossági szempontokból is, az utazók pedig a város gazdasági központjába érkeznének, két percre a belvárostól. Átgondolandó, hogy az épületek a közös funkcióból kifolyólag legyenek-e egy épülettömbben, vagy csak legyen fedett kapcsolatuk egymással, esetleg csak a szomszédság jelentse a kapcsolatot. Építészetileg többféle lehetőség felmerül, hiszen a régebbi, meglévő bányaépületek, a szemben és a közelben álló szocreál épületek mind- mind egyedi megjelenési formát hoznak, és különböző illeszkedési elvárásokat, kapcsolatokat feltételeznek. Átgondolandó, hogy a terepalakítások után is a helyszín egy, a Kossuth utcáról lényegesen lejjebb fekvő területen lesz, ez a terület frekvenciáját építészeti szempontból átfogalmazza. Ezek azonban építészeti eszközökkel akár előnyére is válhatnak az új épületeknek. Érdekes építészeti lehetőség a körkörös irányú közlekedési vonal is, melyre egyértelműen rá lehet fűzni a funkciókat. Közlekedésmérnöki számítások és forgalmi statisztikák határozzák meg az új létesítmények méretét, hiszen az igénybevételi paraméterek és elvárások a régi épületek építésekor még egészen mások voltak, mint napjainkban.

Amennyiben a létesítmények áthelyezése és az új épületek építése mégsem történne meg, mindenképpen javasolt a vasútállomás épületének felújítása, az autóbusz állomás kiszolgálótereinek

Templom tér

Templom tér

Templom tér

művelődési ház

templom tér és környezete

átalakítása, bővítése. Kétségtelen, hogy a belváros tehermentesítése és a tömegközlekedés ésszerűbbé tétele érdekében ez a projekt - közlekedési centrum létrehozása - a belváros rekonstrukció első lépése. Az ipari park széle, a Kossuth utca és a belváros ideális helyszín, míg a felszabadult területeken Komló az átalakult, új igényekre válaszoló belvárosi felületet kapna, lehetőséget új, jobban oda illő funkciók számára.

II. Bem utca

helyzetismertetés

A Bem utca az Önkormányzati Hivatal mögött, a Pécsi útból kiindulva, átvonulva az autóbusz pályaudvar és a vasútállomás között fut bele Templom térbe. Az ipari Komlónak igen fontos útvonala volt, hiszen a Pécsi út túloldalán a folytatása az egykori Pártház és a Bányaigazgatási épület, a Templom tér után pedig a templom mellett vezető kis út már a bánya bejárata. A legfontosabb bányatechnológiai útvonal. Egyik oldalán sorakozik a vasútállomás, a kőöntő, a hőerőmű bejárati útja, másik oldalán kapcsolata van a buszpályaudvarral, gazdasági épületekkel, a Templom tér felőli végén ott az óvoda, és az általános iskola kertje. Komló bányaeletének fénykorában az egyik legfrekvenciáltabb helyen futó utca lehetett, talán még nagyobb, de legalábbis másféle élettel teli, mint a Kossuth utca. Ma az Önkormányzat épülete határolja az Eszperantó tér parkolójával, majd a bővített sportintézmény, az uszoda, egy újabb parkoló az utca és egy tízemeletes panelház közé ékelődve, a hőerőmű, majd buszállomás, vasúti pályaudvar, néhány bérbe adott vagy privatizált üzleti- gazdasági épület, óvoda, iskola és a romló állagú, csekély és véges kihasználtságú „Kőöntő”.

problémák

A Bem utca a jelenlegi helyzet alapján egy kongóan üres, majdnem elhagyatott utca benyomását kelti. A régi bányatechnológiára épült út ma már kihalt, autós forgalma csekély, annak jelentős részét az itt kialakított parkolófelületek adják. Burkolata nem túl jó minőségű, felújításra szorulna. Az egyre nagyobb

ifjúsági ház

általános iskola

zeneiskola

Templom tér és környezete kulturális intézményekkel

helyigényű autóbusz pályaudvar ránőtt, az autós keresztülhajtást tulajdonképpen megakadályozva. Fekvéséből és kihasználtságából adódóan egyre kevesebb létjogosultsága van, mint közút. Amennyiben környezetét sikerülne rendezni és a tömegközlekedési tömböt máshová áthelyezni, Komló belvárosának szempontjából igen fontos helyen lévő összefüggő felület alakulhatna ki, a vasúti sínek felszedésével egyre növekvő területű lehetne.

Eszperantó tér

/Bem utca menti létesítményekkel kapcsolatos problémák/

Az Önkormányzati Hivatal mögötti terület – az Eszperantó tér- a város hivatalos ügyeit intéző lakóinak számára fontos parkolófelület. Ugyanakkor a belváros nagyon kevés parkolóhellyel rendelkezik, érthető, hogy az egyéb okból a környéken tartózkodó lakók is igénybe veszik. Itt, a Városháza körüli területen viszonylag sok parkolóhely lenne, de a Béke szálló és a sportcsarnok vendégeit, illetve az Önkormányzat dolgozóit is ki kell szolgálniuk; többnyire az utcát is elfoglalják az autósok.

Sportcsarnok és környezete

Itt is található parkolótér, ám ez csak egy, az autósok által elfoglalt rendezetlen terület- még burkolata sincs. Szinte egész évben sáros vagy poros, gépjárművel beállni ide nehézkes. A „tízemeletes” felől áll itt egy hőközpont, mely a panelépületet látja el fűtéssel, ám ez a mai technológiák tükrében már az épület alagsorából is működhetne. A szintén itt álló „Ázsia Center” épületének állaga is jelentősen leromlott, majdnem zavaró színfolt a már egyébként is rendezetlen környezetben.

Autóbuszpályaudvar és vasútállomás

A már előzőekben taglalt módon történő kitelepítésével a következőkben itt egy tiszta, hasznosítható felület keletkezik. Továbbhaladva több üresen álló, vagy valamilyen üzleti tevékenységnek helyet adó épület következik, majd a Kőöntő és a Templom tér.

hőerőmű és környezete

megoldás folyamata

A megoldást a Bem utca újraértelmezése jelenti. Világossá vált, hogy a jelenlegi lehetséges funkcióját - közút - egyáltalán nem képes ellátni; mint útvonal fontos, de lehetne gyalogos útvonal. Fekvéséből kifolyólag nagyon frekventált, hiszen Komló belvárosának szívéét szeli át. Miután megállapítást nyert, hogy Komló mai életében már nem indokolt, mint közút, a tömegközlekedési épületek kitelepítésével még kevésbé - ez még egy lehetséges ok lehetett, hogy miért akar valaki oda autóval behajtani és nem parkolás céljából, mint belvárosi elem értékes lehet - új funkciót kell neki keresni. Környezete átgondolásával és a kapcsolódó épületek elavult funkcióinak átalakításával kulcseleme lehetne a belvárosnak, mint sétálóutca.

Komló belvárosa nem tudja ellátni a neki szánt szerepet; olyan épületek állnak itt, melyek már nem üzemelnek vagy csak csekély kihasználtsággal, gazdaságtalanul. Javasolt egy olyan közterület kialakítása, ahol a megfelelő funkciókkal megtöltött helyszínek között a Bem utca végighaladna, egy új, tényleges központja lehetne egy igazi, belvárosi életnek. Nem ajánlatos új épületek kialakítása, közintézmények idetelepítése, hanem leginkább szabadidő tevékenységeket célba véve egy új, természetközeli, kulturális- és szabadidőturisztikai töltettel bíró felület létrehozása. Elsősorban a komlóiaknak, amiktől a fiatalok is magukénak tudják érezni a várost, nem csak a bányászmulthoz kötődő középkorúak vagy az idősebbek. A területnek olyan építészeti megjelenést, jelképrendszert kell kitalálni, mely Komló bányászati kötődéseit nem elnyomva irányítja egy új út felé. Ez lehet egy forma, egy jelenség, egy tér vagy eszköz. Ajánlatos lenne a területet korszerű elemekkel felszerelni, nagyon fontos, hogy erőt, energiát sugározzon, új, modern anyagok és térformák, térkapcsolatok kellenek, ahol átsétálni is kellemes, de megpihenni, esetleg huzamosabb időt eltölteni is. A koncepció épülhet a Bem utca és környezete fekvésére, a Pécsi út egy meredek úton kanyarodik fölötte; talán előnyös lenne már messziről figyelemfelkeltőnek lennie. Tudjuk, hogy nem csak a fiataloknak kell megfelelnie; igényes megjelenése elfogadhatóvá teheti a sokszor környezetidegen, elsősre kicsit furcsa modern elemeket. Az

'ázsia center' a hőközponttal

sportcsarnok

sportcsarnok

sportcsarnok és környezete

új koncepció felállításával kialakulnak a Bem utca környékének új funkcionális gócpontjai, melyek szépen fűződnek fel a sétányra.

eszperantó tér

A Bem utca az új koncepcióban itt még autóval is megközelíthető a Pécsi út felől. A meglévő parkolóterület növelhető a sínek alól felszabadított felületekkel. A parkolók még a hőerőmű mellé is benyúlhatnak, egészen a sportcsarnok vonaláig. Vigyázni kell, hogy a nagy parkoló autótömeg igen környezetidegen lehet, mindenképpen tele kell tűzdelni zöldfelülettel, fákkal eltakarni az emelkedő fekvésű lakóövezet előtt. Kerülhetnek ide a környezetbe illeszkedő térszerkezetek, árnyékolók. A sportcsarnok vonalában az autós áthaladást meg kell állítani. A kihajtás problémájának kezelését össze lehetne kapcsolni a létesítendő autóbusz pályaudvar forgalmának bekapcsolásával a Pécsi útra egy esetleges körforgalommal, jelzőlámpás rendszer beiktatásával, elképzelhető, hogy a Bem utca meglévő nyomvonala végigmehetne, mint sétálóutca, ezzel erősítve a Városháza tömegét és jelentőségét, a parkolóba való behajtást pedig az élelmiszerbolt mellett a Pécsi útba torkolló utcával szemben kellene megoldani. Így a jelzőlámpás csomópont is indokolt, a belváros pedig tehermentesítve lenne egy alsó elkerülővel, a környékben lakók számára. Ezt a későbbiekben még taglaljuk.

Sportcsarnok és környezete

A sportcsarnok mellett jelenleg parkolóként üzemelő terület mindenképpen megszűnne. Az Ázsia Center áruház létjogosultságát, áthelyezésének lehetőségét vizsgálni kell; az épület esztétikusabbá tétele mindenképpen feladat. A kocka alakú hőközpont épülete jelenleg nem esztétikus, áthelyezése szintén átgondolandó, ugyanakkor felújításával vagy homlokzatának érdekessé tételével- pl- felületi textúrák, anyagváltások, világítás- díszek lehet környezetének- valószínűleg költségben is ez lenne az optimálisabb.

Bem utcán a polgármesteri hivatal háta

templom felé

Bem utca a város irányában

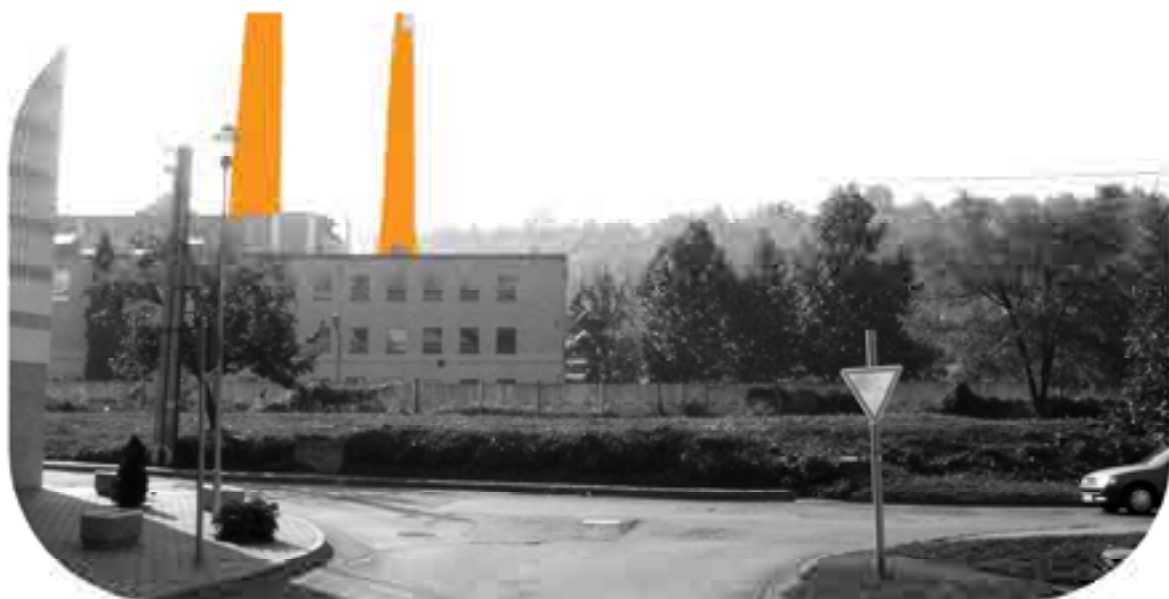
Bem utca és környezete

Kihasználva az uszoda és a sportcsarnok közelségét, és az előzőekben kifejtett belvárosi területek újraértelmezéséből kiindulva ide talán egy sportolásra alkalmas felület kívánczna. Mindenképpen egy olyan vonzó, vagy talán különleges funkciót kell kijelölni, mely egyedi, jelenleg nehezen elérhető, a közelben nem megtalálható (ellenpont pl. a sikondai élményfürdő, vagy a mecseki kirándulási lehetőségek stb.) . Gondolni kell arra is, hogy a város nem szeretne új épületet építeni és üzemeltetni, hiszen rengeteg üresen álló bányaépületet találhatunk a környéken, és a cél egyébként is egy „egylégtérű” városközpont. Megoldás lehet egy különleges, a környezetéből nem nagyon kirívó, sportolási lehetőséget biztosító hely -pl. rámpás görkorcsolyapálya, tenispálya, minigolfpálya stb. A terület szélvédett, forgalom által nem veszélyeztetett, a sportcsarnok és az uszoda öltözői pedig akár versenyek lebonyolítását is lehetővé tehetik.

Másik irány, amikor az uszoda „kivezet” a területre, napozóstegek, árnyékolók kialakításával. Létrejöhet egy nyári, pezsgő központja Komlónak, nem vetekedve Sikondával, hiszen teljesen más jellegű. Ebben az esetben már indokolt néhány új épület éttermek, vendéglátóhelyek, egyéb vállalkozások számára, melyek este is életet hagynak betörni a területre.

autóbuszpályaudvar és vasútállomás elbontott helye

Az autóbuszpályaudvar felszabadított területén húzódhat az összeköttetése a sétálóutcának a Kossuth utca felől, még mozgalmasabb bekötéssel, mely a mai vasútállomás környékén csitul el, de mindenképpen figyelemfelkeltő, bejáratú jelleggel, domináns, hívogató növényzettel, esti fényekkel. Az új sétálóutca érkezett a kiteresedéséhez, kiöblösödéséhez, a vasútállomás elbontásával és a sínek felszedésével nagy területhez juthat a belváros. Itt igen fontos, hogy a nagy felület tagolódjék, hiszen pusztán füves- fás helyeket sokat találhatunk nem is olyan messze - a Mecsekben. Terepelemeket, tájépítészeti - kertépítészeti elemeket kell alkalmazni, korszerű, kultúrált anyagokból, beillesztve zöldfelületek közé. A terek lehetnek pihenő jellegűek, adhatnak helyet szabadtéri rendezvényeknek, teret

fröcszómű

kialakult parkoló a buszpályaudvarral

Bem utca részletei

kell kapniuk az elvonulni vágyóknak és a társas életet élőknek. A vízfelületek, zöldek, lépcsők, rámpák, kiteresedések váltják egymást, de a célirányosan átközeledőkre is gondolni kell. Más típusú vezetésképpen el lehetne helyezni információközlő felületeket is pl. Komló múltjáról, jelenéről, bányászatáról, büszkeségeiről. Mindenképpen emléket kell állítani a köszénkitermelés időszakának is, de nem felejtődhet el „Ködöntő” funkciója sem.

Komló bővelkedik patakokban, melyeket időszakosságuk miatt a földben vezetnek el a város alatt - fel lehetne hozni egyet, és hagyni átfolyni a területen, esetleg tájépítészeti elemekkel terelni, formázni. Nagy vízfelületek kiváló helyszínei is lehetnek a látványformáló szerep mellett pl. vízre helyezett színpadi előadásoknak.

El kell helyezni a helyszínen kerékpárutat, nyilvános illemhelyet, szabadidő eltöltésére alkalmas helyszíneket, játszóteret stb. Ki kell találni a sétálóutca és annak környezetében alakításra kerülő területek arculatát, éjszakai kivilágítását, a Templom tér felőli kivezetésének megjelenési formáját, módját; az ottani esetleges bejárat szerep hangsúlyozását vagy inkább a sétálóutca-jelleg elcsitítását. Gondolni kell a mozgássérültekre, a prezentációs anyag készítésekor a kisgyerekekre, akár a vakokra is. A Ködöntő körüli épületek funkcióit át kell gondolni, tulajdonjogi kérdéseinek tisztázása után eldönteni, hogy ki kell-e őket telepíteni, vagy csak felújítani, homlokzatukat rendbe tenni. Talán nem lenne baj, ha a sétálóutca mentén megmaradna egy-egy üzlet; de küllemükön mindenképpen változtatni kell.

A Bem utca így már valóban tudna sétálóutcaként működni, bekapcsolódhatna Komló belvárosának vérkeringésébe, de egy új színfoltot is jelentene annak. Nagyon fontos, hogy a koncepciónak határozott arculata legyen, de az a komlóiak minden generációja el tudja fogadni.

érvényben lévő szabályozási terv

III. Templom tér és környezetének rendezése

helyzetismertetés

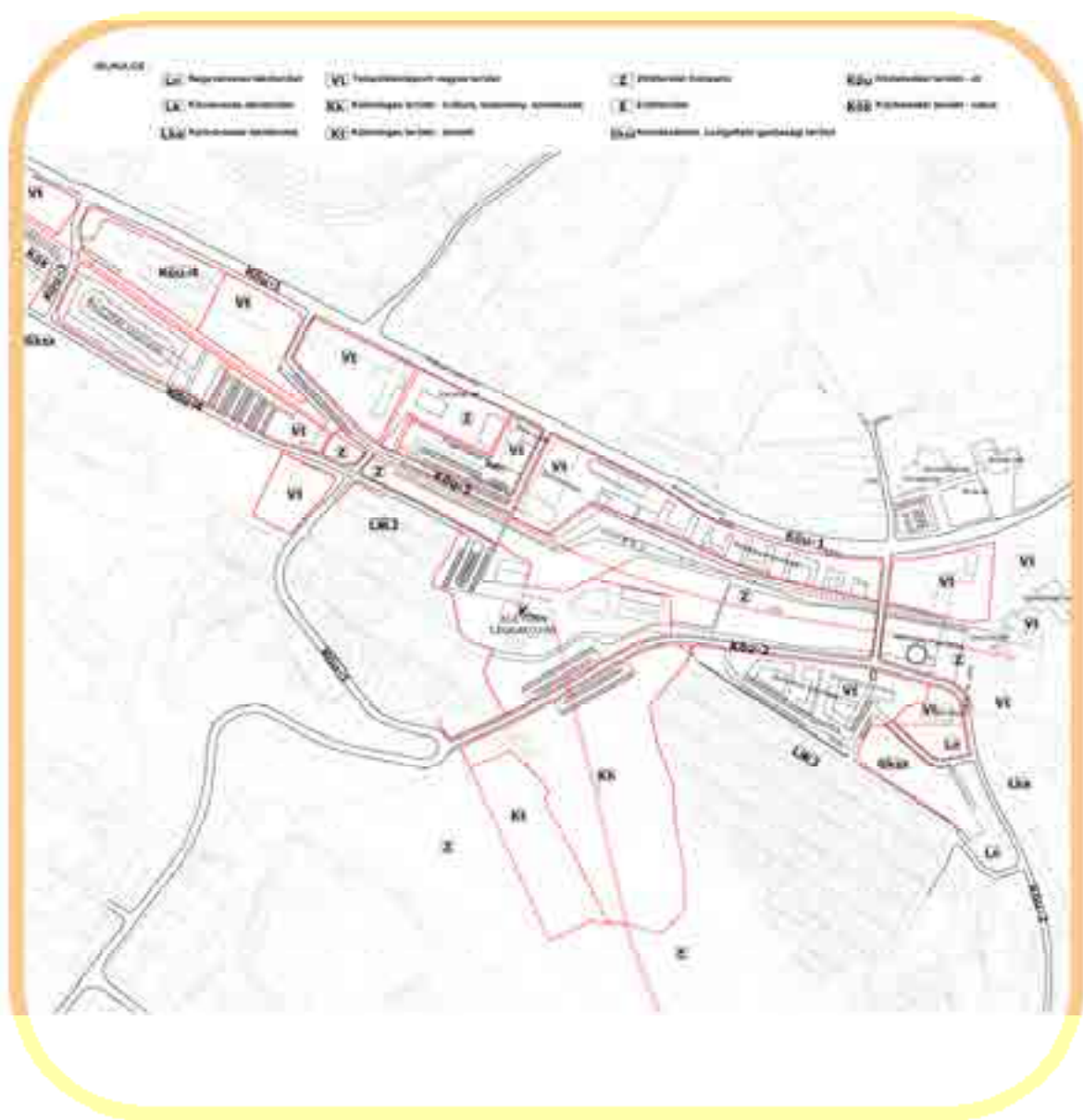
A Templom tér és térfalait alkotó épületei a múlt század derekán készültek. A templomépület nagymultú helyen, egy központosítási törekvés eredményeképpen készült mai formájában Komlón, érdekes disszonanciában a múlt rendszer elveivel. Több kis település is egyházkörzetébe tartozik. A bányászipar idején- bármennyire is nem volt összhangban a rendszer törekvéseivel - az impozáns templomépület fontos eleme lett a városnak- a templom mellett pl. ma is láthatunk egy bányalejáratot. A templom lelki, elméleti fontosságát nem kell hangsúlyozni, talán még fontosabb az ilyen veszélyes munkát végzők számára. Az templomépület jellege nagyon érdekes, egyértelműen modernista, több, a korra jellemző, vagy a korból kifolyólag hozzánk eljutó behatással, akár még az orosz reneszánsz palotaépítészet és a görög- keleti templomépítészet elemeit is beleláthatjuk. Térrendezése logikus, árkádsorral összekapcsolt a Művelődési Ház épületeivel és ügyesen befordítva azt. A Bem utca végén a városba érkező, munkába igyekvő bizonyosan észrevette; a Bem utca nagyszerűen felvezeti, a város legtöbb pontjáról látványos elemként magasodik- mintegy ellenpólusaként a hőerőmű kéményeinek. Tere rendezett és logikus, felvezető, bár az átmenő forgalom miatt nem egyértelmű, a Művelődési Ház előtt parkolókkal.

problémák

Az új koncepcióban a templom és környezet nagyon fontos elem, ha az épülettömb felújítása nem is égető, mindenképpen bekalkulálandó. A tér burkolata leromlott, sok helyen pótolni kellene. A körülötte elhelyezkedő parkolók jelenleg az épület szakrálisságát visszafogják, környezeti elemmé teszik.

megoldás folyamata

Az új belváros fejlesztési koncepció a Bem utcát sétálóutcaként kezeli - ez a régi vasútállomásig zsibongó, ott kiöblösödik, majd a templom felé elcsitul, hogy úgy érjen oda, mint egy kellemes

szabályozási terv módosítási javaslat

sétálóutca, mintegy „megalázkodva” a közelgő szakrális tömegnek. Jelentős térrendezésre lenne tehát szükség, és éreztetni kell, hogy a templom előtt már autós forgalom is van, erre egyértelműen fel kell hívni a figyelmet - nem csak táblákkal, hanem burkolatváltásokkal is - a parkolók felé pedig megint másképpen kell kezelni azt. Ha lehetőség nyílna rá, el kellene gondolkodni a forgalom korlátozásán is. A teresedés már a Bem utca végén megkezdődhet. Ki lehetne emelni az összekötő árkádsort is, kiülős helyek, „elmélkedőhelyek” kialakításával, kihasználva, hogy kissé szeparált.

Be lehet kapcsolni a templom melletti bányajárat kapuját is, ez lehetne a végpontja a bányásmúltra emlékező „tanösvény”-nek, kézzelfogható, belvárosi bemutatása a bányászatból származó környezeti sebeknek, kaphatna egy új funkciót, mint kapu, mintegy lezárás, zsákutcaképpen.

IV. K • dönt • megszüntetése, környezetésnek rendezése helyzetismertetés

A „Ködöntő” régi, bányászatból származó szó; itt önti vagonokba a bányászott követ az épületet jelenleg üzemeltető cég, - egy-két év múlva lejáró engedéllyel. Fontos szerepe volt a nagyipari kitermelés idején is, a vasút és a bánya kapcsolatának és technológiájának találkozási pontján. A komlóinak ma is ezt a kifejezést használják az épületre, bár kihasználtsága minimális.

problémák

A „Ködöntő” mint épület ma nagyon elhanyagolt külsejű. A bánya megszűnésével már nehezen kapcsolható bele környezetébe, lévén ez már nem ipari terület - mégis a templom előtt áll. A kőbányászat megszűnőben van Komlón, nem indokolt ma már a belvárosban az épület – mint épület nem képvisel különösebb értéket. Megközelítse nehézkes, a megrakott autóknak nincs helye már a környéken. Tulajdonjogi kérdései nem egyértelműek, de mivel az üzemeltető cég engedélye hamarosan lejár, azt valószínűleg nem fogják meghosszabbítani.

beépítési javaslat

megoldás folyamata

Úgy tűnik, az épület ma már funkcionálisan nem indokolt; valószínűleg le kellene bontani, hiszen hasznosítani nem nagyon lehet az igen leromlott állapotú létesítményt. A Bem utcára kialakult sétálóutca képbe sem illik bele, összeszűkíti a teret, betakar a templom homlokzatára; pont azon a helyen áll, ahol a Bem utca tereinek már közelgő szakrális épületet kellene jelezni. A „Ködöntő” nem is építészeti, hanem tartalmában jelentős, talán valamiféle emléket lehetne neki állítani.

Ha mint funkció mégis megmaradna, az új vasútállomás mellett kellene kijelölni számára egy új helyszínt az ipari parkban, rá kell szervezni a közlekedést is a kökitermelés nehézipari ágra.

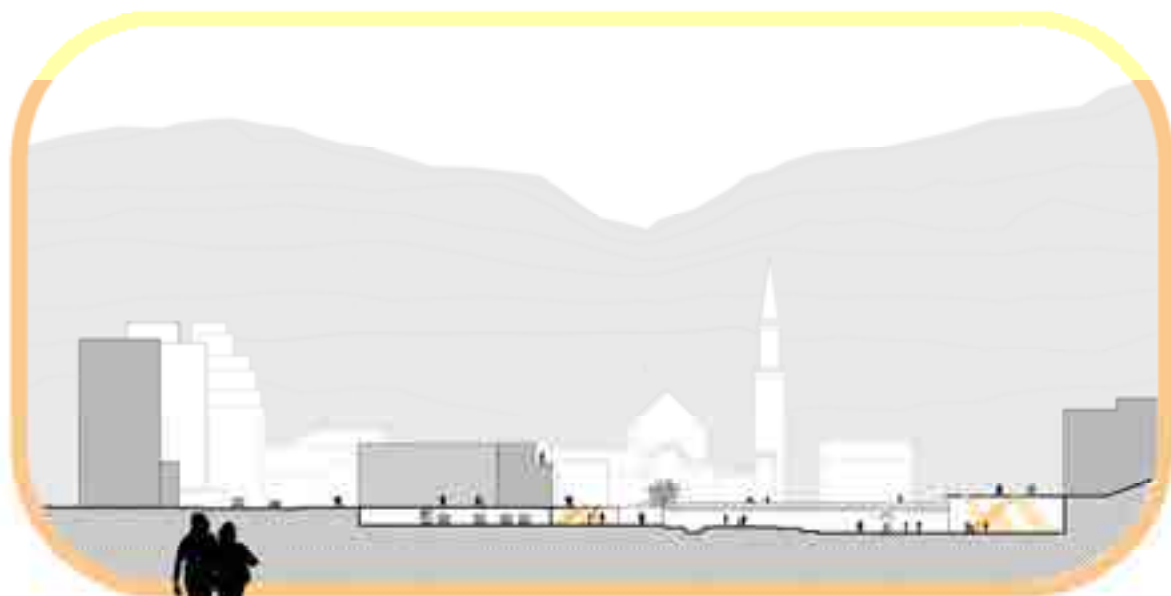
V. h•er•m€ kitelepítése

helyzetismertetés

Ha a hőerőmű épületét építészeti szempontból vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy az ipari építészet igen szép példájáról van szó. A főépületek állaga leromlott ugyan, de mivel folyamatosan használják, nem elhagyatott. A Pécs felől érkezőket domináns elemként fogadja, a két magas kémény szemléletesen, és sokat sejtetően meghatározza Komló egész képét. A főépületek körül sok, a funkcionális igényeket kiszolgáló melléképületet emeltek, megközelíteni a vasútállomás melletti kis útról lehet.

problémák

Mint az előző épületek, a hőerőmű is a kőszénkitermelésre épült. A széntelepek kimerülése után átváltt ugyan gázüzemű működésre, kiszolgálva Komló energiaellátási igényeit. A mai paraméterek alapján a probléma mint építési hely jelentkezik; a múltban logikus és gazdaságossági szempontok vezérelte helyszínt ma már semmi nem indokolja, nem kellene már a belváros szívében állnia. A gázüzem is egyre drágább technológia. Az épület annak ellenére, hogy jó állagú, felújításra szorul, a melléképületek nagy

metazeték az új funkciókon keresztül

része ma már kihasználatlan. Az esztétikai és gazdaságossági szempontok mellett egészségvédelmi problémák is adódnak; a hőerőműből induló magasfeszültségű vezetékek elektromágneses tere lakóövezetre is esik - ma már ilyen esetekben jelentős védőtávolságokat írnak elő. A hőerőmű alapterülete igen értékes belvárosi területeket foglal, kerítéssel körbekerítve, nagy részben kihasználatlanul.

A probléma orvoslására az Önkormányzat jövőbeni tervei között szerepel a hőerőmű kitelepítése, ám ennek technológiai- és gazdasági vonzatai nagyon bonyolultak és komoly ütemezést igényelnek. Ha az Önkormányzatnak sikerül a kitelepítéshez szükséges feltételeket megteremteni, nagyon jelentős épülettömeg és terület fog felszabadulni a belvárosban, az új szituáció elfogadásával a kérdés már csak az új funkció megnevezése. Az Önkormányzat nem szeretne új középületeket üzemeltetni, elhagyott bányaeépület pedig van elég.

megoldás

Az üres hőerőmű épületek a belvárosi életbe való bekapcsolását a kerítés elbontásával és a ma is részben funkcionálatlan melléképületek felszámolásával kell kezdeni. Meg kell teremteni a feltételeket ahhoz, hogy a város visszafoglalhassa a nagy területet, hogy ne elkerítve és külön, hanem együtt éljen a belvárossal. Javasolt, hogy csak az impozáns, nagy ipari emlékek, épületek, kémények maradjanak meg. Ha a környezetét és magukat az épületeket rendbe teszik - egyelőre csak kívülről, későbbi funkciókra várva -, a hőerőmű újra benépesül, zöld és kellemes lesz. A nagy csarnokok lehetnek díszei a városnak, a két nagy kémény látványa nem elutasítandó - akár még mászófal, kilátó is lehet belőle... Ugyanúgy jelképei a városnak, de már nem a köszénbányászatra, hanem a környezeti sebek begyógyítására, az elérhető ipari környezetre, egy céltudatos, emberi jövőre utalnak.

A nagy épületek sorsa valószínűleg csak a nagy beruházások és a belvárosi rendezések lezárásával dől el. Ha környéke igényes, nem környezetidegen a megjelenési módja, ha a belváros élhető és szerethető, adott lehet a helyzet a későbbi funkció megtalálására, akár egy jövőbeni külső befektető bevonásával is. A közeli parkolók is motiváló erejűek lehetnek. Addig is a hőerőmű épületei legyenek diszei a városnak, megtölthető a homlokzatuk építészeti különlegességekkel, installációkkal.

A hőerőmű mint épület, felújításokkal mindenképpen színes eleme lehet a belvárosnak, szimbolikarendszerének jelenleg is tagja. A jövőben jó üzleti lehetőséggé is válhat, méreteiből adódóan szinte bármilyen rendezvény lebonyolítására alkalmas, akár Loft-lakások is beszöhetnek.

VI. Tűzép és a környez• kisvállalkozások kitelepítése

helyzetismertetés

A terület a vasútállomás és a hőerőmű közelsége miatt jelentősen eliparosodott, kisvállalkozók kezében van az épületek nagy része.

problémák

Olyan funkciójú vállalkozások települtek ide a bányabezárások után, melyek szennyezik a lakókörnyezetet, a talajt, esztétikai látványuk pedig zavaró mind a közeli lakóterületek számára, mind az új sétálóutca számára. Felszámolásuknak az új belvárosrehabilitációs törekvésekben mindenképpen helyet kell adni.

megoldás

Az említett funkcióknak sokkal inkább lehetne helye az ipari parkban, mint a jelenlegi helyszínen. Talán az Önkormányzat tudna ott helyet biztosítani a vállalkozások telephelyeinek, lévén sok, a gondozásukban lévő bányaépület áll ott üresen.

látványok az elkészült koncepcióról

A területet - ha sikerülne felszabadítani- szennyeződésmntesíteni kell talajcserével, fertőtlenítéssel. A kialakuló üres hely lehetne első sorban zöld terület - akár kutyafttató...-, de mint zöld folt, már látványában elfogadhatóbb, mint a jelenlegi állapot. Hasznosításban bekapcsolódhat a közeli óvoda, iskola kapcsán mozgási lehetőséggel az oktatásba, mely nyitottan a lakosság számára is elérhető - játszótér, futópálya.

Szabályozási terv-módosítással később a lakózóna is lehúzódhat, az Önkormányzat számára pályázható beruházásokkal - fecskéház, szoc. bérlakás, melyek talán vonzanák a letelepedni vágyó fiatalokat is, a város számára nem elhanyagolható hosszútávú haszonnal -, de vállalkozók érkezésével értékes telkek alakulhatnak ki lakóparkok, társasházak építéséhez. A belvárosnak nem ártana ennyi zöldfelület elvesztése, mert a jelenlegi helyzetben semmiképpen nem elfogadható állapotban van a terület, és mert ezzel együtt életet hozna oda, építészetiileg pedig keretet adna a belvárosnak és a belvárosi rehabilitáció projektnek.

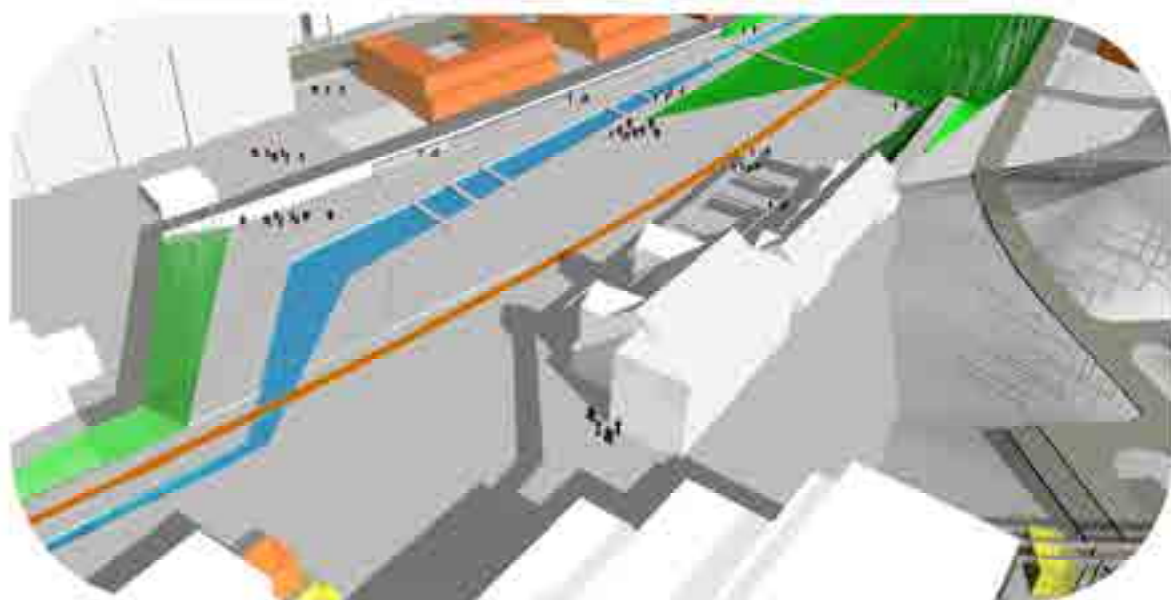
VII. Az átrendezésben következtében létrejöv• kib• vült új ipari park
A jelenlegi ipari park benépesítésre vár, kedvező fekvése miatt már több nagybefektető is jelentkezett. Amennyiben a vasútállomás és az autóbusz pályaudvar ide kerülne áttelepítésre, újabb lehetőségekkel kecsegtetne közlekedésforgalmi és felvásárlóerői szempontból. Fontos hozománya lehet a belváros rehabilitáció az ipari park számára további szempontok miatt is, hiszen az előzőekben tárgyaltak alapján el lehetne itt helyezni a tömegközlekedési centrummal a piacot is egy régi, üres épületben. A Tüzép- terület kisvállalkozói is itt kaphatnának helyet, megmaradása esetén a „Ködöntő” is. A beruházások mindenképpen hosszútávon megtérülök, de a belváros fejlesztése, alakítása biztosan magával hozná az ipari park fejlődését is, elfoglalva valódi helyét a városszerkezetben.

látványok az elkészült koncepcióról

Hosszas előkészítés után, urbanisztikai és építészeti erők mozgósításával született meg a **megoldás**. Olyan várost álmodtunk meg, ahol a közlekedés egyszerűbb és logikusabb, egy alsó elkerülő út kialakításával, melyre parkolók fűződnek. A parkolók kiszolgálják a kültéri újfunkciókat, a mecseki kirándulókat, a közigazgatási funkciókhoz igyekvőket. Erről az útról közvetlen átjutást biztosítanánk egy lábakon álló hiddal a Kossuth utcára, de a bekötés nem a Templom téren át, hanem valamivel előbb, a felszabadított belváros felett húzódna, ezzel egyidejűleg differenciálva azt. A hőerőmű épülete körül „lemezek” vágnának a sétazónákba, ezzel több színűvé válna a funkció, „árkádok”, üzletek, közösségi terek alakulnának, melyek már nem tartoznak szerves egészükben az alsó kulturális, vagy a felső zöld funkciókhoz. Az erőmű megmaradhatna ipari valóságában, de új funkcióval; művészeti, kulturális elemekkel. A zöld a Mecsek felől körbefonja, alulról a lemezek alatt emberek nyüzsgik körül, környezete kiváló kül- és beltéri helyszín a bányászat emlékének ápolására.

A régi Bem utca egy átjárható nagy „kulturközeg” lehetne, ahol van hely a leülésre, a továbbhaladásra, a csoportosulásra, a nézelődésre, a közlekedésre és a művelődésre. Átfolyik rajta, szinte keresztülvágja a felélesztett Kaszárnya patak, és a „népes”, a régi időket idéző közlekedőfelület, mely a templomtól az új közlekedési centrumig szállítja a belvárosi utasokat. A térfalak lépcsőződnek és idézik a természetes völgyet, társasházak, új befektetési lehetőségek jelenhetnek meg, és ténylegesen életet lehelnek a térbe. A két végpont között van egy kijutási lehetőség merőlegesen is; az erőmű felől illetve a régi buszpályaudvar helyén kialakított lakóházak felől. Ez a végpont dimenziókba mozog, mert az erőmű mellett egy libegő indul a Mecsek fölött, egészen a toronyiránt 10 km- re fekvő Pécsig. A Templom tér szakrális erejét hangsúlyozza a „bányászati pantheon”, dombba vájva, az oktatási funkciók közelségére is számítva, térrendezéssel megpróbáljuk egységbe fogni a zeneiskolával, művelődési házzal stb. A két végpont között szintén – Pécsi úttól a Templom térig - lépcsőződik minden a forgatagtól a szakrális felé.

látványok az elkészült koncepcióról

Az összemetsződések, a térbeli feleslegek, a határzónák rendszerében egy új belváros alakul. Ütemezése min. 20 évbe telhet. Addig valószínűleg még sokan fognak tervet készíteni a komlói belváros épületeire, még sok év fog hozzátenni a jelenlegi állapothoz. De Komló barátkozik a gondolattal, új belvárosi fikcióival, számos fórumon ismerkedhettek a polgárok a látványokkal, tervekkel; talán ez az első lépés a szerethető város megfogalmazásában.

„A történeti városok és falvak környezetükkel való kölcsönhatásukkal együtt egyetemes örökségünk alapvető részét képezik. Egészükben, szerkezetükkel, tereikkel és emberi tényezőkkel együtt kell szemlélünk őket, rendes körülmények között az állandó változás és fejlődés folyamatában. Ez a fajta örökség magában foglalja a lakosság valamennyi csoportját, és integrált fejlesztési szemléletet kíván, mely többféle tevékenység, szakma tudását egyesíti.”

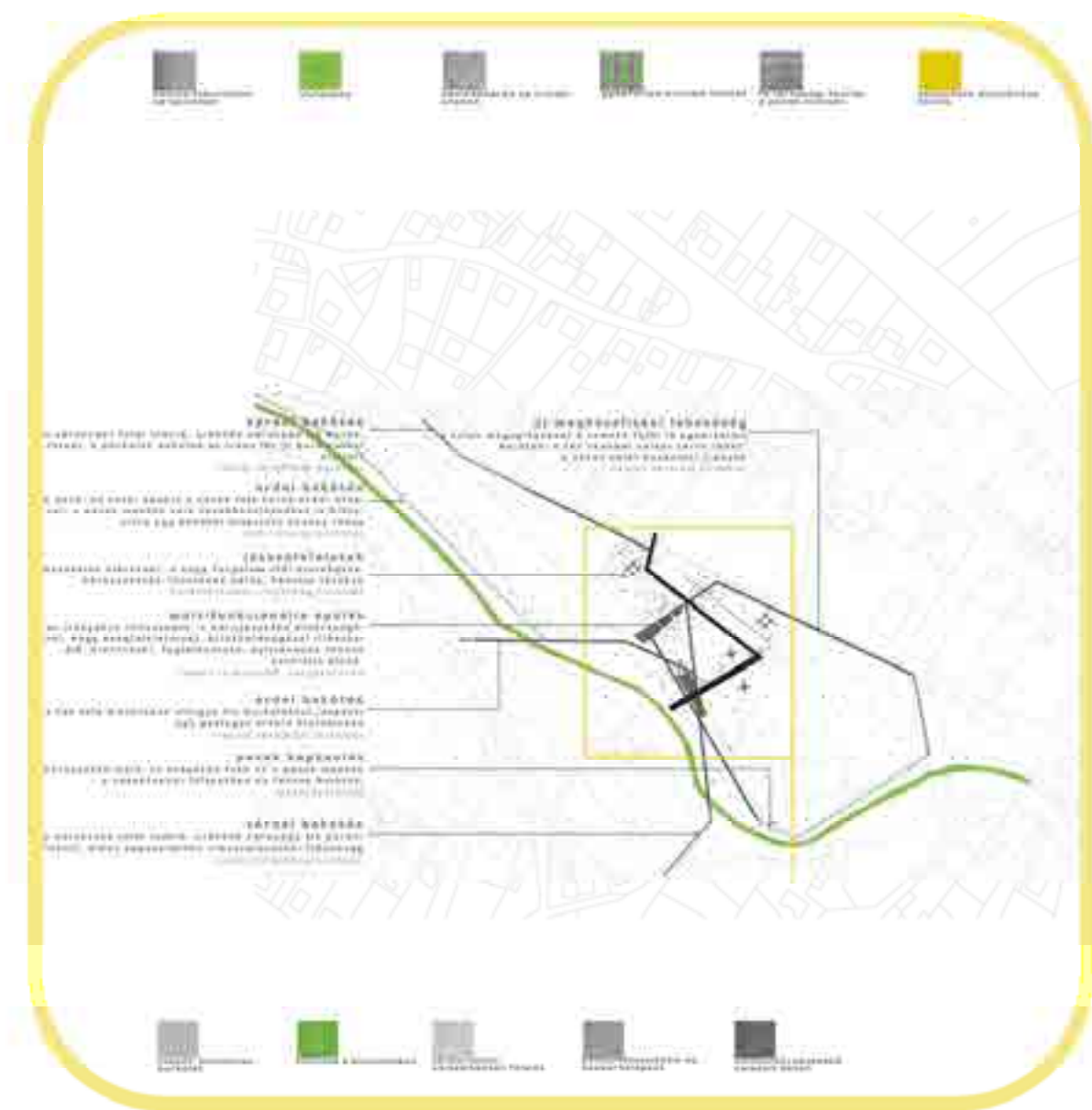
/Krakkói Karta 2000 – Karták könyve – ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság/

szentendre "parktábor" hasznosítás

- _ nyílt ötletpályázat
Szentendre város kiírásában
az egykori "park tábor" rehabilitációjára, hasznosítására
2006 től

Léptékében a következő érdekes helyszín **Szentendre**, ahol a város önkormányzata 2005 végén nyílt tervpályázatot írt ki az egykori „**Park Tábort**” területére. A helyszínen járva még érezni lehet az egykori zajos és mozgalmas gyerektábort; a területen a faházakat már elbontották, de az alapul szolgáló betonaljzatok megmaradtak, négyzetes hálózatukból kiolvasható, hogy merre lehetett a közösségi helyiség, az étkező, a gyerekek háza. Az egykor hangos tábor ma benőtték az elburjánzott, nem kezelt növények. Az önkormányzat elmondása alapján a rendszerváltás után a tábornak egyre kevésbé volt gazdája, gondot okozott az üzemeltetés, a fenntartás. Ahogy mind kihasználatlanabbá vált, úgy kezdett elszlömösödni, a fenntartó- az önkormányzat- számára nyüggé vált, majd lassan szépen meg is szüntették. A kiírás szerint az önkormányzat a területből nyílt, közösségi funkcióval bíró teret akar létrehozni, lehetőség szerint öfenntartó és egyszerű működéssel. Környezetredezésről, hasznosításról, rehabilitációról volt szó, mint Komlónál, a helyszín léptékében jóval kisebb, de ugyanúgy egy városi közegbe illesztett.

A környezet nagyon érdekes és összetett. Déli irányban egy patak határolja, árnyékos fákkal a szélén. A patak völgye valamelyest kezelt, itt-ott gázlok vagy hidak alakultak ki. Vonalához illesztve és sokszor eltávolodva attól gyalogösvény kanyarog, sárosan, időszakosan - valaha a tábor lakóinak fontos útvonala lehetett. A patak nyugaton fás, ligetes területből bukkan elő, ahol a jobb part már majdnem erdős, baloldalon kertvárosias beépítésű lakóházak állnak. A légifotók tanúsága szerint a patak erősen elvágja Szentendrét, és ugyan a városnak még korántsem ez a határa, a víz mégis gyorsan kivezet belőle. Kontúrja kezeletlenségétől függetlenül mégis fontos útvonala a kertvárosnak- a park tábori kiszélesedés valóban sugallja a szabadidős funkciót. A házak a patak vonalától észak felé teljesen körbenövik a területet. Innen volt az autós megközelítés is, ahol egy kis utca a főútra köt be - itt lehetett a porta, a fogadóépületek. Délen, a patak vonalán túl szintén ritkán álló kertes házak sorakoznak, nyugaton egy temető, komor, magas falakkal, a patak felőli bejáráttal, majd egy iskola. Ebből az irányból is elérhető a

helyszín

terület, de itt az iskola illetve a temető határán csak egy szűk, parti ösvényen át, néhol elég veszélyesen közel a patak meredek medréhez, fák gyökerei között lépve.

A tágabb értelemben vett helyszín két részből áll - telekosztásban még többől -, a régi park tábori terület mellett a gépkocsibejáró által két részre osztva egy másik, ligetes felület is ide tartozik. A szabályozási terv is külön kezeli őket; a ligetes oldalon minimális, a park tábori területen kissé nagyobb beépítési százalékkal, korlátozott zöldfelületi, szabadidő- kulturális - sport funkcióval, a temető mellett védősávval. A helyszín több szempontból is zsák jellegű - a mai adottságok szerint indokolatlan kiteresedéssel, nehézkes megközelítéssel. A szlömösödés mértékét mutatja, hogy hajléktalanok vertek tanyát az egyik patak menti facsoportosulásnál, borzasztó körülményeket, és szemetes környezetet alakítva.

Később, a tervezés alatt a helyszín elszigeteltségét éreztem fontosnak megszüntetni. A közösségi funkció elsősorban jó megközelítést feltételez, ha a tér ténylegesen bezárul valahol - mint jelen esetben-, már nem egyértelmű a szabadsága. Telepítésében - visszafelé is gondolkozva - szükségesnek éreztem, hogy a megközelítésből adódó bekötések is feltöltődjenek tartalommal, hogy a minden irányból érkezők kapjanak egyfajta rávezetést a felfűzött tartalomra. Miután sikerült a területet minden oldalról elérhetővé tenni, már irányok is következtek, azaz az eddig szeparált terület felszabadult. A sok, összesen hat irányból érkezők sokszor különböző funkciótartalmú területekről jönnek, őket is úgy kell terelni, hogy egyik oldalról zavartalanul folytathassák útjukat, másfelől legyen idejük felkészülni arra, hogy mi vár rájuk. Olyan „kiszállási” lehetőségeket szerettem volna létrehozni, ahol a differenciáltságnak megfelelően mindenki megtalálja a helyét, nem érzi magát idegennek akkor sem, ha nem kíván részese lenni a közösségi térnek. Ennek érdekében nem akartam centrumot konkretizálni, hanem egyfajta rávezetést; több, látszólag nem fontos pólus azért mégis kialakult. Komló feladatához képest a lépték változott, a helyzet jobban nevesitődött, a feladat kezelése nagyobb kidolgozást igényelt. A cselekvés

szabadsága vált irányadóvá, a kérdés pedig az volt, hogy hogyan tud ez a sokféle elvárás találkozni egy mesterségesen létrehozott helyszínen. Az összemetsződések, határvonalak megvannak, de mindenképpen cél volt, hogy a terület úgy tudjon integrálódni a sokféle szövetbe, hogy szinte magától és a használatától - az embertől - tudjon feltöltődni, de a célirányos használat ne legyen mindig elvárás.

Funkciójában a találkozási pont, a szép környezet és a szomszédos iskola, a kertváros hangulat volt a meghatározó. Elhelyezkedéséből kifolyólag biztosan ütközőfelület, egyszerre találkozik itt a város, a természet, az iskolából kiáramló gyereksereg, és szerencsés esetben a turista is, aki vagy a környezet szépségeire, vagy egyéb dolgokra kíváncsi - a tartalma egyre dagadt. A terv egy idő után túlnőtt a feladaton, akkor már annyira fontos lett a megoldás erre az összetett helyzetre, hogy végül is túl sok is lett a kiírók szemszögéből - nem is nyertem semmit. A megoldás számomra mindenképpen tanulságos, ha a filozófia egy kicsit léptékvesztett is.

Az új bekötésekkel és az átgondolt burkolati kapcsolatokkal a helyszín minden irányból elérhető lehet. Az útvonalakat úgy alakítottam ki, hogy lehetősége legyen annak, aki csak továbbhaladni akar, kikerülni a tér besűrűsödő, funkcióval megtöltött forgatagát. Úgy tudjon egy városi téren áthaladni, hogy ne szakadjon el a természet közelségétől, de kapjon ízelítőt embertársai jelenlététől is. Több, burkolattal erősítő erdei kapcsolatról van szó, melyek remek kirándulási, sportolási lehetőségnek adhatnak teret, innen egyszerre célirányosan meg is lehet pihenni a téren, illetve részt venni annak életében. Aki elvonulni vágyik, arra is kap lehetőséget.

A városi kapcsolatot is minden lehetséges irányból lehetővé tenném, egy ponton - autósok által legsűrűbben használt útvonalnál parkolóval -, kishidas kapcsolattal. A burkolat ilyenkor fokozatosan, először csak utalás, irányadó jellegként jelenik meg, majd megerősödik és egyértelműen vezet. A temető felől nyitnék egy újabb bejáratot, ezáltal a terület abszolút beinvestálódhat közegébe. A kitérő és

központi tér részletei

átközeledő irányok mellett jelen van egy lassított, funkcióval megtöltött, rendezett felület is, ahol már ki-be lehet kerülni a funkciók sodrásába, de több ponton lehetőség van kicsapódni is.

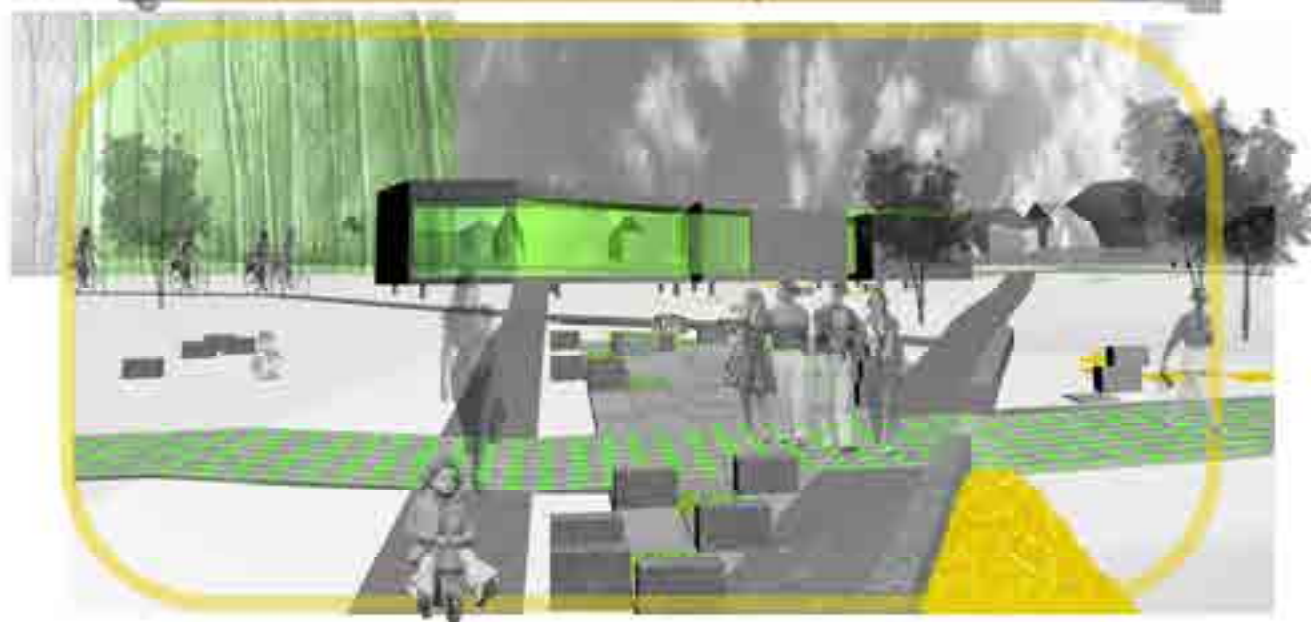
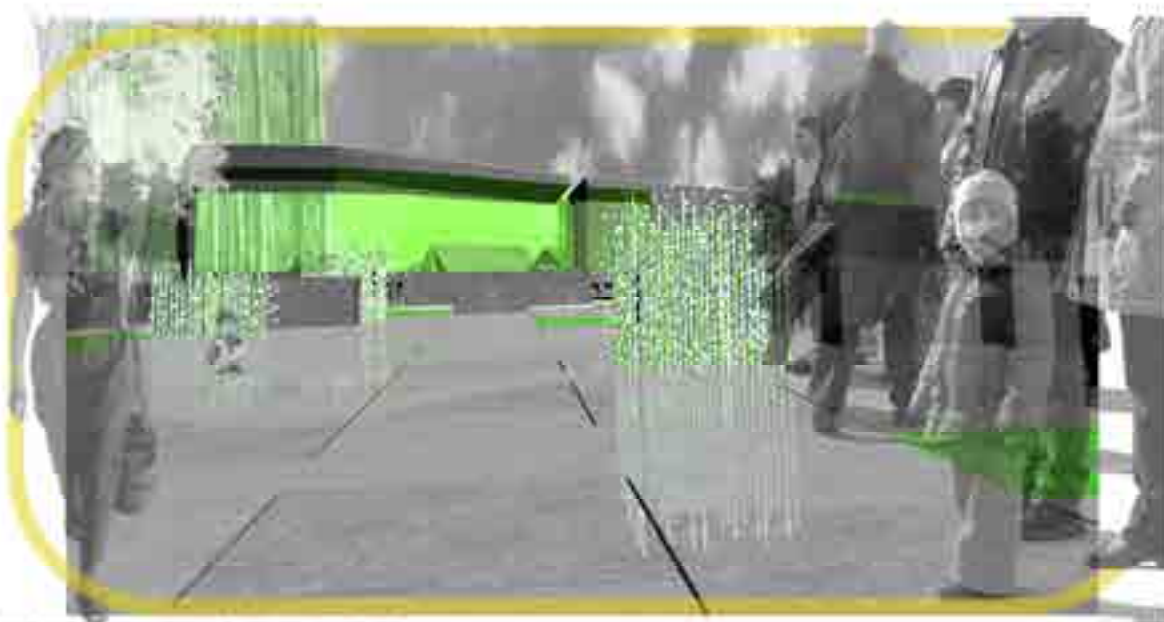
A park múltbeli funkciója volt az inspiráció. Az világos, hogy a park természeti kapcsolata mit jelent, megtaláltam az irányokat a városi elérés számára is, de azon kívül, hogy feltétlen egy közparkot hozzak létre, szükséges volt egy turisták, vendégek által nem csak természeti szempontból vonzó funkció megtalálása is. A tábor vonalon már nem láttam indokoltnak elindulni. Az iskola, a város közelsége miatt adódott a művészeti irány, az „indirekt tanítás” fogalma, ahol az ember öntudatlanul is kaphat információkat egy ingergazdag környezetben.

Így alakult ki a szoborpark ötlete. Szabadon álló, bárki által látogatható kiállításról lenne szó, a szobrok lehetséges helyeit kijelöli a tábor régi épületeinek helye - a meglévő betonfelületeket természetesen le kellene bontani -, majd a későbbi burkolati rendszer újra visszautal rájuk. A szobrok tetszés szerint csoportosíthatók, a lényeg, hogy olyan füves- fás, rendezett felület alakuljon ki, ahol bárki nézelődhet, leülhet, játszhat, gondolkodhat. Szentendre művészeti kötődése igen erős, talán ez nem is teljesen új irány.

A játszóparkot szintén az iskola, a lakókörnyezet, a szép természeti környezet és a kicsit célirányosabbá tétel inspirálta. A játékokat elszórtan, egymás közelében csoportosítva helyezném el, környezetbarát, fejlesztő, kötélből készült mászó-játékokkal. A túlságosan a földhöz kötődő játékok- mint pl. homokozó- rendszeres karbantartást igényelnek, nem is szólva a fertőzésveszélyről, míg ezek a korszerű játékok sok képesség fejlesztése mellett a tér látványelemévé válik - a telepítéssel a balesetmegelőzésről is gondoskodni kell. A szobrok között lesz helyük, emellett utcabútorokról is gondoskodni kell, de itt is alkalmazhatóak a térrendszer elemei. A gyerekek irányából indul a kis folyóka, mely a patak felé tart, vezet, környezeti elemként és játszóelemként is fontos lehet.

A pavilon épülete az összes funkciót erősíti. A tér közlekedőrendszereire szerveztem, úgy, hogy teljesen át lehessen haladni rajta. Helyet kapott itt egy kiállító helyiség, önálló bejárattal, de kapcsolódva az épület többi részéhez, egy foglalkoztató helyiség, mely alkalmas - az iskola közelségéből kifolyólag - szakkörök lebonyolítására, de önképzőkörök, művészeti körök tartására is. Szükség szerint kiegészítheti a kiállítóteret is. Ide tartozik egy raktár is a kiállítóeszközöknek, székeknek stb., az épület végén pedig helyet kapott egy szociális blokk, mely el tudja látni a kiállítást, de működhet a kültérből megközelíthető WC- ként is, mely nagyon fontos lehet a tér leendő programjainak szervezésekor. Az épület pavilon jellegét erősíti, hogy a kiállító szárny már „lebeg” - meghagyva a terep lejtését, a másik oldalon, a WC felől rátámaszkodik a talajra. Anyaghasználatában könnyed, természetközeli anyagokat választottunk, így alakult kis a táblás faburkolat. Fontos, hogy a nagy üvegfelületek által az épület még könnyedebb tud lenni, kevésbé zavarva környezetét, a megtört tömegek között szintén át lehet látni - a nagy tömbből egy áttört, lebegő forma lett, éreztetve, hogy nem akarja formálni környezetét, nem is tűnik elsődleges funkciónak. Azért tartottam fontosnak ennyire részletezni a pavilon megjelenését, mert először még azt is idegennek éreztem, hogy bármiféle épület itt megjelenjen; de a 100%-os kültéri lehetőséget nem tartottam elegendőnek a terület számára. Felmerült a nyilvános WC- és a lakosság szabadidős tevékenységeinek kérdése, az iskola meghatározó jellege, és maga a szobor-„elemekből” adódó egyéb művészeti lehetőség -, és végül kialakítottam a pavilont. Úgy, hogy ne is legyen fontos, ne telepedjen rá környezetére.

A központi tér kialakításakor a cél olyan felület tervezése volt, ahol a városi terekkel ellentétben nem egy egyértelműen körülhatárolható terület alakul ki, hanem környezetében fokozatosan elfogyó, de tartalmas funkciókat hozó tér. A kialakult közlekedési irányok nehéz formát feltételeztek; a pavilon vetülete ismétlődik meg. Az útvonalak egyértelműen megmaradnak, de itt-ott megszakítja más anyag, világos, hogy hol haladjon át, aki gyorsan el akarja hagyni a területet, aki ráér, vagy aki időzni is fog.

tervezett látványok

Ülőfelületek, „beszúrt” zöldfelületek alakultak ki, úgy rendezve, hogy a tér alkalmas legyen szabadtéri rendezvények lebonyolítására is. A burkolata egyszerű, de mégsem matt felületet adó. Átszakítja egy, a telek felső részéből lefutó út, mely burkolata gyepfoltos elemekből áll, innen továbbfut a patak felé, ahol másodlagos, kamara jellegű összejövetelek lebonyolítására alkalmas kis teresedést eredményez; az ülőfelületek ebben az irányban is működnek. Ezek a felületek a szobrok környékén is előfordulnak, egyénibb csoportosulást feltételezve. A gyepfoltos felület újabb irányba tartva kijelöli a lassított, funkciókkal tarkított részt - innen lehet elérni a játszópontokat, fut a folyóka, majd találkozik az utcával is. A központi terekre szökőkutat is terveztem, ahol a víz diszkrét magasságba szökik a burkolati síkból, majd eltűnik a perforált burkolatban, az alsó gyűjtő medencében. Ezt szükség esetén ki is lehet kapcsolni és növelni a rendezvényterületet, illetve magasságát fokozni. Később ez a szökőkút-motívum kissé továbbgondolva más feladatokban is szerepet kapott.

A tervezés folyamán sikerült alkalmazkodni a meglévő növényzethez, fát jóformán egyáltalán nem kell kivágni. A geodéziai adatokat figyelembe véve terepalakítás minimális mértékben szükséges.

nagyatád központi területeit érintő tervezési feladatok

„meghívásos tervpályázat
szökőkút terv a környezetének rendezésével
vezető tervező: Müller Mária
második díj
2006 évi

Nagyatád városa fejlődő pontot jelent régiójában. 2005. végén írták ki központi területeit érintő tervezési feladataira az összetett, meghívásos tervpályázatot, ahol összesen négy belvárosi helyszínnel kellett foglalkozni, mind a város központi magjában helyezkedik el. Volt egy társasház, egy saroktelken - zárt sorban kellett többlakásos házat tervezni. A régi szocreál művelődési ház, melyet bővíteni szeretnének, városi strandfürdő rekonstrukció – ez a két helyszín a mind a Széchenyi tér zöldövezetében - végül egy SZÖK • KÚT, szintén az előzőekhez kapcsolva. A pályázatra Müller Mária építészrt kérték fel, akivel együtt készítettük el a terveket - a pályázat csak akkor volt érvényes, ha mind a négy feladatot kezeli az építész. Én foglalkoztam az első pillanatra nem túl szimpatikusnak tűnő szökőkúttal.

Tüzetesebben szemügyre véve Nagyatád arculatát, talán nem is túl pozitív az első benyomás. Különösképpen pozitív arculat nem határozható meg; nagy lépésekkel fejlődik ugyan, de hangulatában koncepcionátlan, olyan épületek épülnek, melyek építész szemmel cseppet sem biztatóak, talán valamiféle, ma divatos, színes, gazdag formavilágú kavalkád jellemzi. A főtéren a régen hangulatos kisvárosi zárt sorú épületeket sorra ebben a rózsaszín hangulatban újíttják fel. Építészetileg ez több, mint bosszantó, hiszen már a pályázat létrejötté kapcsán is láthatjuk, hogy a városvezetés ébren van, dolgozik, tavaly városvezetési díjat kapott; az épített környezet milyensége valahogy mégis kiforratlannak hat.

A kiírók gazdag formavilágú, változatos vízi játékok tartására alkalmas szökőkutat kérték - az előzőek ismeretében ez a „gazdag formavilág” kifejezés már előre vetítette, hogy mit is takarhat valójában. Dolgozatomban már szóltam a megalapozottság fontosságáról, a történetiség, az arculat jelentőségéről. Építészként felháborítanak a mai „korinthuszi” oszlopfők, az „álbarokk” utcabútorok. A múltban az előzőekben megállapítottak alapján a formák többnyire megalapozottan alakultak - ma ezek

a „történeti” formák újkori reneszánszukat élik, a szó rossz értelmében - a jelenséggel elsősorban a kültéri környezetalakításoknál találkozhatunk. A kovácsoltvas kandelláber addig volt „polgári”, míg valóban kovácsoltvas volt, és valóban „polgári” közegbe készült, amint ez nem természetes, könnyen átfordulhat a „giccsbe” is. Talán ezért is volt már az első perctől nyilvánvaló, hogy ez a szökőkút-feladat nem lesz kedvence senkinek. Látva, hogy nem menekülök a feladat elől, arra gondoltam, hogy olyan szökőkutat tervezek, ami valójában nem is szökőkút, sőt, nincs is ott. Müller Mária vezető tervező jóváhagyásával ezzel már a tervezés kezdetekor felvállaltam, hogy ez a terv a kiíróknak nem fog tetszeni, hiszen nem ezt kérték. Arra gondoltam, hogy talán gondolatébresztőnek jó lesz, hogy lássa a város, hogy másféle használható építészet is létezik- talán mégis megtetszik nekik.

A helyszín vizsgálatakor jött az újabb csalódás; a ligetes-fás Széchenyi tér egyik felén épült művelődési ház, a fürdő, a másik fele a tulajdonképpeni terezési terület, melyre egy kertészmérnök már készített egy átalakítási tervet - szinte ötletszerűen megjelölt egy kört a majdani szökőkút helyének, a kiírók sem adtak lehetőséget ennek korrigálására. Rövid mérlegelés után újabb döntés született, minden mindegy alapon - hiszen a részvétel érvényességéhez az kell, hogy a kész négy terv beérkezzen- úgy gondoltam, hogy kissé megváltoztatom azt a kerttervet. Ezek az amorf, körbefutó sétányok a semmibe vezettek, logikátlan helyen fonódtak egymásba - együtt kellett volna készülniük a későbbi szökőkút terveivel, annál is inkább, hiszen a kiírás szerint egy emlékmű elhelyezésről is gondoskodni kell a szökőkút mellett, melyet valamilyen megfontolásból el akarnak távolítani jelenlegi helyéről. Adva tehát egy gazdag formavilág-igény, egy centrális lehetőség minden váratlan irányból érkező úttal, és egy lépcsős talapzatú négyzetes emlékmű. Ezek geometriájának vizsgálatakor tényleg a bőség zavarának kérdése merült fel, elgondolkodtatóvá vált a helyzet - egyáltalán mire akarják ezt a szökőkutat használni? Végül úgy döntöttem, hogy a körbefutó íves utakat meg kell hagyni - hiszen ez mégiscsak adottságként kezelendő -, a belső bekötőutak vonalvezetését azonban kissé megváltoztatom. Megpróbáltam valamennyire a megadott tengelyen maradni, de a geometriát valamivel vonalasabbá tettem. A kör

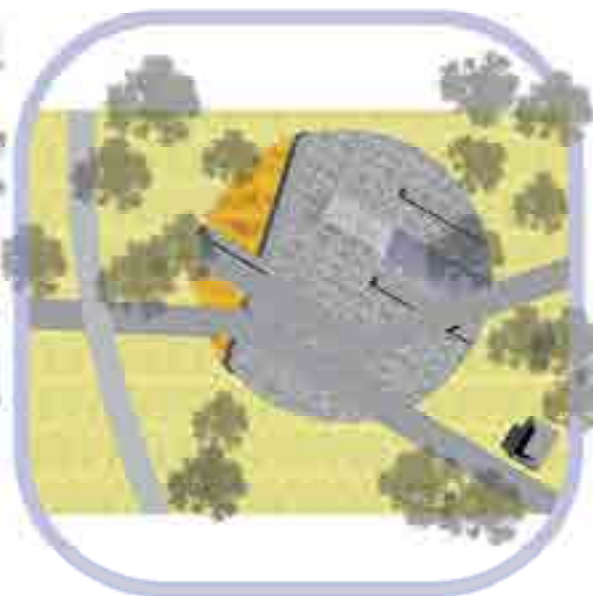
kontúr maradt, mert ennek kezelése kihivássá vált, helyét azért kissé elmozdítva jelöltem át, megpróbálva kilépni a kör kontúr ellenére a centrálisságból. Az előzőek, és ezen változtatások tudatában már tényleg egyértelművé vált, hogy itt inkább a feladat nehézségének kezeléséről van szó, hiszen túl sok szabályt rúgtam fel - magam is meglepődtem a második helynek. Örültem, hogy ezek szerint a város szentelt figyelmet a megoldás értelmezésére, a formabontó elvek mégis valamelyest célba találtak. Az első helyezett természetesen egy gazdag formavilágú, a jellemző „mai” építészet „stílusjegyeit” magán viselő szökőkút lett, ami egyáltalán nem baj, hiszen a megbízó és a város fogja tudni szeretni.

A tervezés indításakor alapvető kérdés volt, hogy milyen módon fog az új szökőkút környezetével valamiféle kontextust teremteni, miután a formai alkalmazkodás lehetőségét elvettem. A válasz keresésekor rájöttem, hogy valamelyest kompromisszumot kell kötnöm, el kell fogadnom olyan dolgokat is, melyeket személy szerint én nem feltétlenül tartok helyesnek. Bizonyos fokig indokoltnak láttam tartani az említett, és ezentúl valamennyire adottnak tartandó kertrendezést – ha még nem is épült meg -, mely lágy ívű körsétányból indulva, adott irányú átkötő utak beiktatásával kettős szerkesztési rendszert eredményez. A lágy ívekből egy iránymutatóbb, határozottabb bekötésű kereszteződés alakul ki a külső gyűrű belsejében. A kereszteződésben kiteresedés jön létre, mely tartalmazza az új szökőkutat. Végül a kör formájú kiteresedést úgy toltam el - a növényzeti adottságokra ügyelve -, hogy a szökőkút nem a kereszteződés közepén - az abszolút útkereszteződésben alakuljon ki, hanem a kör északi részén, kicsit intimebb, de a környezetéhez szorosan kapcsolódó helyszínen. Így a szökőkút közvetlen környezete is tagolódik; a mozgó víz mellett ülőfelületek, vízmedence helyezkedik el - szerencsés helyzetet eredményezett a „belógó” fa is, mely erősíti a hely intimitását, és környezeti létjogosultságát -, tágabb környezetében található a körbe befutó mozgalmas, már publikusabb tér, de akadály nélkül érezhető a szökőkút közelsége onnan is. A körben átfutó utak szerkesztése lehetővé tesz egy átmeneti „kisodródást” a bal oldali ülőfelületek felé. A burkolatok a gyors közlekedés irányát

egyértelműen mutatják, melyek egyértelműen vonalasak, de formaviláguk a végső megjelenítésben mégsem idegen a körétől. A lépcsőzetes térszerkesztéssel a kör intimitás, pihenés, átközeledés funkciók mellett alkalmas lett kisebb kültéri rendezvények lebonyolítására is - úgy mint performace, felolvasóest, komolyzenei koncert.

A kissé átalakított szerkesztést sorban a környezeti adottságok is indokolták. Az áttelepítendő emlékmű és a közeli másik emlékmű geometriája mindenképpen egy szögletesebb vonalvezetést kívánt, ám a kiíró javaslata a formára, a kör alaprajz végül, amikor tisztázódott, hogy valójában mekkora kihívás, nagyon szimpatikus lett. Megpróbáltam megtalálni az átmenetet, és egy olyan, többfunkciós felületet létrehozni, mely egyértelműen együtt él környezetével. Az áttelepítendő emlékmű lett a tér másik intim pólusa, mely a forgalom közelében áll, de mégis kicsit félrevonul, és messzebbről szemléli Nagyatád nyüzsgését.

A tervezett szökőkút megjelenésében formabontónak mondható, hiszen nem igényel felépítményt. Felülete alatt egy kis medence van, melybe a burkolat résein keresztül folyik vissza a víz, optikailag úgy tűnik, mintha magából a burkolatból törne elő a víz. A vízszög a burkolat között kivezetett kis csövekből tör elő, a cső szűk keresztmetszete a nyomás változtatásával különböző vízszög magasságokat eredményezhet, ezek már térbeli kiterjedésben is variálhatók - változatos megjelenési formát kölcsönözve a szökőkútnak. Diszkrét magasságra állítva akár át is lehet rajta sétálni, időszakosra állítva meglepetésszerűen törhet elő a járófelületből. Amellett, hogy esztétikailag is megállja a helyét, a gyerekek számára is „jó hely” lehet. Ha a vízszög magassága, netalán a „víztömeg” formája változni képes, soha meg nem unható eleme lehetne a főtérnek. A rendhagyó formát az is indokolta, hogy téli időszakban rendkívül egyszerűen lefedhető és így nem rombolja az év 1/4-1/3 időszakában a környezetet fóliával bezsákolat látványával.

tervezett látványok

Anyaghasználatában a tiszta és egyszerű anyagok kerülnek előtérbe; az ülőfelületek és a raszterokat kijelölő keretek csiszolt, fagyálló betonból készülnek, a raszterok belsejében négyszöges kőburkolat, az átfutó utakon pedig egyszerű betonelemes négyszög alakú burkolati rendszer került elhelyezésre. A kör bal oldalán az ülőfelületek által határolt részeket javasolt egységes, meleg színben virágzó dísznövényzettel beültetni.

**római és ókeresztény sírok védelmének
rekonstrukciója**

Pécs; Apáca utca 8. és 14. szám alatti helyszínek

_ tanulmánytervek

**ROP pályázat eredményessége után építészeti vizsgálat
2003 ősz**

_ építési engedélyezési tervek

Dr. Bachman Zoltán (DLA)

/Kossuth-, Ybl-, Steindl-, Pro Architectura díjas építész/

2004 tavasz

_ kiviteli tervek

2005 tavasz

_ építész DLA szigorlati téma

"közérthető építészet- közérthető műemlék [?!]

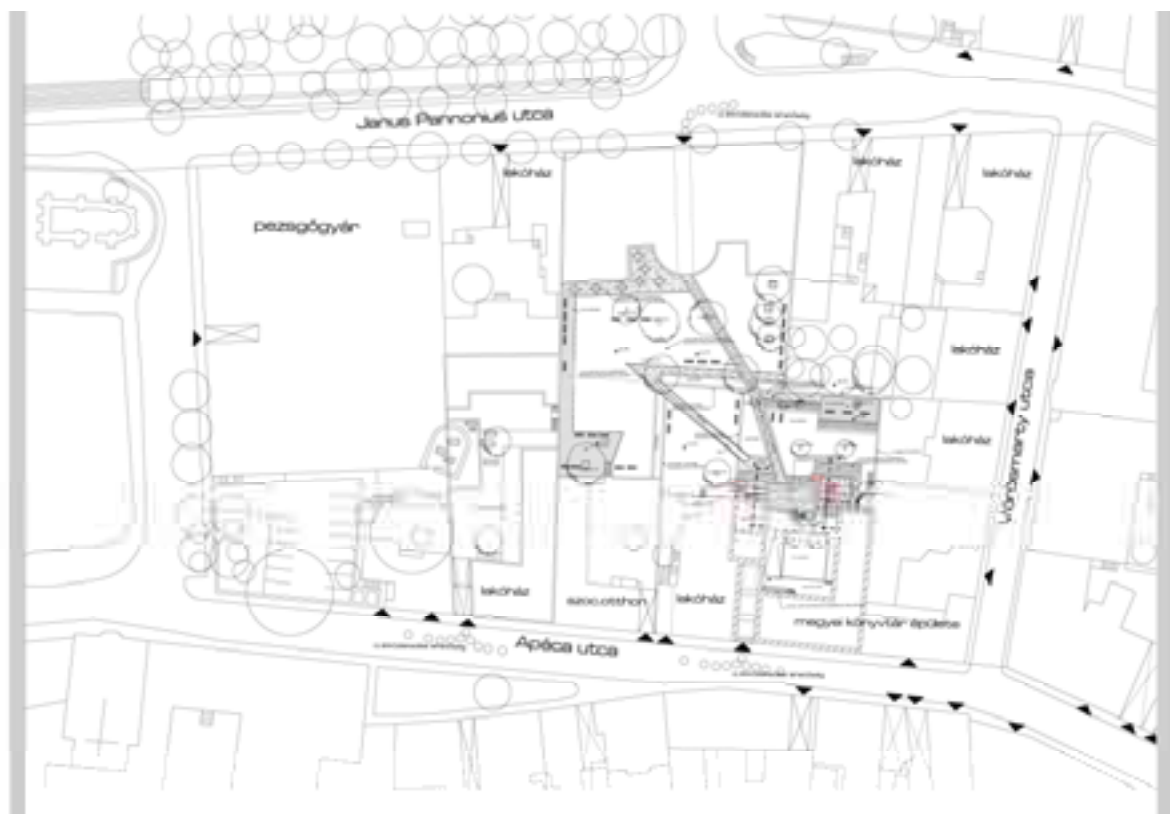
**a közérthetőség fogalmának vizsgálata környezetsztétikai
alátámasztásokkal**

2005 tél

A történetiség előtti tisztelgés kétségtelen csúcspontja lehet a **világörökségi** cím odaítélése. Amikor a múlt egzisztenciális eredményeiről beszélünk, épített környezeti emlékeink előtt legmagasabb fokon a „világörökség” jelző szintjén tehetjük meg - ez már a legszebb, a legértékesebb, legvédettebb fölött van. A világörökségi jelző azt jelenti műemlékvédelmi szempontból, hogy a világ elvitathatatlan érték előtt hajt fejet. Világörökségi védelem alatt álló „dolog” milyenségi megnyilvánulásában számtalan formájú lehet; attól különleges ez a fogalom, hogy sokféle dolog fér bele, és minden tagja valamilyen szempontból oszthatatlan tartalommal bír. Számtalan mélységét ismerjük magának a műemlékvédelemnek is, a műemlék védettségi foka is sokféle lehet, de amikor az épített emlék világörökségi védelem alatt áll, az a védettség minőségének csúcsa.

Tisztelet az elődöknek, akik először értékelték a régmúlt épített örökségét, akik először kezdtek törekedni arra, hogy méltó módon az utókor számára is megőrizhessék azt amit ők is örökölt kaptak őseiktől. Amikor az ember a régi korok emlékei között jár, érezheti a múlt szellemét, ízét, illatát, a kardinális léptéken túl szűkebb környezetében is. Az, hogy tudjuk, mi történt száz éve mai környezetünk helyszínén, túl mutat az érettségin, az alapműveltség mellett mindenki egyénileg is értékel bizonyos fókig. Gimnazistaként nap mint nap eszembe jutott, hogy iskolám falai között Móra Ferenc járt, reggelente pedig a Hattyú Háznál elhaladva tudtam, hogy oda Petőfi tért haza öreg szüleihez. A lokalpatriotizmus talán az első lépcső ahhoz, hogy a műemlékvédelem öntudatosává váljon. Az Athéni Charta, a Velencei Charta, a későbbi hivatalok felállása, a mai Örökségvédelmi Hivatal a védelem kereteit adja meg. Rajtunk, benne élőkön, mint résztvevőkön, befogadókon múlik, hogy ezt milyen módon tudjuk valós életünkbe integrálni.

A világörökségi helyszínek sajátja, hogy szellemisége van. Nem kell lokalpatriotának lenni, hogy megértsük, mitől kapták ezt a „magas kitüntetést”, még akkor sem, ha idegenként vagyunk jelen a

helyszín, az első koncepciók

helyszínen. Az embert valamilyen szempontból megrendítő inger éri, mindenképpen gazdagabb lesz, amikor hazatér, biztosan fejet hajt.

A pécsiek büszkesége az ország, az európai kultúra büszkesége. Az ókeresztény temetőegyüttes egy olyan pontja a világörökségi „hálónak”, ahol a kereszténység hányattatott sorsának, és a Római Birodalom múltbeli fényének tisztelgünk. Megdöbbentő Pécs - a római Sopiane - római korból való épített emlékeinek mennyisége, ami miatt pedig egyedülállóan különleges, hogy a leletek nagy része az ókeresztény időkből való. 1700 éves történelmi kapcsolatról van szó, amikor az éppen megszülető kereszténység találkozott Róma erejével, majd lassan fölé is nőtt annak. Pécs térképét elővéve olyan érdekes összekapcsolódást vehetünk észre, mely csak emeli az emlékek fényét. Sopiane ókeresztény és római temetője a mai történelmi belváros, sőt, nagy részben ma is szakrális területen, a székesegyház környékén volt. Ezekről az emlékekről a pécsiek valószínűleg mindig tudtak valamilyen szinten, építkezések alkalmával találkozhattak velük, mindig a kornak megfelelő szinten kezelve azokat. A középkor nehéz időszakában esetenként a sírkamrákat hajléknak is használták, köveit a fejlődő város újra beépítette, néha újabb szenthelyeket emeletek rá, néha városfalat. Az idő és a változó domborzat pedig egyre jobban koptatta, betemette. Hihetetlen érzés volt, amikor egy Jókai utcai építkezésen a kutató régészek a következőképpen kezdték a helyzetismertetést: „akkor most itt állunk a római utcán, lent a fórum, két oldalt villák nyomai”. Két méterrel mélyebben az egész város alatt egy újabb város van, különböző korokban különböző emberek építettek ugyanazon helyen, különböző arcú város létezett a mai Pécs helyén az államalapításkor, vagy a török időkben.

Az öntudatosabbnak mondható értékelés és védelem a 19. század végén indult el, később lépcsőkben újra és újra felerősödött. Mindig akadtak olyan erős lelketű pécsiek, akik felelősségüknek érezték a múlt ezen időszakából való romok kutatását. Így felszínre kerültek a sírkamrák, katakombák, a festett emlékek, majd megérkezett a „világörökség” besorolás is. Sokszor a megtalált emlékeket a régészek

dokumentálás után visszatemették, meghagyva a bemutatás lehetőségét az utókornak. Sokszor a feltárt emlékeket megfelelően megvédve megpróbálták bemutatni, látogathatóvá tenni, előkerültek a műemlék-helyreállítás technológiájának kérdései, az állagmegóvás jelentősége. Az iram tulajdonképpen az 1970-es években pörgött fel, folyamatosan alakulva végül 2003-ban kapott egy hatalmas lökést, amikor a város a világörökségi helyszínek bemutatására EU-s pályázaton meglehetősen komoly összeghez jutott. A tervezési folyamatok alatt gyorsan rájöttünk, hogy ez a hangzatos összeg voltaképpen töredékére sem elég annak, amivel szeretnénk foglalkozni. Kritikus szemmel kezdtük nézni Pécs utcáit, már azt is nehéz volt körülhatárolni, ami kifejezetten világörökségi, hiszen az a helytől lett világörökségi.

„A világörökség részét képező városokkal szemben rendkívül magas igényeket támasztanak, anélkül azonban, hogy e városok rendelkeznének az ezen igények kielégítéséhez nélkülözhetetlen technikai és pénzeszközökkel. A kulturális örökség magas szintű védelmének kötelezettségvállalása következésképpen nem lebecsülendő többletkihívást jelent a közigazgatás és az érintett lakosok számára”

/Québeci Nyilatkozat 1991 – Karták könyve – ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság/

Ebben az időben jutottam én is a pécsi világörökségi helyszínek rehabilitációjának közelébe, ekkor kezdhettem el foglalkozni az **Apáca utcai** helyszínnel. Hatalmas erő és energia kapcsolódott a beruházáshoz a kezdetektől fogva, a vállalkozás szerteágazó irányokból kért, és kapott segítséget. A feladat értéke mellett tanulságosan nagy építkezés részleteibe láthattam bele.

A projekt végül a Cella Septichorát, az északi- és nyugati várfalsétányokat, a régi kerteket, a Civil Községek Házának épületét, az Ókeresztény Mauzóleum védőépületének rekonstrukcióját, a Török Kutat, a Sétatér felújítását és az Apáca utcában fellelt két helyszín rehabilitációját foglalta magába. A beruházás lassan végéhez közeledik, az eredmény valóban jelentős. Ugyanakkor a három éves közreműködés alatt komoly kérdések merültek fel. Mi a felelőssége az építésznek, ha ilyen komoly súlyú feladatot kap? Melyek a műemléki helyszínek értelmezésének határai? Hol a helye az építésznek a múlt értékeinek értelmezésében? A kérdések a válaszkérés alatt csak újabb kérdéseket szültek, s tulajdonképpen letették az alapjait az egész elmúlt időszak elméleti tevékenységének; a közterek, az emberi közösségi terek értelmezésének kérdésköre kibővült a legmagasabb szintű műemlékvédelmi fok, a világörökségi helyszín méltóságával.

Műemléki környezet értékelése nagyobb felelősség, mintha egy általános környezetet vizsgálnánk. A régi alkotók már kialakítottak egy megjelenítési formát, újraértelmezni nem egyszerű kérdés, etikai problémákat is felvethet. Nem a mai értelemben vett szerzői jogról van szó, hanem a múlt mesterei felé mutatandó tiszteletről és alázatról. A 21. század résztvevői azonban joggal kíváncsiak a múlt eredményeire, és gyakran előfordulhat, hogy a mai környezet már nem egyezik meg a régivel, be kell integrálni a feltárt emléket egy mai közegbe. Elképzelhető, hogy a bemutatandó lelet - beszéljünk épített emlékekről ezentúl - már egy teljesen új funkcióban találja magát, állapota restaurálással javítható, de természetesen a mai műemlékvédelem szabályai szerint vissza nem állítható. Nagy felelősség eldönteni, hogy valóban a mai környezetben van-e a helye, vagy pedig „eredeti” helyén, a föld alatt, ahová

az idők során került, hiszen az „abszolút” eredetibe már semmiképpen nem lesz lehetőség visszahelyezni – az idővel, mint egy újabb dimenzióval kell számolnunk. Ha azonban azt gondoljuk, hogy a múlt öröksége közös örökség, melyből mindenkinek meg kell kapni a „részét” - és lesz egy réteg, aki kutatói célzat nélkül pusztán kíváncsiságból szeretne vele találkozni -, meg kell próbálni méltó módon, pusztulástól védve bemutatni. Amennyiben mai közeget kap, elkerülhetetlen, hogy az erről gondoskodó alkotó építész valamilyen formában értelmezze is azt. Előkerül az esztétika kérdése, és nem csak az elterjedt értelmezésben, a „szépség” megállapításában.

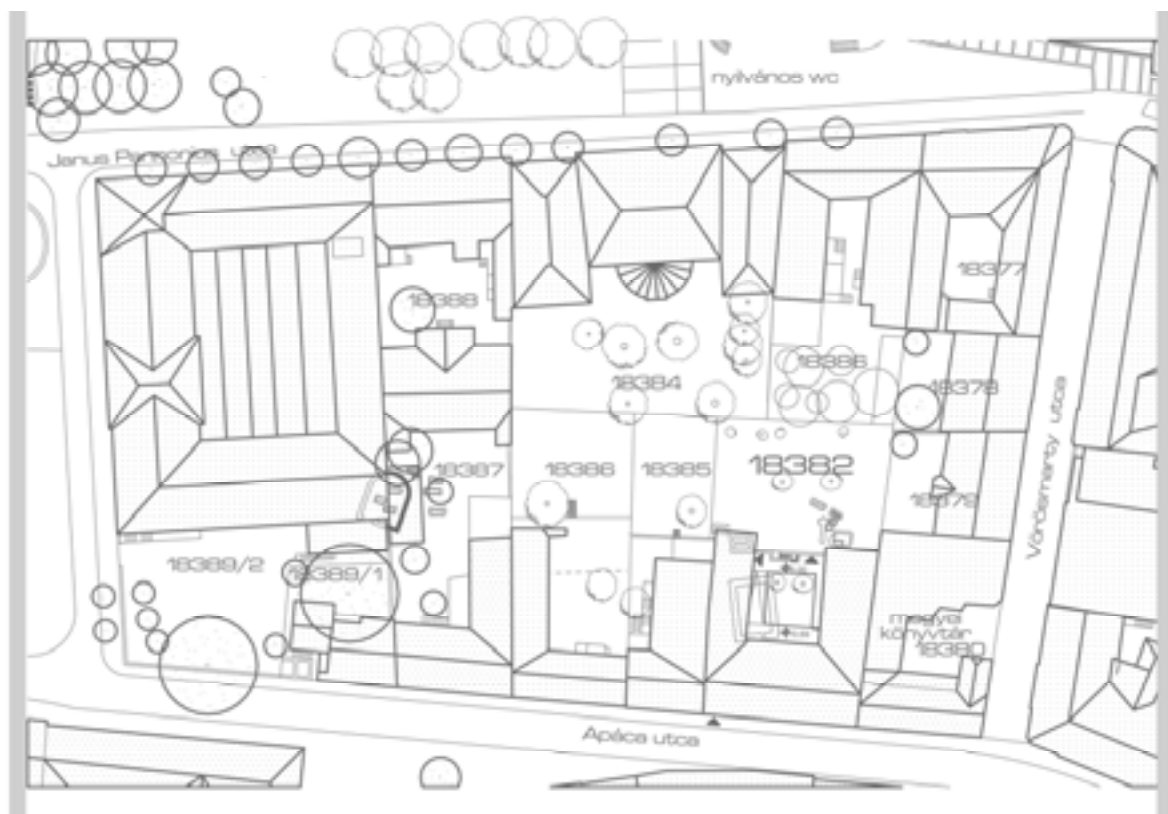
Németh Pál szobrászművésszel beszélgettünk az Apáca utcai feladatról, mely a tervezés során úgy alakult, hogy a helyszínt látogatók figyelme céltudatosan - már-már szájbarágósan irányított, végül eljutnak az ókeresztény siremlékeket bemutató helyiségbe. Itt szintén mesterségesen, direkt vezetjük őket. Az elv az volt, hogy közérthetővé, elérhetőbbé tegyük a nagyon fontos műemléket - ebből következően egy sajátos értelmezésben. Az „öntudatlanul tanítás”-t megfogalmazva - a laikus vagy esetleg a kevésbé érdeklődő is megjegyezze, amit látott - hangsúlyozom, a világörökségi műemlék a fontos!,- míg egy hagyományos múzeumi keretek között történő bemutatás esetén többnyire csak a hozzáértő - műkedvelő lelkesedik igazán egy-egy kevésbé népszerű darab iránt. Különlegesen viselkedő anyagok, önműködő kapuk, rendhagyó fényeffektek alkalmazásáról van szó - talán a végeredmény színvonalas de mindenképpen meghökkentő és megjegyezhető. A látogató tudni fogja, hogy mit lát, mert érdekelni kezdi, beszél majd róla, és a környezetének is átadja élményeit - a legfontosabb, hogy véleményt alkot Pécsen szerzett világörökségi tapasztalatairól. Később derült ki számomra, hogy a szituáció annyira komoly elméleti jelentőséggel bír, hogy számos művészeti ág tagja, alkotó, környezetalakító és társadalomtudományi szakember foglalkozott már az általa generált „kényes” kérdésekkel.

„Hiszen ha a megértés az a szerszám, amellyel a hatalmunkba keríthetjük az abszolút lényegét, akkor rögvest feltűnik, hogy ha valamely szerszámot egy dologra alkalmazunk, ez, közelebbről szemügyre véve, inkább nem hagyja meg azt úgy, ahogyan magáért van, hanem formálja és megváltoztatja. Vagy pedig, ha a megismerés nem a tevékenységünk szerszáma, hanem bizonyos fokig passzív közeg, amelyen keresztül az igazság fénye eljut hozzánk, ebben az esetben sem úgy kapjuk meg, ahogyan magában van, hanem ahogyan e közeg révén és e közegben van. Mindkét esetben olyan eszközt használunk, amely közvetlenül céljának az ellentétét hozza létre; vagyis inkább az a képtelenség, hogy élhetünk valamilyen eszközzel. Habár úgy tűnik, segíthetünk ezen a bajon a szerszám működés módjának ismeretével, hiszen ez lehetővé teszi, hogy azt a részt, amely a szerszám segítségével az abszolútumról kapott képzetben a szerszámhoz tartozik, levonjuk az eredményből és így tisztán az igazat kapjuk. Ámde ez a javítás valójában csak oda vinne vissza bennünket, ahol korábban voltunk.”

/Hegel, Georg Wilhelm Friedrich -A szellem fenomenológiája /Szemere Samu fordítása- Akadémiai

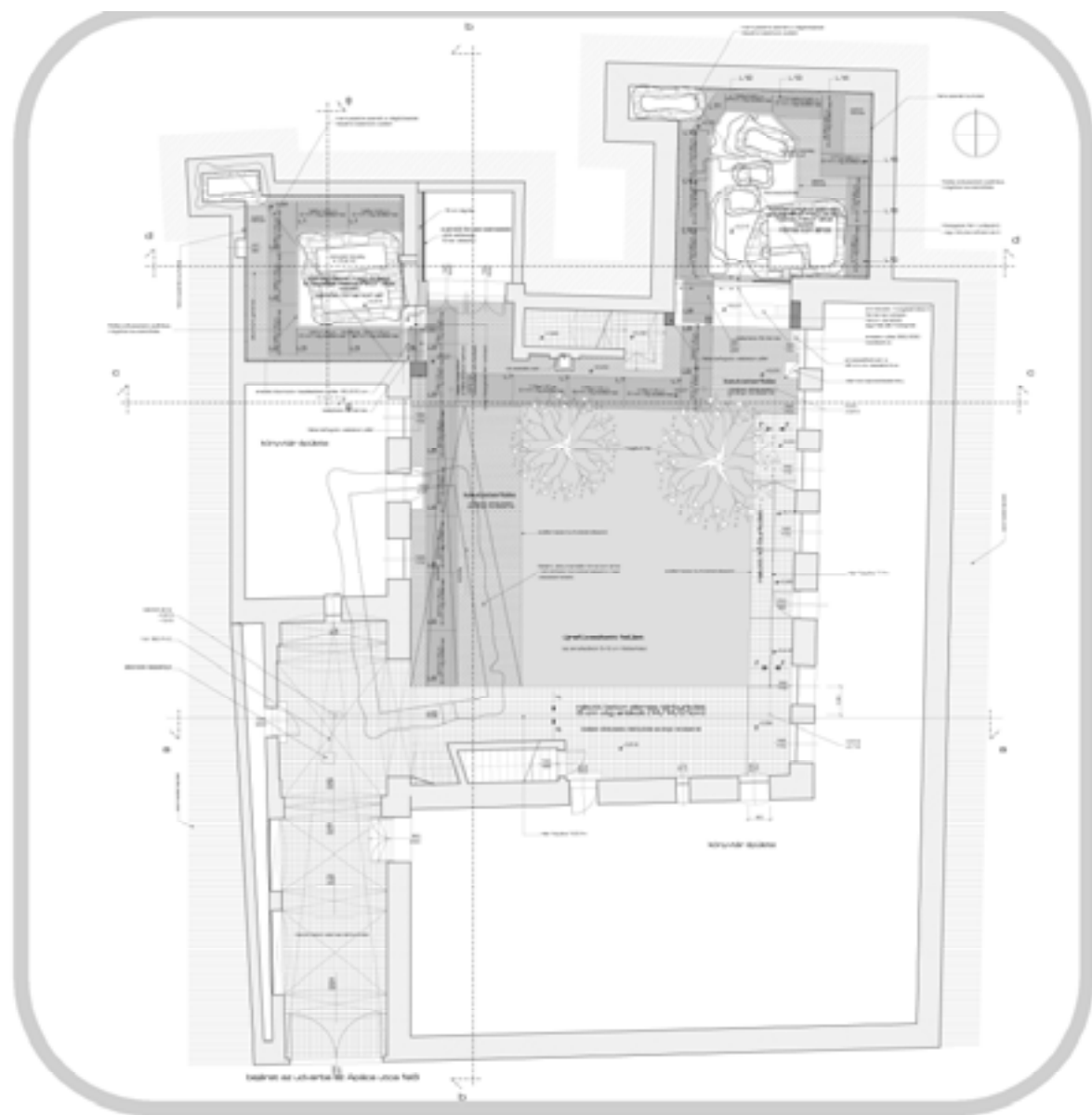
Kiadó- Bp. 1973/

A szobrászművész pedig feltette a kérdést - mi van azokkal, akik pedig csak a sírokat akarják megnézni? Akiket valóban célirányosan érdekel, és én rögtön adok nekik egy „dózist”, -talán már a saját értelmezésemet -, amire lehet, hogy ők nem is kíváncsiak? Bevallom, utólag, a témába valamelyest belemélyedve már nem tartom teljesen helyénvalónak a támadást, hiszen a legtöbb kiállítás, tér már visszaad valamilyen előkészített értelmezést, az installációk, a fény - hanghatások terelnek valamerre, és ez szinte csak egy steril térben kikerülhető - bár az már megint egy másik hatás, itt éppen a stabilitás vihet egy valamilyen irányba. De a kérdés már megvan - hol a határ az adó és a befogadó között, mikor mondhatunk alkotóként véleményt egy műről? A mi esetünkben az alkalmazott művészetből kiállított „tárgy”, képzőművészet-közeli elem lett - az elvek nagyon eltávolodtak egymástól.

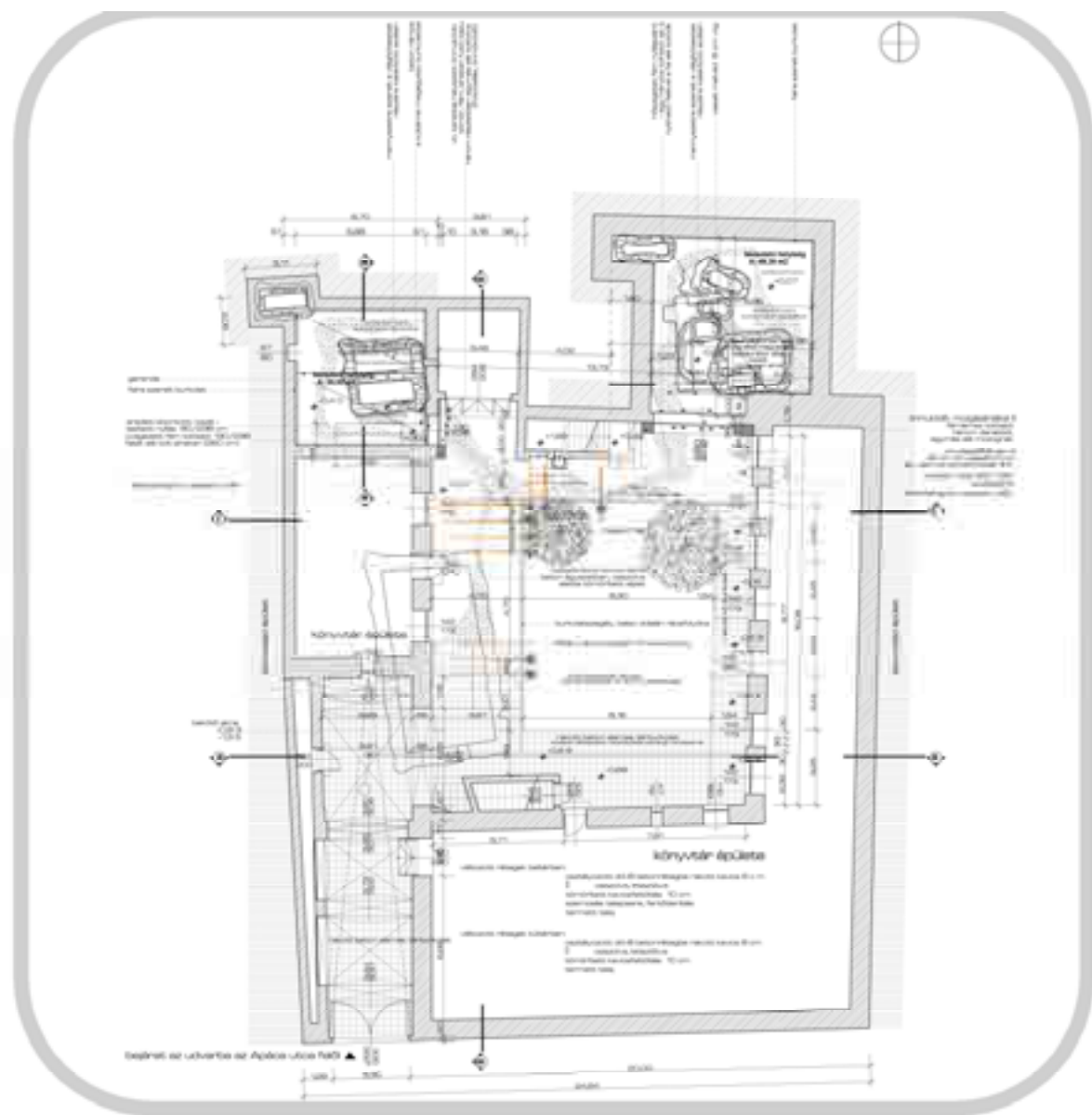
újabb helyszínrajz

Az is világos, hogy az alkotó ha nem is szándékosan, de minden megmozdulással valamiféle minőségbeli változást hoz létre, ha már ez kikerülhetetlen, természetesen pozitív megjelenésűt. A hely, a kor, az anyagok alkalmazásával - melyek elkerülhetetlenek - közöl valamilyen információt. Sok-sok befolyásoló tényező mellet a szemlélődő maga is megtölti tartalommal, az érdeklődés tartalmával, saját képességeihez mérten. Ezen reflexek fokozhatók is. Az eredeti kérdés az volt, hogy mi a különbség az érthető és a közérthető építészet között- jelen esetben a „közérthető” műemlék-bemutatói megnyilvánulások között. Az épített környezetben az építész már a mű megjelenésével esztétikai instrukciókat közöl, első sorban negatívát vagy pozitívot. Minden alkotó törekszik a legjobbra, tehát jelentsük ki, hogy a legjobb esztétikai hatást próbálja elérni az adott közegben. A befogadó környezet abszolút változó, de amikor olyan térről van szó, ahová céltudatosan, nem hétköznapi okokból látogat el, a közölt hatások intenzitása is változhat. Valamilyen szinten előre látható és befolyásolható, hogy a kapott eredmény mi legyen, de amikor a figyelmet csak esztétikai fokozásképpen vezetjük, a megértés vagy újraértelmezés már szubjektív módon határozódik meg. Valóban nehéz megtalálni a határt abban az esetben, ha eredetileg alkalmazott művészeti elem egyszer csak kiállítási elemmé válik, de jelen esetben éppen a visszafordítás a cél. A nehéz a konzekvencia levonásában az, hogy műemlékről van szó, melyek méltósága önmagában is vitathatatlan. Talán éppen ezért nagyobb a felelősség, hiszen oly módon kell gondoskodni a védelmükről – világörökség -, hogy azok eredeti értelmezése ne sérüljön, ugyanakkor az utókor is megérezhesse - laikusként is - a régmúlt titokzatosságát, felelősséget érezzen a hely szelleme, az Apáca utcai temetőegyüttes iránt. A közönséget persze nehéz egységszerűen kezelni, mások az elvárásai a generációknak, a csoportoknak, az egyes társadalmi rétegeknek. Az ő olvasatukban a műemlék mást és mást jelent, éppen ezért nagyon óvatosan kell bánni az effektekkel, nehogy vitatható új értelmet sugalljon, az esztétikai minőség szintjének megállapítása nagyon érzékeny; de a figyelemfelkeltés kötelességünk lehet az emlékek maximális tisztelete mellett.

egy közbenső tervszintű alaprajz

Az Apáca utcai helyszín esetében tehát nagyon sokféle elvárás található. Jelen vannak a Komlóval kapcsolatos városi lépték kihívásai, a szentendrei, majd a nagyatádi feladat irányából, funkcióinak metsződéseiből következő megoldások - ha a kivitelezés elkezdésére a helyszín a kezdeti tömbről a szűk helyszínre csökkent is az Apáca utcában. Minden esetben az élhető köztér kialakítása az elsődleges cél, az épített környezetbe való tökéletes integrálódás módjának megtalálása, a használhatóság, az élmény, a funkciók kiszolgálásának milyenségi foka. Mindez található a pécsiséggel, a világörökségi elvárásokkal, az európai minőség kihívásaival. A tágabb értelemben vett helyszín Pécs, vagy Sopiane, vagy egyszerűen csak városunk, az értékelők a szakembereken kívül a majdani benne - és vele élők.

kivitelezésre került alaprajz

Az első **tervek** a projekt indulásakor még az egész tömbbelső bevonásával készültek. Történeti térképek és a mai állapot is nagyban kiemeli a belső kertek összekapcsolhatóságának lehetőségét a külső zárt sorú keret belsejében, új dimenziók nyitását sugallja a privát - nyilvános terek alakulásában. Egy nagyvonalú utcai kapcsolat lehetőségét vizsgáltam a három utcai irányból; a Dante, az Apáca utca 14. és az Apáca utca 8. felől. Ezek a „kapuk” tartalmak feltöltésén kívül egy belső, közös funkciót feltételeznek; az átközlekedés mellett egy mindenki által használható zöldfelületet. A tulajdonjogok vizsgálatakor a lehetőség megvalósíthatónak látszott; van egy idők otthona, mely újfajta töltetet kapott volna, a könyvtár kapcsolódása szintén adott, a Dante kulturális- szórakoztató tartalma vitathatatlan a pécsi egyetemisták és a turisták körében. A két világörökségi helyszín pedig újfajta formában kapcsolódhatott volna be a város életébe, kilépve a kicsit szeparált, szakrális - feszes hangulatból. Ez még a projekt indításakor nem tűnt annyira túlméretezett gondolatnak, később be kellett látni, hogy a másfél milliárdos EU támogatás erre a helyszínre sem igazán lett volna elég.

A két Apáca utcai terület lassan „leszeparálódott” és önálló életet kezdett élni. Továbbra is nagy lehetőséget látok ezeknek a rejtett tömbbelsők kezelésében- talán majd a „kultúrfőváros” felnyit néhányat. Az Apáca utca 14-ben megtalált és feltárt keresztelőkápolna védőépületének terveit H. Vladár Ágnes építész készítette még karrierje kezdetén - ma is abszolút megállja helyét mindenféle szempontból. Itt a helyszín önállóvá válása után már nem maradt sok teendő; a beléptetés problémáját kellett kezelni és a beázásokat, az információs felületeket felújítani.

Az Apáca utca 8. helyszíne ekkor még mindig az egész telekből állt- a terület végén, magas támfal mögött terül el a belső kert; ennek alakítására is elkészültek a tervek. Tudtuk, hogy az udvarban rengeteg sírt tártak fel, majd temettek vissza, vagy mutattak be tényleg kritizálható módon, ezek a sírok az udvar felső kert részén is jelen vannak. A feladat akkor még az alsó udvarszint alatti 14 sírból álló

római katakombára irányult, erre félig ráépült a későbbi épület - a '70-es évek nagy pécsi feltárásaikor kiásták, és védőépülettel, védőfödémmel zárták körül. Érdekessége, hogy nem keresztény, hanem római, náluk egyáltalán nem volt jellemző a csoportos temetkezés. Később beláttuk, hogy a mai eszközök és lehetőségek még mindig nem elegendőek ezek bemutatására. Előtérbe kerültek az épület alagsorába és a támfalba ékelődő sírok, melyek között van egy nagy értékű, a védelem szakszerűtlensége miatt pusztuló festett is. Ennek feltárásakor komoly tárgyi leletek is előkerültek. A hátsó, felső kert bevonásával ekkor még bevilágítók, árnyas pihenőhelyek, komoly tájépítészeti rendezések készültek volna, azon az elven, hogy a könyvtár is bekapcsolódhatna ebbe a közegbe. Ha esetleg a szabad levegőn is lehetne olvasni egy speciális atmoszférájú helyen, amikor már nem kell „könyvkereső” kapukon átsétálni egy könyvtárban a kultúrához való hozzáférés érdekében. Ha nem is a könyvtárral, az utcával mindenképpen elképzelhető lehetett volna; a Sétatér forgataga mellett szeparált környezet lehetett volna, szabadtéri tartalommal.

Aztán ismét zsugorodott a tervezés helyszíne, maradt az alsó terület a kapualjas utcakapcsolattal, két kis leszakadt helyiséggel. Ezeket először össze akartam kapcsolni a támfal mögött egy elosztó térrel, de sajnos ezen a ponton már egyértelmű ellenállásba ütköztem a könyvtár részéről - lévén megszüntettem volna a szintén a támfalba épített garázst!, melyhez, ki tudja, milyen érdekekből, de mindenki erősen ragaszkodik. Két világörökségi sírcsoport között ott maradt tehát a garázs - használati értékét még mindig nem sikerült tisztáznom magammal, mert autó oda nem nagyon tud beállni a benne felhalmozott „raktápanyag”-tól. Egyébként ez a „garázskérdés” a későbbiekben is gyakran előkerült, mindenféle tervezői elképzeléseket húzva keresztül.

Közben - a világörökségi beruházástól függetlenül - a könyvtár felújította a belső homlokzatot, a műemléki épületre felkerültek a műanyag ablakok is, bár kétségtelen, hogy az omladozó vakolat látványánál egy fokkal valóban szebb.

Az udvar közepén találunk még egy kertet, két kiöregedett tujával, nyírt sövénykerettel és rózsákkal. A kezdetektől fogva koncepcióm volt, hogy ez a középső zöld egy foltta váljon, ahol a látómezőbe nem zavar vertikális irányú vezető elem, hogy a két tuja meghagyásával ez egy síkba kerüljön a járófelületekkel. Valamiért ez a kert lett a terv másik kardinális kérdése, komoly viták folytak e „naiv” bokrok sorsáért.

Az akadályok ellenére a koncepció azért maradt; a látogatók egyértelműen „ínyencek” lesznek itt, hiszen a helyszín „leszakadt” a fő látványosságokról - valahogyan mégis fokozni kellene azok érdeklődését, akik legalább eljutnak ide. A tervezés ezen időszakában vetődtek fel a műemlék átértelmezhetősége mértékének problémái is, egyértelmű volt, hogy valamiféle plusz adalékot kell adni, hogy a figyelmet vezetni kell, de ennek eszközei már lassabban alakultak.

A megoldás értékeléséhez a tervet már anyaghasználatára lebontottan kell vizsgálni. A helyszín annyira kicsi és sűrű, hogy útvonalak, irányok szerint túl sok analízisi lehetőség nem marad, leginkább a beépített anyagok milyensége, minősége a meghatározó.

A színpadiasság az első perctől cél lett. Lehet, hogy a műemlékek nagyon is átértelmezettnek tűnnek - szándékom szerint csak kiemelődnek kissé a nagyon is nehéz környezetükből – „ők” lesznek a fontosak, a látnivalók, nem az eddig szinte félretolt, majdnem terhes elemek. Azáltal, hogy a sírokat kiásták, kibontották a föld nyugalmából, egyfajta szerepvesztés mindenféleképpen bekövetkezett, megfelelő anyaghasználattal talán valami visszahozható a földalattiság, a misztikum érzéséből.

Az üzemeltetés eddig komoly problémát jelentett, ettől a helyszín csak teherré vált mindenki számára - lehet, hogy ezért volt a könyvtár is sokszor ellenséges. Lévé, hogy olyan lehetőségről van szó, amely

tartalmában leginkább a régészeket tudja megfogni, még ha az elmúlt 30 évben megfelelő „reklámot” kapott is volna sem biztos, hogy komoly turistainvázio lenne várható. Ami eddig az üzemeltetésben gond volt, hogy zárt helyszíneire már az utcáról is szinte lehetetlen bejutni, hogy a kiállított leleteket védeni kell, de ha valakit odaültettek a kis helyiségekbe, lehet, hogy napokig nem találkozott senkivel. Ha a Cella Septichora idegenforgalmi központtá válik, egyfajta turisztikai - információs központ lesz belőle - adta magát tehát a lehetőség, hogy miután információt ott - és valószínűleg csakis a Septichorában - kap a látogató az Apáca utcai helyszínek létezéséről, talán jegyet is kaphatna, melyet egy beléptető rendszerrel tud működésbe hozni, és így nem lesz szükség indokolatlan emberi munkaerő beiktatására, hiszen az Apáca utcában a kapun már átjutott, kamerákkal pedig minden ellenőrizhető.

Amint a nagykapun bejutottunk, át kell haladni egy boltozatos kapualjon, hogy kijussunk a kis udvarba. Innen a kapualj burkolata továbbfut a könyvtári funkciók felé, míg a múzeumi látnivalók felé kavicsos burkolat visz. Az eredeti tervek szerint kavicsszórásba állított fém járóstegek kerültek volna ide, majd lépőkövek, majd még több verzió - ezek a kooperációk alatt időnként váratlanul megbuktak. Végül a kivitelezésre került burkolat megegyezik az Apáca u. 14-ével, a koncepció mindig az volt, hogy a hely történeti tudjon maradni - az anyagnak a kül- és beltérben meg kell egyeznie -, anyaghasználatában nem konkurálhat, de nem is lehet idegen a római kori romoktól.

A kertet elérve a látványt a két kis helyiség elé épített beton keret erősíti. A keret nyersbetonból készül, szerepe a figyelemfelkeltés, a bejáratok hangsúlyozása és a beléptetés. A keret kapna egy hívogató világítást is sűrűlőfényekkel, és egy tömör, mozgásra egymás elé tolódó kaput is. A kapu fémlemezből készül, és az erős vonalú betonkeretben a látogatók mozgására egy bizonyos távolságból kinyílik, a tömör lapok egymás elé tolódnak, és közben a helyiség belsejében is felkapcsolódott világítás szabadon szóródhat ki az udvarba. Ez a világítás nappal is domináns, hiszen más fényforrás nincs a helyiségekben. Az elmozduló tömör fém mögött mechnakius üveg nyílászáró van, melyet már a keretek

elé jutva biztosan elmozdítunk. Bent a falra üveg lapok kerülnek, az üveg és a fal között olyan súrolófényekkel, melyek többszörös vetülés, szóródás, fal- üveg találkozás után végül az üvegben, mint anyagban fogynak el. A tervezéskor még a legjobb anyagokkal és fényforrásokkal kalkuláltunk - a kivitelezés alatt a két rétegű mattított felületű, edzett és nem edzett párosításból is egy réteg üveg maradt, a fényforrások már nem tudnak körbefutó, vonalmenti fényt adni, mert sok helyen megszakadnak. Sarkalatos pontja lesz ez a tervnek, a végeredménynek, a belsőépítészet minősége itt talán nagyobb súlyú, mint más esetekben, ahol a belsőépítészet öltöztet, hangulatot vetít át – jelen esetben meghatározza a tartalmat is; a földalattiságot erősíti. Több anyag nem is jelenik meg. A sírok főnről, egy mennyezetre szerelt sínről még kapnak egy erős, kontúros megvilágítást, melyek már nem vetnek erős árnyékot, és egyértelműen a sejtelmes oldalsó fényekről középre irányítják a tekintetet.

...jelen dolgozat megpróbált a m• alakulásának kérdéseire választ adni, amikor mindig az ember jelenléte a meghatározó. Megpróbálta megmutatni, hogy hogyan és milyen befolyásoló tényezők által generálva alakul az élethe, emberi tér a városi léptékben, a város összetevőinek esetében, és végül az épített környezet elemi részeinek szintjén. Hogy milyen impulzusok útján alkotnak véleményt környezetükről „használói”,- mi magunk. Esettanulmányokon és elméleti gondolatokon keresztül kiderült, hogy az ember már pusztán jelenlétével hat a környezetre, az épített környezet térbeli milyenségére, „tökéletes” tehát akkor születhet, ha mi, véleményalkotók is megpróbálunk azok lenni emberi közegünkben...

Felhasznált irodalom:

- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich -Esz­tétika- Gondolat- Bp. 1974
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich -A szellem fenomenológiája /Szemere Samu fordítása- Akadémiai Kiadó- Bp. 1973
- Martin Heidegger- Sapientia Humana- Osiris Kiadó, Bp. 2006- Heidegger értelmezését figyelembe véve átdolgozták a fordítók – Hegel- A szellem fenomenológiája c. művéből.- Akadémia Kiadó- Bp. 1973.
- Fülep Lajos- Művészet és világnézet. A mai művészet válsága. Budapest; Magvető Kiadó 1976
- Dr. Schneller István- Az építészeti tér minőségi dimenziói -Terc; 2005
- Martin Heidegger –Költőien lakozik az ember. Válogatott írások. Budapest –Szaged;- T –Twins/Pompei; 1994
- Gropius, Walter- Apolló a demokráciában- Corvina Kiadó- „Bauhausbücher” 1967
- Budai Aurél- Környezetesztétika, elmélet és gyakorlat- Építésügyi Tájékoztatási Központ; Bp., 2004
- Major Máté - Az építészet sajátosságai- Akadémiai Kiadó 1967
- A képzőművészet iskolája. A fény és szín -Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Bp. 1977
- Pogány Frigyes- A szép emberi környezet- Gondolat; 1976
- Bonta János – Az építészet-, technikatudomány, művészet elmélete
Műegyetem Kiadó- 2002.
- Narai dokumentum a hitelességről, 1994 – Karták könyve – ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság
- Krakói Karta 2000 – Karták könyve – ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság
- Québeci Nyilatkozat 1991– Karták könyve – ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság
- A történelmi városok védelmének nemzetközi karta, 1987; Washington – Karták könyve – ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság/